TADEUSZ BOROWSKI BİZİM BURADA AUSCHWITZ'TE VE DİĞER ÖYKÜLER

ROMAN

TADEUSZ BOROWSKI

BİZİM BURADA AUSCHWITZ'TE
VE DİĞER ÖYKÜLER

TÜRKÇESİ SEDA KÖYCÜ

alakarga

BİZİM BURADA AUSCHWITZ'TE VE DİĞER ÖYKÜLER

Tadeusz Borowski, 1922'de, Ukrayna Żytomierz'de doğdu. Orta ve yüksek öğrenimin Naziler tarafından yasaklanmış olduğu Varşova'da yeraltında, illegal olarak etkinlik gösteren bir liseden mezun oldu. Varşova Üniversitesi'nin Leh Filolojisi bölümünde okurken savaştan sonra evleneceği Maria Rundo ile tanıştı. 1942 yılında *Gdziekolwiek ziemia* (Herhangi Bir Yerdeki Toprak) başlıklı ilk şiir kitabını yazdı. Henüz 21 yaşındayken gestapo tarafından tutuklanıp Varşova'daki ünlü Pawiak Hapishanesi'ne, oradan da 1943 yılının şubat ayında Auschwitz Toplama Kampı'na gönderildi. 1944 yılı baharında Maria'ya, *U nas, w Auschwitzu* (Bizim Burada, Auschwitz'te) başlıklı öyküsünü biçimlendirdiği düşünülen mektuplarını yazmaya başladı. 1944 yazında Natzweiler-Struthof Toplama Kampı'na gönderildi. Kampın 1945 Mayısı'nda Amerikan birlikleri tarafından kurtarılmasıyla özgürlüğüne kavuştu. Borowski'nin toplama kampı öyküleri ilkin, arkadaşları Janusz Nel Siedlecki ve Krystyn Olszewski'yle birlikte yazdığı ve 1946 yılında Münih'te yayımlanmış *Byliśmy w Oświęcimiu* (Oświęcim'deydik) başlıklı yapıtta yer aldı. Borowski, 1951'de, 29 yaşındayken yaşamına son vermiştir.

Seda Köycü, 1973 yılında Erzurum'da doğdu. 1991-1995 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda lisans öğrenimi gördü. 1996 yılında aynı anabilim dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Leh Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda 2000 yılında Yüksek Lisans, 2004 yılında Doktora öğrenimini tamamladı. 2007 yılında Doçent, 2013 yılında Profesör unvanı aldı. Halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Polonya Dili ve Kültürü Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Jerzy Andrzejewski'nin *Kül ve Elmas* (Popiół i diament, Versus Kitap, İstanbul, 2009), Jacek Dehnel'in *Lala* (Lala, Apollon Yayıncılık, İstanbul, 2010), Zygmunt Miłoszewski'nin *Cinayet Terapisi* (Uwikłanie, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2015) ve Stanisław Lem'in *Yenilmez* (Niezwyciężony, İthaki Yayınları, İstanbul, 2018) adlı romanlarının çevirmenidir.

Tadeusz Borowski
Bizim Burada ve Auschwitz'te ve Diğer Öyküler /
Pożegnanie z Marią i inne opowiadania

Alakarga 209
Edebiyat 170
1. Baskı: Eylül 2019

ISBN 978-605-7746-03-0

Sertifika No: 24365

© Alakarga Yayıncılık 2019
Tüm hakları saklıdır.

This publication has been supported by the
© POLAND Translation Program

Bu eserin tüm hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Faruk Duman
Düzelti: Arzu Bahar
Kapak Tasarım: Umut Pehlivanov
Kapak Uygulama ve Dizgi: Özge Boz

Baskı ve Cilt:
Arı Matbaacılık Serkan Arı: 0212 612 33 34
Matbaa Sertifika No 31900

Alakarga Sanat Yayınları
Osmanağa Mah.
Gazi Osman Paşa Sok. No: 10/4
Kadıköy-İSTANBUL

alakarga.com.tr
alakargakitap@gmail.com
twitter.com/alakargakitap
facebook.com/alakargayayinevi
instagram.com/alakarga_yayinlari

Tadeusz Borowski

■

Bizim Burada Auschwitz'te ve Diğer Öyküler

Lehçe Aslından Çeviren: Seda Köycü

ÖYKÜ

alakarga

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ
7
İncil'li Oğlan
10
Buyurun Gaza Bayanlar Baylar
25
Schillinger'in Ölümü
55
Bizim Burada, Auschwitz'te
60
İnsanlar, ki Yürüyordular
117
Harmenze'de Bir Gün
137
Akşam Yemeği
176
Gerçek Yaşamdan Bir Öykü
182
Paketli Adam
186
Susku
192
Çocukla Buluşma
196

Ocak Saldırısı
200
"Independence Day"
213
Savaşın Sonu
217
Ziyaret
221
OŚWİĘCİM İFADELERİ
224
Çevirmenden
237

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Elinizdeki kitap Polonya Toplama Kampı Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden Tadeusz Borowski'nin (1922-1951), Nazi Almanyası'nın Polonya topraklarına saldırmasıyla başlayan II. Dünya Savaşı dönemini ve savaşın hemen sonrasını, ağırlıklı olarak Nisan 1943 - Mayıs 1945 arası deneyimlediği toplama kampı yaşamını yansıttığı bir öykü seçkisi niteliğindedir.

Bu öykülerin içerik bağlamındaki seçimi ve kitaptaki sıralanışı Borowski'nin söz konusu dönem yaşamındaki kronolojik sırayı izlemekte ve bir bütün oluşturmaktadır, zira Borowski savaş başladıktan bir süre sonra, henüz 21 yaşındayken gestapo tarafından tutuklanıp Varşova'daki ünlü Pawiak Hapishanesi'ne, oradan da Auschwitz Toplama Kampı'na gönderilmiştir. Savaşın sonunda Nazilerin bu kampı boşaltıp tutsakları Almanya sınırları içinde bulunan başka kamplara aktarmasıyla, önce Natzweiler-Struthof kampına, ardından 1945 kışında Dachau kampına gönderilmiştir. Bu kampın 1 Mayıs 1945'te Amerikan birlikleri tarafından kurtarılmasıyla özgürlüğüne kavuşmuş, ancak bir süre

daha Dachau'da Amerikan mülteci kampında, ardından da Münih'te kalmış, ülkesi Polonya'ya ancak 1946 yılının baharında dönmüştür.

Kitapta yer alan öykülerin önemli bir kısmı daha önce Mete Tunçay tarafından *Böyle Buyurun Gaz'a Bayanlar Baylar* (1997, Göçebe Yayınları) başlığıyla İngilizce çevirisinden, tamamı ise Zeyat Selimoğlu tarafından *Taşlaşan Dünya* (1981, Yazko) başlığıyla Almanca çevirisinden dilimize aktarılmıştır. Ancak, her iki çeviride de öyküler çeviri sürecine üçüncü bir dilin dahil olması nedeniyle önemli kayıplar yaşamıştır. Bu kayıpların belki de en büyüğü, öykülerin Almanca'ya, sonrasında da Almanca metinden dilimize aktarımında yaşanmıştır. Zira Borowski çok dilli kamp yaşamında kullanılmış gündelik dili de yansıtmak amacıyla, öykülerinde bu dilin, önemli bir kısmı Almanca ya da Almanca'dan türetilmiş olan sözcük ve ifadelerine de yer vermiştir. Öykülerin Almanca'ya çevirisi sürecinde Almanca ya da Almanca'dan türetilmiş olan bu sözcük ve ifadeler hedef dil içerisinde eriyerek metinde belirgin olma özelliğini yitirmiş, dolayısıyla bu olumsuz durum dilimize yapılan çeviriye de yansımıştır. Elinizdeki çeviri doğrudan kaynak dil olan Lehçe'den (Polonya dili) yapılmış olduğundan, bu metinde söz konusu olumsuz durum bertaraf edilmiş ve Borowski'nin okuyucuya kampın gündelik dilini de yansıtma arzusu ve çabası karşılık bulmuştur.

Borowski yapıtına kamp yaşamında kullanılan sözcük ve ifadelerin bir bölümünü açıkladığı, bizzat kendisinin hazırladığı "Oświęcim İfadeleri" başlıklı küçük bir sözlük eklemiştir. Öykülerde göreceğiniz, **koyu** harflerle yazıl-

mış sözcüklerin anlamlarını/açıklamalarını kitabın sonundaki bu sözlükte bulacaksınız. Söz konusu sözcükler her öyküde ilk geçtikleri sayfada koyu harfle yazılmıştır.

Yapıtın orijinalinde bazı sözcükler/ifadeler yazar tarafından bu sözlüğe alınmamış olup yer aldıkları sayfalarda dipnot biçiminde yine yazar ya da yayınevi tarafından açıklanmıştır. Yazarın/yayınevinin sözlükte ya da yer aldıkları sayfalarda dipnot biçiminde açıklamamış olduğu ve açıklanması gerektiğini düşündüğümüz bazı sözcükler/ifadeler ise çevirmen tarafından, bulundukları sayfalardaki dipnotlarda açıklanmıştır. Bu öykü seçkisinin, okuma sürecini bir ölçüde güçleştirecek derecede dipnot içermesi bu öykülerin aynı zamanda bir belgesel nitelik taşıyor, tarihsel süreçteki bir kesite ışık tutuyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Borowski'nin gözünden bir toplama ve imha kampı yaşamının kapılarını aralamak üzeresiniz, iyi okumalar dileriz.

SEDA KÖYCÜ

Ocak 2019

İNCİL'Lİ OĞLAN

Gardiyan kapıyı açtı. Hücreye bir oğlan girdi ve kapının eşiğinde durdu. Kapı, arkasından çarparak kapandı.

"Seni niye kapattılar buraya?" diye sordu Bednarska Caddesi'nden dizgici Kowalski.

"Hiç yoktan," diye yanıtladı oğlan ve tıraş edilmiş kafasını eliyle sıvazladı. Üzerinde öğrencilerin giydiği, eski püskü, siyah bir takım elbise vardı. Yakası koyun derili paltosunu koluna asmıştı.

"Ne için kapatacaklar canım?" dedi Małkina'lı kaçakçı Kozera. "Tıfıl bu daha. Kesin Yahudidir, öyle mi?"

"Böyle şeyler söylemeseniz Kozera," dedi Mokotowska Caddesi'nden memur Szrajer bulunduğu duvarın dibinden, "hiç de Yahudi gibi görünmüyor."

"Kesin sesinizi be, eşkiyaların arasına düştüğünü düşünecek oğlan," dedi dizgici Kowalski. "Gel şu saman şilteye otur bakalım. Öyle düşünecek bir şey de yok."

"Oraya oturmasın, orası Mławski'nin yeri. Birazdan döner herhalde sorgudan," dedi, üzerinde haber bülten-

leriyle yakalanmış olan, Mokotowska Caddesi'nden memur Szrajer.

"Hayırdır birader, üşüttünüz mü siz?" dedi, şaşkınlıkla dizgici Kowalski. Kenara çekilip oğlana yer açtı. Oğlan oturup paltosunu dizlerinin üstüne koydu.

"Ne bakınıyorsun öyle? Bodrum burası işte, hepsi bu. Hiç mi görmedin daha önce?" dedi, uzun çizmeler ve deri ceket giyip gestapo memuru kılığına girerek köylüleri dolaşmış ve onların domuzlarına el koymuş olan Matula.

"Hiç görmedim," diye yanıt verdi oğlan homurdanarak.

Hücre küçük ve alçaktı. Bodrumun karanlık duvarlarında rutubet parıldıyordu. Eğri büğrü, pis kapısının üzeri çakıyla kazınmış tarihler ve adlarla kaplıydı. Kapının yanında bir kova duruyordu. Duvarın dibinde beton zemin üzerinde iki saman şilte vardı. İnsanlar burada dizleri birbirine değecek biçimde sıkışık nizam oturuyorlardı.

"Bak bakalım, ama iyi bak," diye güldü Matula. "Böylesini hiçbir yerde göremezsin."

Saman şilte üzerinde oturuşunu düzeltti.

"Çekiyor musun bir tane daha?" diye sordu.

"Çekiyorum," dedim, bir kâğıt aldım, "kendim için."

Üç kâğıt çekti. Kâğıtlara baktı.

"Benden pas!" dedi.

"Yirmi," dedim. Kâğıtlarımı açtım.

"Yenildim," dedi Matula. Dizlerindeki tozu silkti. Binici pantolonunun ütü çizgileri hâlâ duruyordu, "bir dilim ekmek senin. Ama kâğıtlar işaretli ha!"

Koridorda elektrik düğmeleri tıkırdadı. Tavandaki cılız ışık yandı. Tavanın altındaki küçük pencereden lacivert gökyüzünün küçük bir parçası ve mutfak çatısının bir bölümü görünüyordu. Pencere açıklığındaki parmaklıklar tümüyle karaydı.

"Adın ne senin oğlum?" diye sordu memur Szrajer. Üzerinde haber bültenleri dışında, örgütleme için toplanmış paralara ait makbuzlar bulunmuştu bir de. Bütün bir gün boyunca saman şiltenin üzerinden kalkmıyor ve ağzında takma dişini eziyordu durmadan. Kulakları açlıktan gittikçe daha bir dışarı uğruyordu.

"Adım neyse ne!" dedi oğlan küçümsemeyle, "babam banka müdürü benim."

"O halde sen bir banka müdürünün oğlusun," dedim ona dönerek.

Oğlan bir kitabın üzerine eğilmiş halde oturuyordu. Kitabı gözlerine yakın tutuyordu. Paltosu dizlerinin üzerine düzgün biçimde koyulmuştu.

"Aha, kitap ha. Ne kitabı o öyle?"

"İncil," dedi oğlan, gözünü kitaptan ayırmadan.

"İncil mi? Onun sana burada bir faydası olacağını mı sanıyorsun? Nah olur!" dedi kaçakçı Kozera kapının oradan. İri adımlarla duvardan duvara yürüyor, iki adım öne, iki adım arkaya atıyor, olduğu yerde dönüp duruyordu. "Her halükârda bitirileceksin."

"Bazıları dokunulmazdır," dedim, Matula'dan kâğıtları yine alırken. "Yirmi bir, ben kazandım."

"Bugün kimi çağıracaklar acaba hücreden?" dedi Mokotowska Caddesi'nden Szrajer. Kendisini kurşuna dizeceklerini düşünüyordu sürekli.

"Yine mi?" dedi dizgici Kowalski düşmanca.

"Ver bakalım bir daha," dedi gestapocu Matula. Son el koyma girişiminde tabancası tutukluk yapmış. "Riziko miziko, öyle ya da böyle hayatta kalmak lazım."

İskambil kâğıtları, evlerden gelmiş paketlerden çıkan mukavva kutulardan yapılmıştı. Üzerindeki figürleri burada bizden önce bulunanlar kimyasal bir kurşun kalemle çizmişlerdi. Her kâğıdın hangi kâğıt olduğunu belirleyen bir işareti vardı.

"Ona bir şey olmaz," dedim kâğıtları kararken, "burada böyle oturacak, babacığı mangırları sökülecek, anacığı kime gerekiyorsa ona gülümseyecek ve oğlanı salacaklar."

"Benim annem yok," dedi İncil'li oğlan. Kitabı gözlerine daha çok yaklaştırdı.

"Evet, evet," dedi dizgici Kowalski ve elini oğlanın başına koydu ağır ağır. "Kimbilir, yarın hâlâ yaşıyor olacak mıyız bakalım?"

"Yine mi?" dedi Mokotowska Caddesi'nden memur Szrajer.

"Hiç endişelenme," dedim oğlana, "önemli olan, sen öldükten sonra senin için artık endişelenmeyecek olmaları. En kötüsü budur. Ne zaman tutukladılar seni?"

"Tutuklamadılar beni," dedi oğlan.

"*Polizei*'a[1] götürmediler mi seni?" diye sordu şaşırmış olan Małkina'lı kaçakçı Kozera.

"Götürmediler," diye yanıtladı oğlan. Kitabı özenle kapatıp paltosunun cebine koydu, "sokakta yakalandım ben."

1. (Alm.) Polis (ç.n.)

"Sürek avı mı vardı bugün? Hangi caddede?" diye huzursuz biçimde sordu, üzerinde haber bültenleri ve makbuzlar bulunmuş olan memur Szrajer. Dershaneye giden iki kızı vardı. Kendisine evden yiyecek paketi geleceğini umuyordu.

"Bu işte bir yanlışlık var," dedi dizgici Kowalski, "sürek avı olsaydı, buraya bir yığın insan getirirlerdi, sadece onu değil. Burada da duymuş olurduk zaten."

"Sen bu delikten kapıyı görebilecek misin sanki?" dedim başımı tavanın altındaki pencereye doğru sallayarak. "Sadece mutfağın çatısını ve atölyenin küçük bir bölümünü görüyorsun."

Gestapocu Matula'ya elimdeki kâğıtları açtım.

"On dokuz," dedim.

"Buradan da bu kadar gözüküyor," dedi Małkina'lı kaçakçı Kozera.

Vilayet'e domuz pastırması taşırken, sınırdaki o klasik yerde yakalanmıştı. Kapının dibinde durmuş, pencereye bakıyordu. "Kapıdan daha fazlası görünüyor. Mutfağın önünde köpekli bir *wachman*[2] yürüyor. Yarın için patates boşaltıyorlar."

"Yine ben kazandım!" dedi Matula elindeki kâğıtları saman şiltenin üzerine atarak. "Şansım yok. Beni almaya gelecekler kesin. Yoksa ne diye beni buraya getirsinler ki. Sırf bitirmek için, öyle değil mi?"

"Ya ne sandın, serbest bırakmak için mi?" dedi kaçakçı Kozera. Saman şiltelerden kapıya, kapıdan saman şiltelere iri adımlarla yürüyordu.

"Evet," dedi Matula iç çekerek. "Belki de kazanırım.

2. SS personelinden olan muhafız, bekçi. (Alm.) (ç.n.)

Kazanamazsam, yarınki bir dilim ekmeğim de senin olur."

Evlerden gelmiş paketlerden çıkan mukavva kutulardan yapılmış kâğıtları karmaya başladı.

"Eğer bugün seni almaya gelirlerse, yarınki ekmeğini bana mı verecekler sanki?"

Elimi uzattım. "Dağıt kâğıtları."

"Polis beni Kozia Caddesi'nde yakaladı," dedi oğlan.

"Lacivert üniformalı mıydı? Beni de," dedi kaçakçı Kozera.

"Sıradan bir polisti. Ve beni buraya getirdi."

"Doğrudan kapıya mı getirdi? Getto'dan geçirerek mi? Yalan," dedi Mokotowska Caddesi'nden memur Szrajer.

"At arabasıyla getirdi. *Polizei*'ya götürmek için çok geç olduğunu söyledi. Bu yüzden burada kapıya teslim etti beni," dedi oğlan ve hepimize gülümsedi.

"Espri anlayışı varmış polisin," dedim oğlana. "Boyayla duvara yazı yazıyordun kesin, değil mi?"

"Tebeşirle," diye yanıtladı oğlan.

"Senin neyine gerek yazmak?" dedi Bednarska Caddesi'nden dizgici Kowalski. O evin kapıcısına temizleme işi çıkardın. Keşke senin baban olsaydım." Oğlanın sıfıra vurulmuş başını okşadı.

"Kowalski, sen niye Bednarska Caddesi'nde haber bülteni bastın?" diye sordu kaçakçı Kozera. İri adımlarla duvardan duvara yürüyordu.

"Haber bülteni falan basmadım ben. Bir sedir satın almaya gitmiştim oraya."

"Bir yeraltı basımevinden alacaktın yani, öyle mi? Kazandım." Kâğıtları gestapocu Matula'ya verdim.

"Bir Fransız gümüş parası bir sokak orospusunun eline nasıl yakışırsa, sen de öyle yakışıyormuşsun oraya. Bak bu Shakespeare'in etkisi işte, dizgici Kowalski."

"Bir kez daha oynayalım, bu kez kazanacağım," dedi Matula ve kâğıtları karmaya başladı.

"Bu kadar yeter. İki dilim ekmeğin benim," diyerek kâğıtları ittim.

"Ben de senin gibi suçsuz yere düştüm buraya," dedi Bednarska Caddesi'nden dizgici Kowalski.

"İyi biliyorsun ki, ben nişanlımı aramak için gitmiştim sadece, çünkü nişanlım iki gündür evine gitmemişti."

"Silah satıcısına gittin yani, öyle mi?" diyerek güldü Kowalski.

Oğlana doğru eğilip eline dokundum.

"Kitabı okumam için verir misin sonra?"

Oğlan başını olumsuz anlamda salladı.

"Hem nereden bilebilirdim ki?" dedi dizgici Kowalski. "İlan sütununda asılıydı sedir ilanı."

Susmuştuk. Tavandaki cılız ışık yanıyordu. Yırtık iki saman şiltenin üzerinde oturuyorduk. İki kızı gizli dershaneye giden, Mokotowska Caddesi'nden memur Szrajer, pencerenin altındaki köşede başını dizlerine dayamış halde oturuyordu. Kulakları gittikçe daha bir dışarı uğruyordu. Köylülerin malına el koymuş olan gestapocu Matula, sırtı kapıya dönük biçimde oturmuş, saman şilte üzerine yayılmış kâğıtları örtüyordu. Diğer saman şiltede yeraltı basımevinden sedir satın almış, Bednarska Caddesi'nden dizgici Kowalski oturuyordu. Onun yanında duvarlara tebeşirle yazı yazmış olan

ve İncil okuyan oğlan oturuyordu. Małkinalı kaçakçı Kozera saman şiltelerden kapıya, kapıdan saman şiltelere yürüyordu.

Kapı kara ve alçaktı, üzerine kazınmış tarihler ve adlarla doluydu. Kırmızı mutfak çatısının bir bölümü, kırık pencerenin kara parmaklıkları ardında parıldıyor ve mor gökyüzü ışıldıyordu. Daha aşağıda bir duvar vardı. Duvarın üzerinde makineli tüfekli küçük muhafız kuleleri yükseliyordu.

Duvarın ardında ileride gettonun, parçalanmış yastık ve yorganlardan çıkan tüylerin yükseldiği boş pencereleri olan insansız evleri uzanıyordu.

Memur Szrajer başını dizlerinden kaldırıp İncil'li oğlana baktı.

Oğlan gözlerine yakın tutarak kitabını okuyordu yine.

Koridordan ayak sesleri geldi. Zemini örten demir plakalar gıcırdıyordu. Hücrelerin kapıları gıcırdamaya başladı.

"Nihayet geldiler," dedi Szrajer'le birlikte kulak babartmış olan dizgici Kowalski. "Kaç yeni kişi geldi acaba?"

"Bu mal asla tükenmeyecek. Kaçakçılığını yapmak gerekmiyor. Kendi gelecek," dedi Małkinalı kaçakçı Kozer.

"Dünyada neler olup bittiğini söyleyecekler bize, hiç olmazsa böyle bir faydası olacak," dedi köylülerin mallarına el koymuş olan ve idam kararını bekleyen Matula.

"Daha iki hafta önce o dünyadaydınız," dedi memur Szrajer. "Neler olup bittiğine dair çok şey biliyordunuz."

"Ama iki hafta daha bu dünyada olup olmayacağımı bilmiyorum," dedi Matula.

"Dünyada neler olup bittiğinden sana ne ki? Öyle de bitirecekler bizi, böyle de, değil mi yani?" dedi Kozera.

"Ama savaş kısa sürede biterse, bizi bitirmezler belki, ha?"

"Polonya mehkemesi de soygun nedeniyle seni mahveder," dedi dizgici Kowalski.

"Sana da sedir satın aldığın için liyakat haçı[3] verecekler."

Hücrenin kapısı tekrar açıldı. Sorguya gitmiş olan Mławski girdi içeri. Kapı arkasından çarparak kapandı.

"Ne var ne yok çocuklar?" diye sordu. "Ödüm koptu bugün. Geceyi de sorguda geçireceğimi sandım. İkinci bir arabayla geldiler."

"Ağaçlar çiçek açıyordur kesin, değil mi? İnsanlar hiçbir şey olmamış gibi sokaklarda dolaşıyorlardır, değil mi? Öyle değil mi?" diye sordum elimdeki kâğıtları çevirerek.

"Seni getirdikleri sırada görmedin mi ki? İnsanlar yaşıyorlar, yaşıyorlar."

"Al, çorban burada," diyerek, içinde akşam yemeğinin bulunduğu kâseyi ona verdi dizgici Kowalski. "Öğle çorbanı ötekiler yedi."

"Öğle yemeği olarak bezelye çorbasıyla ekmek verdiler. Fena yemek vermiyorlar."

"Bunun için fiyakalı ısıtıyorlar," dedi Mławski. Saman şiltenin yanında dikilmiş, jöle kıvamına gelmiş çorbasını karıştırıyordu kaşıkla.

3. Polonya'da ülkeye hizmet etmiş sivil vatandaşlara da verilen liyakat nişanı, üstün hizmet madalyası. (ç.n.)

"Nasıl geçti. Oturabiliyor musun?"

"Eh işte. Pek bir şey olmadı. Sadece tramvayda. Tanıdık bir raportörümüz vardı. Babamla Radom'da ortak iş yapıyordu bir zamanlar. Nasıl olduğunu bilirsin, değil mi?" Çorbasını acele etmeden kaşık kaşık içiyordu. "Seviyorum bu ekşili çorbayı. Soğuk olsa da, tadı iyi oluyor bazen. Tıpkı evdeki gibi. Bugünkünün patatesleri fazla."

"Bunun, senin için olduğunu söyledim karavanacıya.[4] Kazanın dibinden verdi," diye karşılık verdim.

"Raportör ne dedi peki?" diye sordu, üzerinde haber bültenleri ve makbuzlar bulunmuş olan memur Szrajer.

"Hiçbir şey söylemedi," dedi Mławski sertçe. Elindeki kâseyi kovanın yanına bırakıp üstündeki paltoyu çıkardı. "Palton yüzünden çaktılar ağzıma. Astarının altından cam parçası düştü. Kendini mi kesecektin yoksa?"

"Her ihtimale karşı," dedim ve poltoyu sırtıma attım. Mławski sorguya giderken paltomu ödünç almıştı benden, çünkü *Polizei*'de neredeyse yeni olan deri ceketini elinden almalarından korkuyordu. Yanıma oturdu.

"Biliyor musun," dedi fısıldayarak, "babamın muhbir olmasını önerdi raportör. Buna ne diyorsun?"

"Baban ne düşünüyor bu konuda?"

"Babam kabul etti. Ya ne yapacaktı ki, söylesene?"

Omuzlarımı silktim. Mławski İncil'li oğlana döndü.

"Sen yenisin ha? Ben seni *Polizei*'de gördüm galiba, değil mi? Tramvayda benimle birlikte oturmuyor muydun sen?"

"Hayır," dedi oğlan elindeki İncil'in üzerinden bakarak, "hiçbir tramvaya binmedim ben."

4. Yemekleri dağıtan tutsak. (y.n.)

"Kendisini caddede lacivert üniformalı bir aynasızın yakaladığını ve hapishaneye at arabasıyla getirdiğini söylüyor," dedi Kozera Mławski'ye kapının dibinden.

"Seni *Polizei*'de gördüğüme bahse girerim," dedi Mławski oğlana, "ama seni polisin yakaladığını söylüyorsun madem... Tuhaf, ama olabilir de."

Sustuk. Gökyüzüyle pencerenin kara parmaklıkları arasında hapishanenin fenerleriyle aşağıdan aydınlatılan bahar akşamı uzanıyordu. Szrajer, yüzünü aralarında açlıktan gittikçe daha fazla dışarı uğrayan kulaklarının dikildiği ellerinin arasına almış, oturuyordu. Kozera kapıdan saman şiltelere yürüyüp geri dönüyordu. Oğlan İncil'ini okuyordu.

"Yirmi bir oynar mısın?" diye sordu ana Matula. "İnsan kütük gibi oturuyor burada. Belki kazanırım."

"Bırakın oyun oynamayı!" dedi Szrajer yüzünü kaldırmadan. "Ananızın üzerine oynayıp kaybedeceksiniz neredeyse. İnsan burada..."

Sustu. Takma dişini oynattı.

"Diye buyurdu haber bültenleri entelektüeli," dedi Matula. "Oynayacak mısın?"

"Yoklama için kalkıp dikilin siz en iyisi. Karavanacı bas bas bağırıyor," dedi Bednarska Caddesi'nden dizgici Kowalski.

Saman şiltelerden kalktık. Yüzümüz kapıya dönük halde sıraya dizildik.

"Bugün Ukraynalı nöbette. Ama her şey yolunda gider belki," diye mırıldandım Mławski'ye. Mławski başını salladı.

Hücremizin kapısı açıldı. Kare biçiminde kırmızı bir yüzü olan, açık renk ve seyrek saçlı, şişman, kısa boylu bir **eses** dikildi kapıda. Ağzı sımsıkı kapalıydı. Eğri bacaklarında ışıl ışıl parlayan uzun çizmeleri vardı. Palaskasında yedilik[5] taşıyordu. Elinde bir kamçı vardı. Arkasında elinde anahtarlarla uzun boylu Ukraynalı dikiliyordu. Kara kepi havalı bir şekilde kulağının üstüne düşürülmüştü. Ukraynalının yanında karavanacı ve ufak tefek, sıska bir Yahudi ve gettodan bir avukat olan şrayber[6] dikiliyordu. Şrayber'in elinde kâğıtlar vardı.

Mokotowska Caddesi'nden Szrajer öğretilmiş birkaç sözcük mırıldandı Almanca. Hücre şöyle şöyleymiş, şu kadar şu kadar tutsakla doluymuş. Herkes mevcutmuş.

Kırmızı suratlı wachman parmağıyla saydı itinayla.

"*Ja*," dedi. "*Stimmt*.[7] Şrayber, kim var buradan?"

Şrayber kâğıtları güzlerine yaklaştırdı.

"Benedykt Matula," diye okudu kâğıttan ve bize baktı.

"Tanrım, bitirecekler çocuklar!" diye yüksek sesle fısıldadı, gestapo kılığına girip köylülerin mallarına el koymuş olan Matula.

"*Los*, çık, *raus*!"[8] diye bağırdı wachman ve onu bir eliyle yakasından tutup kapıdan koridora fırlattı. Kapı ardına kadar açıldı.

Koridorun ilerisinde tepeden tırnağa silahlanmış wachmanlar dikiliyordu. Miğferleri ampülün zayıf ışığında

5. Parabellum tipi tabanca. (y.n.)

6. Orijinal metinde, dilimizde kâtip anlamına gelen Alm. schreiber sözcüğünün okunuşunun Lehçe'deki yazım biçimi (szrajber) kullanılmıştır. Yazarın dil üslubunu korumak adına, çeviride de sözcüğün okunuşunun dilimizdeki yazım biçimi kullanılmıştır. (ç.n.)

7. (Alm.) *Ja*: evet / (Alm.) *Stimmt*: tamam. (y.n.)

8. (Alm.) *Los*: haydi / (Alm.) *Raus*: dışarı (ç.n.)

kasvetlice parlıyordu. Palaskalarına sokuşturulmuş el bombaları vardı.

Wachman şraybere döndü.

"Bu kadar mı? Gidiyor muyuz?"

"Hayır, bu kadar değil," dedi gettodan bir avukat olan Yahudi şrayber. "Bir kişi daha var. Namokel. Zbigniew Namokel."

"Benim," dedi İncil'li oğlan.

Saman şilteye gidip paltosunu aldı. Kapıda durup bize döndü. Ama hiçbir şey söylemedi. Koridora çıktı. Hücrenin kapısı çarparak kapandı arkasından.

"Yoklamayı atlattık! Bir günü daha geçirdik. İki kişi eksikle! Gelsin yarın!" diye bağırdı Małkinalı kaçakçı Kozera.

"Kim bilir kaç günümüz kaldı," dedi Kowalski yavan biçimde. "Burada bir oğlan vardı, şimdi yok."

Bacaklarını ayırıp kovanın[9] üzerine oturdu.

"İşeyin çocuklar, çünkü saman şilteleri ayıracağız birbirinden. Uyurken kimsenin diğerinin kafasını tekmelememesi için. Hadi, henüz ışık varken hazırlayalım şilteleri."

Şilteleri bibirinden ayırmaya başladık.

"İncil'i bırakmaması yazık oldu," dedim Mławski'ye. "Okuyacak bir şey olurdu şimdi."

"İncil onun işine yaramaz artık. Ama yemin ederim, ben bugün onu *Polizei*'da gördüm," dedi Mławski. "Ne yapmış olabilir ki, bu kadar küçük yaşta? Kendisini sokakta bir polisin yakaladığı yalanını niye söyledi ki?"

"Yahudi gibi görünüyordu, kesin Yahudiydi de," dedi

9. Hapishane hücresinde bulunan bir tür ilkel tuvalet. (y.n.)

Szrajer pencerenin altından. Saman şiltenin üzerine uzanmış, oflayıp puflayarak paltosuyla bacaklarını örtüyordu. Peltek peltek konuşuyordu, çünkü takma dişlerini çıkarmıştı. Dişlerini küçük bir kâğıt parçasına sarıp cebine koymuştu.

"O halde elindeki İncil neydi öyle?"

"Kesin Yahudiydi. Kurşuna dizmeye götürmezlerdi yoksa," dedi Kowalski, Kozera'nın yanında yatıp yan dönerek. "Gerçi Matula'yı da kurşuna dizecekler."

"Suçlu, kahrolası el koyucu, geceleri insanların mallarına el koymak için tabancayla dolaşıyormuş," dedi Kozera. "Bunu çoktan hak etmişti."

Mławski'yle yan yana uzandık. Bacaklarımızı onun deri ceketiyle, vücudumuzun geri kalan kısımlarını benim paltoyla örttük. Başımı paltonun yumuşak, kürk yakasına gömdüm. Yakadan hoş bir sıcaklık geliyordu.

Camı kırık pencereden nemli bir soğuk esiyordu. Gökyüzü artık tümüyle kararmıştı. Yer seviyesindeki pencere ile gökyüzü arasındaki boşluk altın sarısı bir ışıkla dolmuştu. Hapishanenin tüm lambaları yanıyordu. Lambaların ışığı arasından zayıf, göz kırpan yıldızlar parlıyordu.

"Dünya güzel be kardeşim, sadece biz yokuz içinde," dedim Mławski'ye kısık sesle. Daha fazla ısınmak için dip dibe yatıyorduk.

"Babamı almışlar mıdır acaba?" diye fısıldadı bana.

Ona dönüp yüzüne baktım.

"Yahudi olduğu ortaya çıktı bugün," dedi Mławski, "şu raportör onu tanıdı. Radom'daki gettoda birlikte iş yapıyorlardı."

"Öyle olsa, seni de götürürlerdi," diye karşılık verdim fısıldayarak.

"Şimdilik götürmezler beni, çünkü ben melezim. Annem Polonyalıydı."

"Ama ya baban muhbir olacaksa? Almamaları gerekir."

"Keşke muhbir olsa. İyi olurdu."

"Kesin sesinizi gece gece," dedi Kozera saman şilteden doğrulup. "Uyumadan önce spor[10] yapmak mı istiyorsunuz?"

Susup uyuklamaya başladık. Yakınlarda bir yerden boğuk, sağır edici bir silah sesi geldi. Sonra ikincisi. Hepimiz saman şilteler üzerinde doğrulduk.

"Belli ki ormana götürmemişler onları. Burada, hapishanenin yakınında bir yerde deviriyorlar," dedim kısık sesle ve silah seslerini saymaya başladım. "On dört, on beş, on altı..."

"Giriş kapısının karşısında deviriyorlar," dedi Mławski. Elimi bütün gücüyle sıkıyordu.

"Şu İncil'li oğlan Yahudi olmalı. Onu vuran atış hangisiydi acaba?" dedi dizgici Kowalski.

"Yatıp uyuyun en iyisi," dedi peltek peltek Mokotowska Caddesi'nden memur Szrajer. "Tanrım, yatıp uyuyun en iyisi."

"Uyumamız lazım," dedim yoldaşıma.

Deri ceket ve paltoyu üzerimize örterek tekrar uzandık. Birbirimize daha bir sokulduk. Pencereden keskin, nemli bir soğuk geliyordu.

10. Ceza olarak yaptırılan jimnastik egzersizleri. (y.n.)

BUYRUN GAZA BAYANLAR BAYLAR

Bütün bir kamp çıplak dolaşıyordu. Aslında bit temizliğinden çoktan geçmiştik ve giysilerdeki bitleri ve gaz odasındaki insanları mükemmelen zehirleyen, suda çözünmüş **cyklon**la dolu havuzlardan geri gelmişti giysilerimiz, bir tek, bizden İspanyol keçileriyle[11] ayrılmış **blok**lar henüz "teslim almamıştı" giysilerini, ama onlar da çıplak dolaşıyordu biz de: Hava korkunç sıcaktı. Kamp sımsıkı kapatılmıştı. Hiçbir tutsak, hiçbir bit kampın kapısından çıkmaya cesaret bile edemezdi. **Komando**lar iş bırakmıştı. Binlerce çıplak insan bütün bir gün boyunca kampın yollarını ve **yoklama** alanlarını dolduruyor, duvarların altında ve çatılarda uzanıp dinleniyordu. Tahtalar üzerinde uyunuyordu, çünkü saman şilteler ve battaniyeler dezenfekte ediliyordu. Sondaki bloklardan FKL[12] görünüyordu -orada da bit temizliği yapılıyordu. Yirmi sekiz bin kadın soyundurulup bloklardan dışarı atılmıştı- "barakalar arasındaki, ayaklar altında çiğnen-

11. İspanyol keçileri: kamp dilinde dikenli teller için kullanılan ifade. (ç.n.)

12. (Alm. **F**rauen **K**onzentrations**l**ager) Kadın Kampı, Auschwitz Toplama Kampı'nda kadınlar bölümü. (ç.n.)

miş toprak"ta, yollarda ve alanlarda kaynaşıyorlardı.

Sabahtan beri öğle yemeği bekleniyor, paketlerin içindekiler yeniyor, arkadaşlar ziyaret ediliyor. Saatler sıcak havada hep olduğu gibi ağır ilerliyor. O olağan eğlence bile yok: Krematoryumlara giden geniş yollar boş. Birkaç gündür sevkiyat[13] yok. **Kanada'**nın bir bölümü tasfiye edilip bir komandoya bağlanmıştı. Semiz ve dinlenmiş oldukları için, en ağır işleri yapan komandolardan birine, Harmenze komandosuna düşmüşlerdi. Çünkü kampta kıskançlık üzerine kurulu bir adalet hâkim: Güçlü olan kişi düştüğünde, arkadaşları dibe vurması için çabalarlar. Kanada, bizim Kanada'mız Fiedler'inki[14] gibi reçine kokmuyor aslında, Fransız parfümleri kokuyor sadece, ama Fiedler'in Kanadasındaki ulu çamlar, bizim Kanada'da tüm Avrupa'dan toplanmış, gizli saklı pırlantaların ve paraların dağ gibi yükseldiğince yükselmiyordur herhalde.

Birkaç kişi **döşek**te bacaklarımızı kaygısızca sallayarak oturuyoruz. Hamaratça pişirilmiş, gevrek, ufalanan, tadı biraz ekşi, ama bu sayede haftalarca küflenmeyen beyaz ekmeği bölüşüyoruz. Ekmek ta Varşova'dan gönderildi. Daha bir hafta önce anamın ellerindeydi. Tanrım, Tanrım...

Domuz pastırmasını, soğanı çıkarıyoruz, konsantre sütün teneke kutusunu açıyoruz. Terden sırılsıklam olmuş, iri yarı Henri, Strasburg'dan, Paris civarından, Marsilya'dan gelen sevkiyatların getirdiği Fransız şarabının hayalini kuruyor yüksek sesle.

13. Kampa tutsak getiren yük trenleri. (ç.n.)

14. Arkady Fiedler'in *Reçine Kokan Kanada* başlıklı kitabından söz edilmektedir. (y.n.) Polonyalı yazar Arkady Fiedler 1935 yılında yayımladığı bu kitabında Kanada yolcuğunu anlatmaktadır. (ç.n.)

"Dinle, *mon ami*,[15] rampaya[16] tekrar gittiğimizde, orijinal şampanya getireceğim sana. Hiç içmemişsindir kesin, değil mi?"

"Hayır. Ama kampın kapısından geçiremezsin onu, palavra atma o yüzden. En iyisi ayakkabı örgütle sen, hani şu çift tabanlı, delikli olanlardan, gömlekten de hiç söz etmiyorum artık, sen bana onun sözünü vereli çok oldu."

"Sabret, sabret, sevkiyatlar gelince hepsini getireceğim sana. Rampaya yine gideceğiz."

"**Baca**ya gönderilecek sevkiyatlar ya gelmezse artık?" dedim art niyetle. "**Lager**de yaşam nasıl yumuşadı görüyorsun, gelen paketlerde sınırlama yok, dövmek yasak. Evlerinize mektuplar yazıp duruyordunuz... Düzenlemelere dair farklı farklı şeyler söylüyorlar, sen söylüyorsun bunu. Üstelik, lanet olsun, bu insanların sonu gelecek."

"Saçmalama!" dedi Cosway'in[17] minyatürlerinden fırlamışçasına ruhani yüzlü şişman Marsilyalı (arkadaşım, ama adını bilmiyorum), ağzı sardalyalı kanepeyle dolu. "Saçmalama," diye tekrarladı ağzındakini yutmaya çalışarak ("yuttum, lanet olsun!") "saçmalama, insanların sonu gelemez, yoksa lagerde gebeririz. Hepimiz onların getirdikleriyle yaşıyoruz."

"Hepimiz değil. Evden gelen paketlerimiz var bizim..."

15. (Fr.) Dostum (y.n.)

16. Rampa: Kampa tutsak taşıyan trenlerin durduğu ve getirdiği tutsakları boşalttığı yer, nokta. (ç.n.)

17. Richard Cosway (1742-1821): İngiliz aristokrasisinin ve sarayın ünlü İngiliz portre ressamı; sıcak, yumuşak renklere sahip suluboya minyatürler yapmıştır. (y.n.)

"Senin var, arkadaşının var, on arkadaşının var, sizlerin var, Polonyalıların ve bu herkesin var demek değil. Ya biz, Yahudiler, ya Ruslar? Yiyecek bir şeyimiz, sevkiyatlardan yapılan *organisation*[18] olmasaydı, sizler o gelen paketlerdekileri öyle rahat rahat yiyebilir miydiniz acaba? İzin vermezdik ki size."

"Bal gibi izin verirdiniz ya da Yunanlar gibi açlıktan geberirdiniz. Kampta kimin yiyecek bir kırıntısı varsa, güç ondadır."

"Sizin var, bizim de var, bunun için ne diye tartışalım ki şimdi?"

"Kesinlikle, tartışmanın anlamı yok. Sizin var, benim de var, yiyecekleri birlikte yiyoruz, aynı döşekte uyuyoruz. Henri ekmeği kesiyor, domates salatası yapıyor. Kantinin hardalıyla çok lezzetli oluyor."

Blokta, terden sırılsıklam olmuş çıplak insanlar altımızda kaynaşıyorlar. Ranzalar arasındaki geçitte döşekler arasında, zekice yapılmış kocaman soba boyunca, at ahırını (kapıda üzerinde *"versuchte Pferde"* -hastalık bulaşmış atlar şuraya şuraya koyulmalı- diye yazan küçük bir tabela asılı hâlâ) beş yüzün üzerinde insan için hoş (*gemütlich*) bir eve dönüştüren iyileştirme unsurları arasında aylak aylak dolaşıyorlar. Avurtları çökmüş, ter ve dışkı nedeniyle pis kokan, bir deri bir kemik kalmış çıplak insanlar alt ranzalarda sekizer, dokuzar kişi halinde yuvalanmış yatıyorlar. Benim altımda, hemen aşağıda bir haham; battaniyeden kesilmiş küçük bir parça paçavrayla başını örtmüş, İbranice dua kitabından yüksek sesle ve tekdüze biçimde dualar okuyor (okunacak çok şey var).

18. Bkz. "Oświęcim İfadeleri"nde Örgütleme. (ç.n.)

"Sustursak mı şunu acaba? Tanrı'yı bacağından yakalamış gibi feryat ediyor."

"Döşekten inesim yok. Varsın feryat etsin, bacaya daha çabuk gider işte."

"Din halkın afyonudur. Afyon içmeyi çok severim," diye vecize kabilinden ekliyor sol taraftan bir komünist ve rantiyeci olan Marsilyalı, "Tanrı'ya ve ölümden sonra yaşama inanmasalardı, krematoryumları şimdiye kadar çoktan yerle bir etmişlerdi."

"Siz niye yapmayacaksınız bunu?"

Bu sorunun mecazi bir anlamı var, ama Marsilyalı yanıtlıyor: "Salak!" Ağzına domates tıkıyor ve bir şey söylemek ister gibi bir hareket yapıyor, ama ağzındakini yiyip yutuyor ve susuyor. Bloğun kapısında büyük bir hareketlenme olduğu sırada ziyafeti bitiriyoruz, **müslüman**lar sıçrayıp döşekler arasına kaçışıyorlar, **blokbaşı**nın **kulübe**sine ulak girdi hızla. Az sonra blokbaşı heybetli bir biçimde çıktı kulübesinden.

"Kanada! ***Antreten***! Çabuk ama! Sevkiyat geliyor!"

"Yüce Tanrım!" diye bağırdı Henri döşekten aşağı atlarken.

Marsilyalı ağzındaki domatesten boğulur halde ceketini kaptı, aşağıda oturanlara *"raus"*[19] diye bağırdı, kapıya çıkmışlardı çoktan. Diğer döşeklerde bir dalgalanma oldu. Kanada rampaya gitmek üzere yola çıkıyordu.

"Henri, ayakkabıları unutma!" diye bağırdım arkasından.

"Keine Angst!"[20] diye bağırarak yanıtladı avludan.

19. Bkz. 63. dipnot (ç.n.)

20. (Alm.) Korkma, endişe etme, merak etme. (ç.n.)

Yiyecekleri paketledim, babamın Varşova'daki bahçesinden gelmiş soğan ve domateslerin Portekiz sardalyalarıyla yan yana durduğu, Lublin "Bacutil"inden gelmiş domuz pastırmasının (bu erkek kardeşimden gelmişti) ise Selanik'ten gelmiş en has kuruyemişlerle karıştığı valizi iple bağladım. Bağlayıp pantolonumu çektim, döşekten kayarak indim.

"Platz!"[21] diye bağırdım Yunanlar arasından geçerken. Kenara çekiliyorlardı. Kapıda Henri'yle karşılaştım.

"Allez, allez, vite, vite!"[22]

"Was ist los?"[23]

"Bizimle rampaya gelmek ister misin?"

"Gelebilirim."

"Hadi o zaman, ceketini al! Birkaç adam eksiği var, **kapo**yla konuştum," deyip beni bloktan dışarı itti.

Sırada dikildik, biri numaralarımızı listeledi, biri sıranın en başından "Marş, marş" diye bağırdı ve kamçılarla bloklara sürülmüş, farklı diller konuşan kalabalığın bağırtıları arasında kapıya koşturulduk. Herkes rampaya gidemez... İnsanlarla vedalaşılıyor, kapıya vardık artık. *-Links, zwei, drei, vier! Mützen ab!*[24] - Bedenlerimiz dimdik, kollarımız yanlarımıza dimdik yapışık halde enerjik, işbilir bir biçimde, neredeyse zarafetle geçiyoruz kapıdan. Mahmur bir **eses** elinde uzun bir liste, her geçen beşli sırayı parmağıyla havada ayırarak sayıyor uykulu uykulu.

21. (Alm.) Yer (açın)! (y.n.)
22. (Fr.) Gel, gel, daha çabuk, daha çabuk! (y.n.)
23. (Alm.) Ne oluyor? (y.n.)
24. (Alm.) Sol, iki, üç, dört! Kep çıkar! (ç.n.)

"Hundert!"[25] diye bağırdı son beşli sıra önünden geçip gittiği sırada.

"Stimmt!"[26] diye boğuk bir sesle bağırarak karşılık verildi sıranın başından.

Hızlı bir biçimde, neredeyse koşarcasına yürüyoruz uygun adım. Etrafımızda çok **post** var, genç bunlar, otomatik tüfekliler. II B kampının tüm bölümlerini geçiyoruz; henüz yerleşim olmamış C lagerini, Çek lagerini, karantinayı[27], **truppenlazarett**in elma ve armut ağaçları arasına dalıyoruz iyice; birkaç günlük güneşte tuhaf biçimde coşup boy atmış, sanki aydan gelmişçesine bilinmedik yeşillikler arasında bir yay çizerek barakaları geçiyoruz, büyük **postenketta** sınırını geçiyoruz, koşarak şose yola çıkıyoruz -rampanın olduğu yerdeyiz. Yirmi otuz metre kaldı- rampa ağaçların arasında.

Kırsal bir rampaydı bu, yitik taşra istasyonlarında hep olduğu gibi. Yüksek ağaçların yeşiliyle çevrelenmiş küçük meydan çakıl taşlarıyla kaplıydı. Kenarında, yolun kıyısında en çirkin ve en uyduruk istasyon kulübesinden daha çirkin ve daha uyduruk, minik, ahşap bir barakacık çömelmiş duruyordu öylece, ileride büyük ray yığınları, demiryolu traversleri, kereste yığınları, baraka

25. (Alm.) Yüz (y.n.)

26. Bknz. 62. dipnot (ç.n.)

27. Karantina: Kamp yaşamındaki düzeni sağlamak adına, kampa yeni getirilmiş tutsaklara kamptaki genel uygulamaların, kamp kurallarının öğretildiği bölüm. Burada görevli tutsaklar yeni gelmiş tutsaklara yaz sıcaklarında ve kış soğuklarında bir eziyete dönüşen, yapamayan tutsakların bayıltılana kadar dövüldüğü, koşma, ağaca tırmanma, kurbağa stili sıçrama gibi, "spor" adı verilen sözde jimnastik hareketleri yaptırmış, uygun adım yürüme, yoklama alanında pozisyon alma, komut verildiğinde çok hızlı bir şekilde kep çıkarıp takma, komutlar ve çalışmaya giderken ve kampa geri dönerken söylenen Almanca şarkılar öğrenme, eseslere ve blokbaşılara düzgün rapor verme vb. talimler yaptırmışlardır. (ç.n.)

parçaları, tuğlalar, taşlar, çember betondan kuyu ağızları vardı. Birkenau'da yükü burada yüklüyorlar: Kampın genişletilmesi için gerekli malzemeyi ve gaza gönderilecek insanları. Sıradan bir iş günü: Araçlar geliyor, keresteleri, çimentoyu, insanları alıyor...

Postlar, raylar, ray kirişleri üzerinde, Silezya'nın kestane ağaçlarının yeşil gölgesi altında aralıklı biçimde diziliyor, rampayı sıkı bir çemberle çevreliyorlar. Alınlarındaki teri siliyor, mataralardan su içiyorlar. Hava çok sıcak, güneş tepede kıpırdamadan duruyor. "Rahat!" Rayların altındaki gölgenin kenarlarına oturuyoruz. Aç Yunanlar (birkaçı aramıza karışmış, nasıl olduğunu Tanrı bilir) raylar arasında oraya buraya bakınıp aranıyorlar, biri bir konserve kutusu, küflenmiş ekmekler, sardalya artıkları buluyor. Yiyorlar.

"*Schweinedreck,*"[28] diyerek üstlerine tükürüyor soluk sarı ve gür saçlı, mavi gözlü ve hülyalı bakışlı, genç, uzun boylu bir post, "Birazdan yiyecek öyle çok şeyiniz olacak ki, hepsini yiyemeyeceksiniz bile. Canınız bir şey yemek istemez artık uzun bir süre." Makineli tüfeğini düzeltti, yüzünü mendille sildi.

"Sığır," diyerek postun sözlerini onaylıyoruz.

"Sen, şişko!" Postun ayakkabısı Henri'nin ensesine dokunuyor hafifçe. "*Pass mal auf,*[29] su içmek ister misin?"

"İsterim, ama markım yok," diye ustalıkla yanıt verdi Fransız.

"*Schade.*"[30]

28. (Alm.) Domuz boku (y.n.)
29. (Alm.) Konuşma dili: Hey, sen, oradaki! (y.n.)
30. (Alm.) Yazık (ç.n.)

"Ama, *Herr Posten,*[31] sözümün bir değeri yok mu sizin için? *Herr Posten,* siz hiç mi ticaret yapmadınız benimle? *Wieviel?*"[32]

"Yüz. *Gemacht?*"[33]

"*Gemacht.*"

Suyu içiyoruz, tatsız tuzsuz bir su bu, henüz gelmemiş insanların ve paraların hesabına.

"Hey sen, dikkat et," diyor Fransız boş şişeyi fırlatarak, şişe ileride rayların üzerinde bir yerde kırılıyor. "Mangır alma, çünkü arama yapılabilir. Kaldı ki, neyine gerek mangır, yiyeceğin var nasıl olsa. Giysi de alma, çünkü firar kuşkusu yaratır. Gömlek al, ama sadece ipekli ve yakalı bir gömlek olsun. Altına da bir atlet. İçecek bir şey bulduğunda, beni çağırma. Ben başımın çaresine bakarım ve dikkat et, dayak yeme."

"Döverler mi?

"Normal olarak. Arkanda gözlerin olmalı. *Arschaugen.*[34]"

Etrafımızda Yunanlar oturuyor, çenelerini iştahla oynatıyor, büyük böcekler gibi, küflenmiş ekmek parçalarını açgözlülükle tıkınıyorlar. Endişeliler, ne yapacaklarını bilmiyorlar. Ray kirişleri ve raylar onları huzursuz ediyor. Malzemeleri kaldırıp taşımaktan hoşlanmıyorlar.

"*Was wir arbeiten?*"[35] diye soruyorlar.

31. (Alm.) Bay post. (ç.n.)
32. (Alm.) Ne kadar? (y.n.)
33. (Alm.) Oldu / tamam. (y.n.)
34. (Alm.) Göt gözleri (ç.n.)
35. (Alm.) Hatalı söylem: biz ne iş yapacak? (y.n.)

"Niks. Sevkiyat *kommen, alles* krematoryum, *compris?*"[36]

"Alles verstehen,"[37] diye yanıt veriyorlar krematoryum esperantosunda. Sakinleşiyorlar, ne araçlara ray yükleyecekler ne de ray kirişlerini taşıyacaklar.

Bu sırada rampa gittikçe daha gürültülü ve daha kalabalık oluyordu. **Vorarbeiter**ler adamları bir kısmı gelecek olan vagonları açıp boşaltmak, diğer kısmı küçük ahşap merdivenlerin dibinde durmak üzere gruplara ayırıyor ve onlara yapacakları işleri açıklıyorlardı. Tıpkı bir platforma geçiş gibi, taşınabilir, geniş ve rahat merdivenlerdi bunlar. Üniformaları gümüş rozetlerle dolu SS astsubaylarını, cilalı subay çizmeleri giymiş ve parıldayan hoyrat yüzlere sahip bu güçlü kuvvetli, besili adamları taşıyan motosikletler homurdanarak geliyordu. Bazıları evrak çantalarıyla geliyordu, diğerlerinin kamıştan, esnek çubukları vardı. Bu onlara göreve amade ve çevik bir görünüm veriyordu. Kantine giriyorlardı, çünkü bu sefil baraka yazları maden suyu -*Sudetenquelle*-[38] içtikleri, kışları ise sıcak şarapla ısındıkları, devlet usulüne uygun biçimde, kollarını Romalılar gibi ileri uzatarak birbirlerini selamladıkları, sonra da içtenlikle el sıkıştıkları, birbirlerine samimiyetle gülümsedikleri, evlerinden gelen mektuplardan, haberlerden ve çocuklarından söz ettikleri, birbirlerine fotoğraflar gösterdikleri kantinleriydi. Bazıları meydanda mağrurca geziniyor, çizmelerinin altındaki çakıl taşları hışırdıyor, yakalarındaki gümüş

36. Kamp dili: Hiç. Sevkiyat gelmek, hepsi krematoryum, anlaşıldı? (y.n.)
37. (Alm.) Hatalı söylem: her şeyi anlamak. (y.n.)
38. (Alm.) Südet pınarı (ç.n.)

kareler ışıldıyor, ellerindeki bambu çubuklar havada sabırsızca ıslık çalıyordu.

Çeşit çeşit çubuklular içindeki kalabalık, rayların altında, dar gölge şeritlerinde uzanmış yatıyor, güçlükle ve düzensiz aralıklarla soluk alıp veriyor, kendi dilinde konuşuyor, yeşil üniformalar içindeki bu haşmetli insanlara, ağaçların yakın ve ulaşılmaz yeşiline, gecikmiş bir İsa'nın vücut bulması duası için çanları çalınan, uzaktaki küçük bir kilisenin kulesine tembel tembel ve kayıtsızca bakıyordu.

"Sevkiyat geliyor!" dedi biri ve herkes ayağa fırlayıp beklemeye başladı. Yük vagonları dönemeçten çıkıyordu: Tren geri geri geliyordu, fren yapma noktasında dikilen demiryolu memuru eğildi, elini sallayıp düdük çaldı. Lokomotif düdüğünü korkunç bir biçimde öttürerek karşılık verip pofladı, tren istasyon boyunca ağır ağır ilerledi. Demir parmaklıklı küçük pencereciklerde solgun, çökmüş, sanki mahmur ve perişan insan yüzleri görünüyordu; saçları olan, ki bu egzotik bir şeydi, korku içindeki kadınlar, adamlar. Ağır ağır geçiyor, istasyona bakıyorlardı sessizce. O sırada vagonların içinde bir kaynaşma ve vagonların tahta duvarlarına vuruşlar başladı.

"Su! Hava!" kulakları sağır eden çaresiz çığlıklar koptu.

Pencerelerden insan yüzleri sarkıyor, ağızlar havayı açgözlüce yutuyordu. İnsanlar havadan birkaç yudum alıp pencerelerin önünden kayboluyor, yerlerini başkaları alıyor ve onlar da aynı biçimde kayboluyorlardı. Çığlıklar ve hırıltılar gittikçe daha bir yükseliyordu.

Yeşil üniforması diğerlerinden daha fazla gümüş rozetlerle dolu adam ağzını büzdü hoşnutsuzca. Sigarasını bir nefes çekip ani bir hareketle fırlattı, evrak çantasını sağ elinden sol eline geçirdi ve posta başını salladı. Post makineli tüfeğini omzundan yavaş yavaş indirip doğrulttu ve vagonlara seri bir ateş açtı. Bir sessizlik oldu. Bu sırada kamyonlar gelip yanaşıyordu, yanlarına tabure koyuldu, adamlar vagonların yanlarında ustalıkla dizildiler. Elinde evrak çantası olan dev elini kaldırdı.

"Her kim altın ya da yiyecek dışında herhangi bir şey alacak olursa, Reich'ın malını çaldığı için kurşuna dizilecek. Anlaşıldı mı? *Verstanden?*"

"*Jawohl!*"[39] diye bir ağızdan değil, ayrı ayrı, ama iyi niyetle bağırıldı.

"*Also loos!*[40] İş başına!"

Vagonların kapı sürgüleri şakırdadı, vagonlar açıldı. Taze hava dalgası, insanlara sanki karbonmonoksit çarparak, vagonların içine hücum etti. Korkunç sayıda bagajın, her türden valizin, valizciğin, sırt çantasının, bohçanın (eski yaşamlarını oluşturan, gelecekteki yaşamlarını da başlatacak olan tüm bu eşyalarını yanlarında getirmişlerdi çünkü) ağırlığı altında ezilip hırpalanmış insanlar korkunç dar bir alan içinde sıkış tepiş olmuş, sıcaktan bayılır, boğulur ve diğerlerini boğar haldeydiler. Şimdi açık kapılara sokulmuş, kıyıya vurmuş balıklar gibi soluk alıp veriyorlardı.

"Dikkat: Vagonlardan eşyalarınızla inin. Her şeyinizi alın. Tüm ıvır zıvırınızı vagonun yanındaki yığına ko-

39. (Alm.) Tabii, elbette. (ç.n.)
40. (Alm.) Öyleyse, haydi! (y.n.)

yun. Paltolarınızı çıkarıp verin. Yaz mevsimindeyiz. Sol tarafa yürüyün. Anlaşıldı mı?"

"Bayım, ne yapacaklar bize?" diye soruyorlar vagonlardan çakılların üzerine huzursuz ve sarsılmış halde atlarken."

"Nereden geliyorsunuz?"

"Sosnowiec, Będzin'den. Bayım, ne yapacaklar?" diye sorularını tekrarlıyorlar ısrarla, yabancı ve yorgun gözlerimize şevkle bakarak."

"Bilmiyorum, Lehçe anlamıyorum ben."

Kampın yasası bu, ölüme giden insanlar son ana dek aldatılır. Bu gösterilmesine izin verilen tek merhabet biçimi. Hava korkunç sıcak. Güneş tam tepeye ulaştı, tutuşmuş gökyüzü titreşiyor, hava dalgalanıyor, ara sıra üzerimizden esen rüzgâr kızmış, akışkan hava. Dudaklarımız çatlamış durumda artık, ağızlarda kanın tuzlu tadı hissediliyor. Bedenlerimiz güneş altında uzun süre yatmaktan güçsüz ve duyarlılığını yitirmiş. Bir şey içebilsek, ah bir içebilsek.

Yeni bir yatak arayan, sersemlemiş, kör bir nehri andıran rengârenk bir insan dalgası eşyalarını sırtlamış, vagondan dökülüyor. Ama daha kendilerine gelemeden, taze hava ve yeşilin kokusu çarpmış haldelerken, ellerinden paketleri çekilip alınıyor, sırtlarından paltoları çıkarılıyor, kadınların ellerinden çantaları, şemsiyeleri alınıyor.

"Bayım, bayım, güneşten koruyor bu, veremem..."

"*Verboten*"[41] diye havlanıyor dişler arasından, yüksek sesle tıslayarak.

41. (Alm.) Yasak (y.n.)

Adamların arkalarında bir eses duruyor, sakin, soğukkanlı, profesyonel.

"*Meine Herrschaften*, baylar bayanlar, eşyalarınızı etrafa saçmayın böyle. Biraz iyi niyet göstermeniz lazım." Kibarca konuşuyor, ama ince kamışı sinirli sinirli büküyor ellerinde.

"Tabii, tabii," diye karşılık veriyorlar geçerken çok sesli biçimde ve vagonlar boyunca daha hızlı yürüyorlar. Bir kadın çabucak eğilip çantasını alıyor yerden. Esesin elindeki kamış bir ıslık çaldı havada, kadın bir çığlık attı, sendeleyip kalabalığın ayakları altına düştü. Kadının ardından koşan bir çocuk "Anneciğim!" diye ciyakladı. Küçük, pejmürde bir kız çocuğu bu...

Valizlerden, bohçalardan, sırt çantalarından, örtülerden, giysilerden ve daha düşerken açılıp içlerinden rengârenk banknotların, altınların, kol saatlerinin yere saçıldığı çantalardan oluşan eşya yığını büyüyor; vagon kapıları önünde ekmek yığınları yükseliyor, içlerinde değişik renklerde marmelat ve reçel olan kavanozlar yığılıyor, jambon ve sucuk paketleri öbek öbek birikiyor, tozşekerler çakılların üzerine saçılıyor. Tıkabasa insan doldurulmuş araçlar kadınların çocukları için feryat figan ağlayışları ve yalnız kalmış erkeklerin aptallaşmış suskunluğu arasında korkunç bir homurtuyla oradan ayrılıyor. Sağ tarafa yürümüş olanlar; genç ve sağlıklı olanlar, bunlar lagere gidecekler. Gazdan onlar da kurtulamayacak, ama önce çalışacaklar.

Araçlar devasa bir bant üzerindeymiş gibi durup dinlenmeden gidip geliyor. Bir Kızıl Haç aracı da sürekli

gidip geliyor: Gaz, bu insanları zehirledikleri gaz taşınıyor bu araçta.

Merdivenlerin başındaki Kanada çalışanlarının soluklanacak bir anları bile yok, gaz odasına gidecekleri lagere gideceklerden ayırıyor, gaz odasına gidecekleri merdivenlere itip araçlara tıkıyorlar, her bir araca altmış kişi, üç aşağı beş yukarı.

Kenarda sinekkaydı tıraşlı genç bir bey, elinde not defteriyle bir eses duruyor; her bir araç için defterine bir çizgi çekiyor, on altı araç gitti mi bin kişi olmuş demektir, üç aşağı beş yukarı. Bu bey sakin ve titiz. Hiçbir araç onun bilgisi olmadan ve defterine o çizgiyi çekmeden hareket etmiyor: *Ordnung muss sein.*[42] Çizgiler binleri buluyor, binler kısaca "Selanik'ten", "Strasburg'dan", "Rotterdam'dan" denen tüm o sevkiyatları kapsıyor. Bugünkü sevkiyata "Będzin" denecek artık. Ama kalıcı olarak "Będzin-Sosnowiec" adını alacak. Bu sevkiyatla lagere gelecek olanlar 131-132 numaralarını alacaklar. Bin tabii, ama kısaca 131-132 denecek bunlara.

Sevkiyatlar haftalar, aylar, yıllar geçtikçe artıyor. Savaş bittiğinde, yakılmış insanları sayacaklar. Sayı dört buçuk milyonu bulacak. Savaşın en kanlı muharebesi, sarsılmaz ve birleşik Almanya'nın en büyük zaferi. *Ein Reich, ein Volk, ein Führer*[43] ve dört krematoryum. Ama günde elli bin insanı yakma kapasitesine sahip on altı krematoryum olacak Oświęcim'de. Kamp elektrikli dikenli telle Vistül'e dayanana dek genişleyecek, çubuklular giymiş üç yüz bin insan yaşayacak içinde, adı bir

42. Düzen sağlanmalı / düzen şart. (ç.n.)

43. (Alm.) Tek devlet, tek halk, tek önder. (y.n.)

Verbrecher-Stadt - "Suçlular Kenti" olacak. Hayır, insanların sonu gelmeyecek. Yahudiler yanacak, Polonyalılar yanacak, Ruslar yanacak, batıdan, güneyden, kıtadan ve adalardan insanlar gelecekler. Çubuklular giymiş insanlar gelecek, yıkılmış Alman kentlerini yeniden inşa edecek, nadasa bırakılmış toprağı sürecekler, o amansız çalışmadan, o sonu gelmez *Bewegung*, *Bewegung*'dan[44] bitap düştüklerinde, gaz odalarının kapıları açılacak. Gaz odaları geliştirilmiş, daha ekonomik, daha kurnazca kamufle edilmiş olacak. Haklarında efsaneler dolaşan Dresden'dekiler gibi olacak.

Vagonlar boşaldı artık. İnce, çopur eses vagonların içine göz atıyor sakince, iğrenerek başını sallıyor, bize bakıp vagonların içini işaret ediyor.

"*Rein*.[45] Temizleyin!"

Sıçrayıp vagonlara giriliyor. Boğulup çiğnenmiş bebekler, koca kafalı ve şişkin karınlı çıplak ucubeler, insan dışkısı ve orada kalmış kol saatleri arasında köşelere saçılmış halde duruyor öylece. Bunlar bir ele birkaçı alınarak, tavuk alınır gibi alınıyor yerden.

"Onları araca götürme. Kadınlara ver," diyor eses, sigarasını yakarken. Çakmağı tutukluk yaptı, çakmağıyla meşgul hepten.

"Alın şu bebekleri, Tanrı aşkına," diye patlıyorum, çünkü kadınlar başlarını omuzları arasına gömerek dehşet içinde kaçıyorlar benden.

Tanrı'nın adı tuhaf biçimde yersiz kaçıyor, çünkü kadınlar çocuklarıyla araca yürüyorlar, tümü, tek bir istis-

44. (Alm.) Hareket, hareket. (ç.n.)

45. (Alm.) Temizleyin anlamında, temiz. (ç.n.)

na olmaksızın. Bunun ne anlama geldiğini hepimiz iyi biliyoruz ve birbirimize nefret ve dehşetle bakıyoruz.

"Ne, almak istemiyor musunuz?" dedi çopur eses adeta şaşkınlıkla ve sitemle, tabancasının kınını açmaya davrandı.

"Ateş etmenize gerek yok, ben alırım."

Kır saçlı, uzun boylu bir hanım bebekleri elimden aldı ve bir an doğrudan gözlerimin içine baktı.

"Çocuğum, çocuğum," diye fısıldadı gülümseyerek. Çakıllar üzerinde sendeleyerek uzaklaştı.

Vagona yaslandım. Çok yorgundum. Biri elimi tutup sarsıyor beni.

"Gel, içecek bir şey vereceğim sana. Kusacak gibi görünüyorsun. *En avant*,[46] rayların altına, hadi gel!"

Bakıyorum, kocaman, şeffaf bu yüz gözlerimin önünde sıçrıyor, eriyip gidiyor, kıpırtısız, neden olduğu bilinmez kara ağaçlarla, dolup taşan o kalabalıkla karışıyor... Gözlerimi kırpıştırıyorum: Henri bu.

"Baksana Henri, biz iyi insanlar mıyız?"

"Niye böyle aptalca bir soru soruyorsun ki şimdi?"

"Görüyorsun işte dostum, onlar yüzünden burada olmak zorunda olduğum için bu insanlara karşı büsbütün anlaşılmaz bir öfke kabarıyor içimde. Gaza gidiyorlar diye hiç acımıyorum bu insanlara. Ayaklarını bastıkları yer yarılsın da yerin dibine girsinler. Üstlerine atılıp yumruklamak geliyor içimden. Patolojik bir şey bu galiba, anlayamıyorum."

"Hah, aksine, normal, tahmin edilebilir, hesaplanabilir bir şey bu. Rampa seni yoruyor, isyan ediyorsun,

46. (Fr.) Öne, ileri. (y.n.)

öfke de daha güçsüz olanlara yansıtılır en kolay. Öfkeni boşaltman istenen bir şey hatta. Sağduyu bu, *compris*?" diyor Fransız biraz ironik bir biçimde, raylar altına rahatça otururken. "Bak şu Yunanlara, bunlar rampadan yararlanabiliyorlar! Ellerine ne geçerse tıkınıyorlar; biri yanımda bir kavanoz marmelat yedi."

"Sığır. Yarısı ishalden geberecek yarın."

"Sığır mı? Sen de açtın bir zamanlar."

"Sığır," diye tekrarlıyorum inatla. Gözlerimi kapıyorum, çığlıkları duyuyorum, ayağımın altındaki toprağın titreştiğini ve gözkapaklarımda nemli havayı hissediyorum. Boğazım kupkuru.

İnsanlar akıyor akıyorlar, araçlar azgın köpekler gibi hırlıyor. Vagonlardan çıkarılmış cesetler, ezilmiş çocuklar, cesetlerle üstüste yığılmış sakatlar ve kalabalık, kalabalık, kalabalık gözlerimin önünden geçiyor... Vagonlar yuvarlana yuvarlana geliyor, bohça, valiz ve sırt çantası yığınları büyüyor, insanlar vagonlardan çıkıyor, güneşe bakıyor, soluk alıp veriyor, su dileniyor, araçlara binip gidiyorlar. Yine vagonlar geliyor, yine insanlar... Görüntüler sanki içimde birbirine karışıyor gibi hissediyorum, bu gerçekten oluyor mu, yoksa rüya mı görüyorum bilmiyorum. Tüm o sokakla, o renkli kalabalıkla birlikte sallanan ağaçların yeşilini görüyorum birden, ama bu bir bulvar! Başımın içinde bir uğultu oluyor, kusacağımı hissediyorum.

Henri kolumdan tutup sarsıyor beni.

"Uyuma, ıvır zıvırı yüklemeye gidiyoruz."

Ortalıkta insan yok artık. Son araçlar uzakta şose

yolda kocaman toz bulutları kaldırarak kayıp gidiyor, tren gitti, tenha rampada yakalarındaki gümüş rozetleri ışıldayan esesler mağrur mağrur yürüyorlar. Cilalı çizmeleri parıldıyor, tombul yüzleri kırmızı kırmızı parlıyor. Aralarında bir kadın var, tüm işlem boyunca burada olduğunu ancak şimdi fark ediyorum, kuru, tahta göğüslü, kemikli bir kadın bu. Seyrek, sönük saçlarını düz biçimde geriye tarayıp "İskandinav" topuz yapmış, ellerini geniş pantolon eteğinin ceplerine sokmuş. Kurumuş dudaklarına iliştirilmiş sıçanlara özgü vahşi bir gülümsemeyle rampada bir köşeden diğerine yürüyordu. Çirkin ve çirkinliğinin farkında olan bir kadının nefretiyle, kadın güzelliğinden nefret ediyor. Evet, onu daha önce birkaç kez görmüştüm ve iyi hatırlıyordum: FKL'nin komutanıydı bu, kendi kazancını görmek için gelmişti buraya, çünkü kadınların bir kısmı araçlardan indirilmişti ve bunlar yürüyerek gidecek olanlardı; lagere. Bizim oğlanlar, **zauna**daki berberler onları saçlarından tümüyle mahrum bırakacak ve bu kadınların özgürce utanmalarından çok zevk alacaklar.

Ivır zıvırı yüklüyoruz. Kapasitesi geniş, içeriği zengin, ağır valizleri taşıyıp bir gayret araca fırlatıyoruz. Bunlar araçta yığılıyor, sağa sola tepilip sıkıştırılıyor, zevk olsun diye ve içlerinde hemen oracıkta içilen ve sıkılan vodka ve parfüm bulma umuduyla bıçakla ne kadar kesilebilirse kesiliyor. Valizlerden biri açılıyor, içinden giysiler, gömlekler, kitaplar dökülüyor... Küçük bir paketi kapıyorum, ağır bir paket, açıyorum; altın, iki avuç dolusu: Cep saatleri, bilezikler, yüzükler, kolyeler, pırlantalar...

"Gib hier"[47] diyor bir SS sakince, içi altın ve rengârenk yabancı parayla dolu, ağzı açık çantayı uzatarak. Çantayı kilitliyor, bir subaya veriyor, başka, boş bir çanta alıyor eline ve diğer aracın yanında pusuya yatıyor. Bu altınlar Reich'a gidecek.

Sıcak, korkunç sıcak. Hava kıpırtısız, korlaşmış bir sütun halinde duruyor. Boğazlarımız kupkuru, söylenen her söz boğazımızı acıtıyor. Ah, bir şeyler içebilsek. Gittikçe daha hızlı olmak, gölgeye çekilip dinlenmek için hararetle çalışıyoruz. Yükleme işini bitiriyoruz, son araçlar rampadan ayrılıyor, demiryolu üzerindeki tüm kâğıtları bir gayret topluyoruz, 'bu iğrençliğin ardından bir iz kalmasın diye' buraya ait olmayan, sevkiyatla gelmiş pislikleri ufak çakıl taşlarının aralarından eşeleyip çıkarıyoruz ve son kamyon ağaçların ardında kaybolduğu ve biz dinlenip bir şeyler içmek için (Fransız içmek için posttan yine bir şey satın alacak mı acaba?) rayların olduğu tarafa -nihayet!- yürüdüğümüz sırada, demiryolu memurunun dönemecin ardından gelen düdüğü duyuluyor. Vagonlar ağır, çok ağır biçimde yalpalaya yalpalaya geliyor, lokomotif bu düdüğe korkunç bir biçimde düdük çalarak karşılık veriyor, ateşten yanan gözlere sahip solgun, çökmüş ve sanki kâğıttan kesilmiş gibi yassı yüzler bakıyor pencerelerinden. Araçlar orada, o sakin bey elinde not defteriyle orada, esesler ellerinde altınları ve paraları koydukları evrak çantalarıyla kantinden çıktılar. Vagonları açıyoruz.

Hayır, insanın kendine hâkim olması mümkün değil artık. İnsanların ellerinden valizleri barbarca çekilip alı-

47. (Alm.) Ver buraya. (y.n.)

nıyor, insanları sarsarak sırtlarından paltoları çekiliyor. Gidin, gidin, geçip gidin buradan. Gidiyorlar, geçip gidiyorlar. Erkekler, kadınlar, çocuklar. Bazıları biliyor.

İşte bir kadın hızlı hızlı yürüyor, belli belirsiz, ama hararetli bir acele içinde. Üç beş yaşlarında, melek yüzlü, kırmızı, tombul yanaklı küçük bir çocuk kadının ardından koşuyor, yetişemiyor, küçük ellerini uzatıyor ağlayarak: "Anne! Anne!"

"Kadın, alsana şu çocuğu kucağına!"

"Bayım, bayım, o benim çocuğum değil, benim değil!" diye histerik biçimde bağırıyor kadın ve yüzünü elleriyle örterek kaçıyor. Saklanmak istiyor, araçla gitmeyecek, yaya gidecek, yaşayacak olanların arasına karışmak istiyor. Genç, sağlıklı, güzel bir kadın, yaşamak istiyor.

Ama çocuk avazı çıktığı kadar bağırarak arkasından koşuyor: "Anne, anne, kaçma!"

"Benim çocuğum değil bu, benim değil, değil!"

Kadın, Sivastopollu bir denizci olan Andrej kendisine koşup yetişinceye dek kaçtı. Andrej'in gözleri sıcaktan ve votkadan baygınlaşmış haldeydi. Kadına yetişip çevik bir omuz darbesiyle yere yıktı, düşen kadını saçlarından yakalayıp tekrar ayağa kaldırdı. Andrej'in yüzü öfkeden çarpılmıştı:

"Ah sen, *jebit twoju mat', blad' jewrejskaja*![48] Kendi çocuğundan kaçarsın, ha! Ben bilirim sana yapacağımı, seni orospu!" Kadını belinden kavrayıp çığlık atmaya yeltenen boğazını pençesiyle ezdi ve ağır bir tahıl çuvalı gibi araca savurdu bir hamlede.

48. (Rus.) Anasını s...tiğimin Yahudi orospusu seni. (ç.n.)

"Al sana! Bunu da al! Kancık seni!" diye bağırarak, çocuğunu da kadının ayaklarının dibine fırlattı.

"*Gut gemacht*,[49] soysuz anneleri böyle cezalandırmak lazım işte," dedi aracın yanında dikilen eses. "*Gut, gut*[50] Rus."

"*Mołczy!*"[51] diye hırladı Andrej dişlerinin arasından ve vagonlara doğru yürüyüp uzaklaştı oradan. Paçavra yığını altına saklanmış matarayı çekip aldı, kapağını çevirip açtı, önce kendi ağzına, sonra da benim ağzıma dayadı. İspirto boğazımı yakıyor. Başım uğulduyor, bacaklarım bükülüyor, kusacağım.

Görünmez bir güçle itilen bir nehir gibi, araçların bulunduğu yöne kör bir biçimde akın eden tüm bu insan dalgası arasından bir kız belirdi aniden, vagondan çakılların üzerine atladı hafifçe ve bir şeye çok şaşıran bir insan gibi, araştıran gözlerle etrafına bakındı.

Açık renk, gür saçları yumuşak bir dalgayla omuzlarına dökülüyordu, başını sabırsızca sallayıp saçlarını savurdu. Ellerini bluzünün üzerinde istemsizce gezdirdi, eteğini şöyle bir düzeltti. Bir an öylece dikildi. Bakışlarını nihayet kalabalıktan ayırıp sanki birini arar gibi yüzlerimizde gezdirdi. Kızın bakışlarını yakalamaya çalışıyordum bilinçsizce, göz göze geldik.

"Baksana, baksana, bizi nereye götürecekler, söylesene?"

Kıza bakıyordum. Açık renk, harika saçlara, güzel göğüslere, akıllı ve olgun bakışlara sahip, yazlık patis-

49. (Alm.) İyi oldu. (ç.n.)
50. (Alm.) İyi, güzel. (ç.n.)
51. (Rus.) Kes sesini. (ç.n.)

ka bir bluz giymiş genç bir kız duruyor karşımda işte. Durmuş, doğrudan yüzüme bakıyor ve bekliyor. Bir tarafta gaz odası; ortak bir ölüm, çirkin ve iğrenç. Diğer tarafta kamp; cascavlak tıraş edilmiş bir baş, bunaltıcı sıcakta yoğun pamuklu sovyet pantolonu, sıcaktan kızmış, pis kadın bedeninin o mide bulandırıcı, tiksinç kokusu, hayvani bir açlık, insanlık dışı bir çalışma ve yine gaz odası, ama bu kez daha çirkin, daha iğrenç, daha korkunç. Buraya bir kez giren, hiçbir şeyi, kendi küllerini bile postenketta dışına çıkaramayacak, postenketta ardındaki yaşama geri dönemeyecek.

"Bunu ne diye getirmiş ki, elinden çekip alacaklar nasıl olsa," diye düşünüyorum ister istemez, bileğindeki incecik, altın bileklikli güzel saati görünce. Tuśka'nın[52] da böyle bir saati vardı, ama onunkinin dar, siyah bir kayışı vardı.

"Baksana, söyle hadi."

Susuyordum. Kız dudaklarını büzdü.

"Anladım ben," dedi sesindeki mağrur aşağılama tonuyla, başını geriye atarak; araçlara doğru cesurca yürüdü. Biri onu durdurmak istedi, adamı cesurca kenara itti ve artık neredeyse dolmuş olan araca dayanmış merdivenden çıktı koşarak. Sadece, dalgalanan açık renk, gür saçlarını gördüm uzaktan.

Vagonlara giriyor, bebekleri çıkarıyor, bagajları fırlatıyordum. Cesetlere dokunuyordum, ama içimde kabaran o vahşi korkunun üstesinden gelemiyordum bir türlü. Cesetlerden kaçıyordum, ama her yere yayılmışlardı;

52. Borowski'nin (aynı dönemde aynı kampın kadınlar bölümünde bulunan - ç.n.) nişanlısı Maria Rundo'dan söz edilmektedir. (y.n.)

çakılların üzerine, peronun beton kenarına, vagonlara. Bebekler, çirkin çıplak kadınlar, bedenleri kıvrılıp kasılmış erkekler. Olabildiğince uzağa kaçıyorum. Biri sırtımda kamış sopasını şaklatıyor, küfürler savuran esesi fark ediyorum göz ucuyla, elinden kaçıp kurtuluyor ve çubuklular içindeki Kanada grubunun arasına karışıyorum. Nihayet rayların altına tırmanıyorum yine. Güneş ufkun üzerine iyice indi ve rampayı günbatımının kan kırmızı ışığına bürüdü. Ağaçların gölgeleri tuhaf biçimde uzuyordu; insan çığlıkları akşamın bu saatlerinde doğaya çöken sessizlik içinde gittikçe daha bir yüksek, daha bir inatla vuruyordu göğe.

Kaynaşan rampanın cehennemi ancak buradan, rayların altından görülebiliyor tümüyle. İşte, umutsuz bir kucaklaşmayla birbirine sarılmış bir çift yere düştü. Adam parmaklarını kadının bedenine kenetledi, dişleriyle de giysisinden yakaladı. Kadın histerik biçimde bağırıyor, lanet okuyor, küfrediyor, ta ki boğazına basan ayakkabı nedeniyle boğulup hırlayarak soluk alıp verinceye ve susuncaya dek. Adamla kadını bir ağaç gibi yarıp ayırıyorlar birbirlerinden ve araca doğru hayvanlar gibi sürüyorlar. İşte, Kanada grubundan dört adam bir cesedi kaldırıyor: Kocaman, şişmiş bir kadın cesedi bu, adamlar küfrediyor, zorlanıp kan ter içinde kalıyorlar, rampanın her bir köşesinde köpekler gibi korkunç biçimde uluyarak debelenen başıboş çocukları tekmelerle defediyorlar yollarından. Çocukları enselerinden, kafalarından, ellerinden yakalayıp yakalayıp yığının üzerine, kamyonlara fırlatıyorlar. Dört adam, cesedi araca taşıma-

yı beceremiyor, başkalarını yardıma çağırıyorlar ve o et yığınını aracın platformuna el birliğiyle tıkıyorlar. Tüm rampadan iri, şişip kabarmış cesetler taşınıyor. Bunların arasına sakatlar, felç geçirmiş, boğulmuş, bilincini kaybetmiş olanlar fırlatılıyor. Ceset dağı kaynaşıyor, inliyor, uluyor. Şoför motoru çalıştırıyor, araç oradan ayrılıyor.

"*Halt! halt!*" diye bağırıyor bir eses uzaktan. "Dur, dur, lanet olasıca!"

Frak giymiş, kolunda bir bant olan yaşlı bir adamı sürüklüyorlar. Yaşlı adamın başı çakıllara, taşlara vuruyor, adam inliyor ve hiç durmadan ve monoton bir biçimde "*Ich will mit dem Herrn Kommandanten sprechen!* (Komutan beyle görüşmek istiyorum!)" diye feryat ediyor. Bunu yol boyunca inatla tekrarlıyor. Araca fırlatılıp bir ayakla tekmelenmiş ve boğulmuş haldeyken "*Ich will mit dem...*" diye hırlıyor sürekli.

"Sakin ol be adam!" diye sesleniyor genç bir eses yüksek sesle gülerek, "Yarım saat sonra en büyük komutanla konuşuyor olacaksın! Ama ona, *'Heil Hitler,'* demeyi unutma sakın!"

Başkaları tek bacağı olmayan küçük bir kızı taşıyorlar; kızı ellerinden ve tek bacağından tutuyorlar. Küçük kızın gözyaşları yüzünden süzülüyor; acıyla fısıldıyor: "Canım acıyor efendim, canım acıyor..." Kızı araca, cesetlerin arasına savuruyorlar. Cesetlerle birlikte diri diri yakılacak.

Serin ve yıldızlı bir akşam çöküyor. Rayların altında uzanmış yatıyoruz, etraf son derece sessiz. Yüksek direklerin üzerinde cılız ışık veren lambalar yanıyor, ışık

çemberinin dışında zifiri bir karanlık uzanıyor. İnsan bu karanlığa bir adım atsa ebediyen kayboluyor. Ama postların gözleri dikkatle bakıyor. Makineli tüfekleri ateşe hazır.

"Ayakkabılarını değiştin mi?" diye soruyor bana Henri.

"Hayır."

"Niye?"

"Tükendim ben, tümüyle tükendim!"

"Daha ilk sevkiyatta mı! Bir de beni düşünsene, Noel'den beri belki bir milyon insan geçti elimden. En kötüleri de Paris yakınlarından gelen sevkiyatlar: İnsan tanıdıklarıyla karşılaşıyor hep."

"Ne diyorsun onlara?"

"Yıkanmaya gittiklerini, sonrasında da kampta buluşacağımızı. Sen olsan ne derdin?"

Susuyorum. İspirto karıştırılmış kahve içiyoruz, biri küçük bir kakao tenekesi açıyor, kakaoya tozşeker karıştırıyor. Karışım avuçlanıyor, kakao ağızlarımıza yapışıyor. Yine kahve, yine ispirto.

"Henri, neyi bekliyoruz?"

"Bir sevkiyat daha gelecek. Ama belli değil."

"Şayet gelirse, onu boşaltmaya gitmeyeceğim ben. Yapamayacağım."

"Bittin ha? Nasılmış Kanada, iyi miymiş?" diyerek gülüyor Henri neşeyle ve karanlığın içinde kayboluyor. Kısa bir süre sonra geri geliyor.

"Tamam. Ama dikkat et de, eses yakalamasın seni. Otur burada. Ayakkabıları bulacağım sana."

"Boşver ayakkabıları. Uyumak istiyorum ben. Gece oldu."

Yine antreten, yine sevkiyat. Karanlığın içinde vagonlar beliriyor, ışık şeridi boyunca geçip karanlıkta kayboluyor yine. Rampa küçük, ama ışık çemberi daha da küçük. Vagonları sırayla boşaltacağız. Araçlar bir yerde homurdanıyor, tuhaf biçimde kara olan merdivenlere yaklaşıyor, farları ağaçları aydınlatıyor. *Wasser! Luft!*[53] Yine aynı şey, aynı filmin geç saatteki seansı: Makineli tüfekten seri ateş açıyorlar, vagonlardan çıt çıkmıyor. Ama bu kez küçük bir kız vagonun küçük penceresinden beline kadar sarktı ve dengesini kaybedip çakılların üzerine düştü. Sersemlemiş halde öylece yattı kısa bir süre, nihayet doğruldu ve jimnastik yapar gibi kollarını bükmeden sallayarak, havayı yüksek sesle yutarak, monoton ve kulak tırmalayıcı biçimde uluyarak, daireler çizerek gittikçe daha hızlı, daha hızlı yürümeye başlıyor. Boğularak aklını yitirmiş. Sinir bozuyor, bir eses koşarak kızın yanına geldi, pençeli çizmesiyle küçük kızın sırtına bir tekme savurdu, kız yere düştü. Eses kızın üstüne bastı, tabancasını çıkardı, bir kez, sonra bir kez daha ateş etti: Kızın bacakları yeri tepti durdu, ta ki kız hareketsiz kalıncaya dek. Vagonlar açılmaya başladı.

Vagonların yanındaydım yine. Sıcak, tatlı bir koku fışkırdı vagonlardan. İnsan dağı vagonu yarısına dek dolduruyordu, bedenleri berbat biçimde birbirine girmiş, hareketsiz, ama buharı hâlâ tüten bir insan dağı.

"*Ausladen!*"[54] diyen sesi yayıldı karanlığın içinden

53. (Alm.) Su! Hava! (y.n.)

54. (Alm.) Boşaltın! (ç.n.)

beliren bir esesin. Boynunda seyyar bir ışıldak asılıydı. Vagonun içine ışık tuttu.

"Ne dikilip duruyorsunuz öyle aptal aptal? Boşaltın!" dedi ve elindeki ince kamış sopa sırtlarımızda şakladı.

Bir cesedin eline yapıştım: Avucu elimi sıkı sıkı kavradı. Bağırarak hızla çektim elimi ve oradan kaçtım. Kalbim küt küt atıyor, boğazımdaki baskı artıyordu. Birden midem bulandı. Vagonun altına eğilip kustum. Sendeleyerek raylar altına sokuldum gizlice.

Serin, hoş demirin üzerinde yatmış, kampa döndüğümü, döşeği olmayan ranzamı, gece gaza gitmeyecek yoldaşlarımın arasında çekeceğim o bir parçacık uykuyu hayal ediyordum. Kamp gözüme bir huzur koyu gibi göründü birden. Başkaları ölüyor sürekli, tek başına hâlâ yaşanır, yiyecek bir şeyler bulunur, çalışmak için güce sahip olunur, bir yurda, bir eve, bir kız arkadaşa sahip olunur...

Işıklar tuhaf biçimde titreşip parıldıyor, bulanık, çılgın ve sersemlemiş bir insan dalgası akıyor sonsuzca. Bu insanlar kampta yeni bir yaşama başlayacaklarını sanıyor ve kendilerini güç bir varoluş savaşına hazırlıyorlar psikolojik yönden. Birazdan öleceklerini ve giysilerinin kıvrımlarına ve dikiş yerlerine, ayakkabılarının topuklarına, bedenlerinin gizli köşelerine ihtiyatla sakladıkları o altınların, paraların, pırlantaların kendilerine artık gerekmeyeceğini bilmiyorlar. İşinin ehli, usta insanlar bedenlerinin gizli köşelerini eşeleyecek, dillerinin altından altınları, rahimlerinden ve makatlarından pırlantaları bulup çıkaracaklar. Altın dişlerini sökecekler. Kapakları sıkıca çi-

vilenmiş sandıklar içinde Berlin'e gönderecekler bunları.

Eseslerin kara silüetleri sakince ve mahirce yürüyor. Elinde not defteri olan bey defterine son çizgileri çekiyor, sayıları topluyor: On beş bin.

Çok, pek çok araç krematoryuma gitti.

İşi bitiriyorlar artık. Rampaya yayılmış cesetleri son araç topluyor, ıvır zıvır yüklenmiş durumda. Tıka basa ekmek, marmelat, şeker yüklenmiş, parfüm ve temiz iç çamaşır kokan Kanada grubu geri dönmek üzere uygun adım yürüyüş düzenine geçiyor. Kapo çay kazanına altınlar, ipekliler ve kahve tıkma işini bitiriyor. Bunlar kampın kapısındaki wachman'lar[55] için: Komandoyu üstlerini arayıp kontrol etmeden geçirecekler içeriye. Kamp birkaç gün bu sevkiyattan geçinecek: Domuz pastırmalarını ve sucukları, reçelleri ve meyveleri yiyecek, bu sevkiyatın votkalarını ve likörlerini içecek, iç çamaşırlarıyla gezecek, altınlarıyla ve bohçalarından çıkanlarla ticaret yapacak. Siviller kamp dışına, Silezya'ya, Krakov'a ve daha ötelere pek çok şey götürecekler. Evden sigara, yumurta, votka ve mektup getirecekler.

Kamp birkaç gün boyunca "Sosnowiec-Będzin" sevkiyatını konuşacak. İyi, zengin bir sevkiyattı bu.

Kampa dönerken, yıldızlar sönmeye başlıyor, gökyüzü gittikçe şeffaflaşıyor, üzerimizde yükseliyor, gece aydınlanıyor. Açık, kavurucu bir günün habercisi.

Krematoryumlardan büyük duman sütunları çıkıp göğe uzanıyor ve Birkenau üzerindeki gökyüzü boyunca oldukça ağır biçimde dalga dalga kabarıp yuvarlanan ve ormanların ardında Trzebinia'ya doğru gözden

55. Bkz. 57. dipnot. (ç.n.)

kaybolan kocaman, kara bir nehirle birleşiyor tepede. Sosnowiec sevkiyatı çoktandır yanıyor.

Makineli tüfekleriyle nöbet değişimine giden SS birliğiyle karşılaşıyoruz yolda. Sıra halinde, omuz omuza yürüyorlar, tek bir kitle, tek bir irade halinde.

"Und morgen die ganze Welt..."[56] diye marş söylüyorlar avaz avaz.

"Rechts ran! Sağa dön!" diye bir komut geliyor sıranın başından.

Yollarından çekiliyoruz.

56. (Alm.) Ve yarın tüm dünya... (Nazi marşı) (y.n.)

SCHILLINGER'İN ÖLÜMÜ

Başçavuş SS Schillinger, 1943 yılında lagerführer'di, yani yönetim açısından Oświęcim merkez toplama kampına bağlı olup tüm Yukarı Silezya'ya yayılmış koskoca bir irili ufaklı kamplar topluluğuna dahil olan Birkenau kampındaki işçi erkek birimi "D"nin doğrudan komutanıydı. Schillinger oldukça kısa boylu ve tıknaz bir adamdı. Dolgun, tombul bir yüzü ve düz taranıp başına yapıştırılmış, keten gibi açık renk saçları vardı. Gözleri mavi ve her zaman biraz kısık, dudakları sıkılıydı ve yanakları sabırsız bir büzülmede hafifçe çıkıklaşırdı. Dış görünüşünü önemsemezdi ve **kodaman** tutsaklardan rüşvet aldığını hiç duymamıştım.

Schillinger, "D" kampını tetikte ve tek başına yönetirdi. Kendisine en az gerek duyulan yerlerde hep umulmadık bir biçimde belirerek, kamp yollarında bisikletle durup dinlenmeden dolaşırdı. Eliyle tıpkı bir sopayla atar gibi ağır dayak atar, insanların çenelerini kolayca kırar ve insanın kanını çıkarırdı.

Tetikteyken yorulmak nedir bilmezdi. Birkenau kampındaki diğer birimleri sık sık ziyaret ederek, kadınlar, Çingeneler ve gaza gönderilmiş insanların sahip oldukları zenginliklerin depolandığı, Birkenau'nun en varlıklı birimi olan Effektenkammer'den kodamanlar arasında panik dolu bir korku duygusu uyandırırdı. Büyük **postenkettanın** içinde çalışan **komandoları** da denetleyerek, tutsakların giysilerini, **kapoların** ayakkabılarını ve **eseslerin** çantalarını beklenmedik bir anda kontrol ederdi. Krematoryumları da ziyaret eder ve insanların gaz odasına nasıl tıkıldığını izlemekten hoşlanırdı. Onun adı; kendi elleriyle, yumruk, sopa ya da silahla birkaç bin insanı öldürmeyi başarmış olmalarıyla övünen Palitsch, Krankenmann ve diğer pek çok Oświęcim katilinin adıyla birlikte anılırdı.

1943 Ağustosu'nda, Schillinger'in şüpheli biçimde öldüğü haberi yayıldı kampta. Olaya dair, birbiriyle tümüyle çelişen, farklı ve iddialara göre, her biri gerçek anlatımlar aktarılıyordu. Ben şahsen, bir öğleden sonra Çingene kampından gelecek konsantre süt partisini beklemekte olduğu ranzada benimle birlikte otururken, bana başçavuş Schllinger'in ölümüne dair şunları anlatan, **sonderkomandodan** o tanıdık **vorarbeitere** inanmaya meyilliydim:

"Pazar günü öğlen **yoklaması** sonrasında Schillinger, bizim şefi ziyaret etmek üzere krematoryumun avlusuna gelmişti. Ama bizim şefin vakti yoktu, çünkü Będzin'den gelen sevkiyatın ilk kamyonları rampadan krematoryuma getiriliyordu o sırada. Sevkiyatla gelen insanları kam-

yonlardan indirmek ve onlara soyunmalarını buyurmak, ardından da onları gaz odasına sokmak, bunun büyük bir incelik -diyeyim buna- isteyen güç bir iş olduğunu biliyorsun kardeşim. Herkes iyi bilir ki, gaz odasında kapıları insanların üzerine sürgülemeden, onların eşyalarına göz dikmek, eşyalarını karıştırmak, hele hele çıplak kadınlara sarkıntılık yapmak yasaktır. Anlıyorsun ya kardeşim, kadınlara erkeklerle birarada soyunmalarını buyurmak cugang[57] insanları için aynı şekilde tam bir şoktur. O sırada büyük bir acele içinde hareket edilir, o sözde banyoda bir yığın iş varmış numarası yapılır. Ayrıca, diğeri gelmeden, bir sevkiyatı gazlayıp gaz odasını cesetlerden temizleyebilmek için acele etmek gerekir zaten."

Vorarbeiter doğruldu, yastığın üzerine oturup bacaklarını ranzadan sarkıttı ve bir sigara yakıp konuşmaya devam etti.

"Anlayacağın, Będziń ve Sosnowiec'den sevkiyat gelmişti, kardeşim. Gelen Yahudiler kendilerini neyin beklediğini iyi biliyorlardı. Sonderkomandodan çocuklar da gergindiler; bazıları o yöredendi. Akrabalarının ya da tanıdıklarının geldiği zamanlar oluyordu. Ben de böyle bir durum yaşamıştım..."

"Senin o yöreden olduğunu bilmiyordum. Şivenden anlaşılmıyor."

"Varşova'da pedagoji öğrenimi gördüm. Belki bir on beş yıl önceydi. Sonra Będziń lisesinde ders verdim. Yurtdışına gitmemi teklif ettiler, istemedim. Ailevi nedenlerden, anlıyorsun ya kardeşim. İşte böyle."

57. [Almanca *Zugang* (giriş - ç.n.) sözcüğünden] Oświęcim'e yeni getirilmiş insanlardan oluşan sevkiyat. (y.n.)

"Anlıyorum."

"Gelen huzursuz bir sevkiyattı, bilirsin, Auschwitz'de göz altına alınanlar kampında iş kurmayı düşünen, Hollanda'dan ya da Fransa'dan gelen tüccarlar değildi bunlar. Bizim Yahudiler olacakları iyi biliyorlardı. Nitekim ortalıkta bir yığın SS vardı, Schillinger ise olan biteni görüp tabancasını çekti. Her şey olması gerektiği gibi olacaktı, ama bir kadının gerçekten de klasik biçimli vücudu Schillinger'in hoşuna gitti. Bu yüzden bizim şefe geldi kesin. Kadının yanına gidip elini tuttu. Çıplak kadın o sırada aniden eğildi, yerden bir avuç toprak alıp Schillinger'in gözlerine savurdu, Schillinger acıdan bağırıp tabancasını elinden bırakınca, kadın silahı kapıp Schillinger'in karnına birkaç kez ateş etti. Meydanda bir panik yaşandı. Çıplak insanlar bağrışarak üstümüze atıldılar. Kadın bir kez daha şefe ateş etti ve onu yüzünden yaraladı. O zaman şef de SS'ler de bizi yalnız bırakarak, oradan kaçtılar. Ama Tanrı'ya şükür, üstesinden geldik. Sevkiyatla gelen insanları sopalarla gaz odasına sokup kapıyı üstlerine sürgüledik ve **Cyklonu** atmaları için SS'leri çağırdık. Biraz beceri kazanmıştık ne de olsa."

"Evet, *ja*,[58] belli."

"Schillinger yüzüstü yatmış, parmaklarıyla toprağı tırmalıyordu acıdan. Onu yerden kaldırıp çok da özen göstermeden arabaya taşıdık. Sıkılı dişleri arasından "O Gott, mein Gott, was hab' ich getan, dass ich so leiden muss?" diyerek inleyip durdu yol boyunca. Söylediğinin anlamı şuydu: Ah Tanrım, Tanrım, böyle acı çekmek için ne yaptım ben?"

58. Bkz. 62. dipnot (ç.n.)

"Adam son ana dek anlayamamış," dedim başımı sallayarak. "Kaderin ne tuhaf bir oyunu bu."

"Kaderin ne tuhaf bir oyunu bu," diye tekrarladı Vorarbeiter, dalıp giderek.

Gerçekten de, kaderin ne tuhaf bir oyunu bu; kampın boşaltılmasından kısa bir süre önce, sonderkomandoda çalışan Yahudiler infaz edilecekleri korkusuyla krematoryumlarda isyan çıkarmışlar, krematoryum binalarını ateşe vermişler ve dikenli telleri kesip tarlalara kaçmışlardı, birkaç SS makineli tüfeklerle hepsini bir bir vurmuştu.

BİZİM BURADA, AUSCHWİTZ'TE

I

... ve sağlık kursuna katılıyorum artık. Tüm Birkenau'dan on üç - on beş kişi seçildik ve bize hani neredeyse doktorlara verilen eğitimi verecekler. İnsan bedeninde kaç kemik olduğunu, kanın bedende nasıl dolaştığını, karın zarının ne olduğunu, stafilokoklarla ve streptokoklarla nasıl mücadele edildiğini, apandisit operasyonunun steril biçimde nasıl yapıldığını ve akciğer sönmesinin neden meydana geldiğini bilmek zorundayız.

Çok yüce bir görevimiz var; "kötü kader"in hastalıkla, duyarsızlıkla ya da yaşama karşı isteksizlikle eziyet ettiği arkadaşlarımızı tedavi edeceğiz. Biz, Birkenau'daki yirmi bin adamdan on üç - on beşi kamptaki ölüm oranını azaltmak ve tutsakların moralini yükseltmek zorundayız. Lagerarzt[59] kamptan giderayak bize böyle dedi, her birimize yaşımızı ve mesleğimizi sordu bir de. Ben "Öğrenciyim," diye yanıt verince, hayretle kaşlarını kaldırıp, "Ne öğrenimi görüyordunuz?" diye sordu.

59. (Alm.) kamp doktoru. (y.n.)

"Edebiyat tarihi," diye karşılık verdim mütevazıca.

Başını keyifsizce salladı, aracına binip gitti.

Sonrasında çok güzel bir yoldan Oświęcim'e gittik, yolda bir yığın manzara gördük, sonra biri bizi konuklar - **flegerler** olarak ayırıp bir yere, bir hastane bloğuna (**blok**) götürdü, ama bununla çok ilgilenmedim, çünkü ben ve Staszek (bana verdiği kahverengi pantolondan biliyorsun onu) kampa gittik, ben bu mektubu Sana getirecek birini bulmak için gitmiştim, Staszek de akşam yemeği için beyaz ekmek, bir kalıp margarin ve beş kişi olduğumuzdan hiç olmazsa bir sucuk örgütlemek için mutfağa ve depoya gitmişti.

Kimseyi bulamadım tabii, çünkü benim sayım milyonluklardan, buradaysa hep **eski numara**lar var ve bana çok tepeden bakıyorlar. Ama Staszek mektubumu kendi bağlantıları aracılığıyla göndereceğine söz verdi, ama, "Bir kıza böyle her gün mektup yazmak sıkıcı olmalı," diyerek mektubun uzun olmamasını söyledi sadece.

İnsan bedeninde kaç kemik olduğunu, karın zarının ne olduğunu öğrendiğimde, senin şu pyoderman[60] ve ranza komşunun ateşi için bir şey önerebileceğim belki. Ama korkarım ki, *ulcus duodeni*'nin[61] nasıl tedavi edildiğini bilsem bile, uyuza karşı Wilkinson adlı o kahrolası merhemi senin için çalamayacağım, çünkü şu günlerde bütün bir Birkenau'da yok bu merhemden. Bizde hastalara burada tekrarlanamayacak kadar karmaşık, son derece etkili sihirli sözler söylenerek nane çayı sürülüyordu.

Ölüm oranını sınırlamaya gelince; benim blokta bir

60. Pyoderma: bir deri hastalığı. (y.n.) Deri iltihabı. (ç.n.)

61. Onikiparmak bağırsağı ülseri. (y.n.)

kodaman hastalanmıştı, kendini kötü hissediyordu, ateşi vardı, ölümden gittikçe daha sık söz ediyordu. Bir keresinde beni yanına çağırdı. Yatağının kenarına oturdum.

"Ben **lager**de tanınmış biriydim, değil mi?" diye sordu, huzursuzca gözlerime bakarak.

"Seni tanımayan... ve hatırlamayan kimse yoktur," diye yanıt verdim saf saf.

"Bak," dedi alevlerin yansımasıyla kızıllaşmış camları eliyle göstererek. Orası, ormanın ardı alev alevdi, "beni ayrı koymalarını isterim. Ötekilerle birlikte değil. Yığının içinde değil. Anlıyor musun?"

"Korkma," dedim ona samimiyetle. "Kefen niyetine çarşaf bile vereceğim sana. Morg görevlileriyle de konuşacağım."

Hiçbir şey söylemeden elimi sıktı. Ama tüm söylediklerim boşunaydı. İyileşti ve lagerden bana bir kalıp margarin gönderdi. Bunu ayakkabılarıma sürüyorum, balık yağından yapılmış çünkü. Kamptaki ölüm oranını düşürmeye böyle katkıda bulundum işte. Ama kamptan bu kadar söz etmek yeter herhalde.

Neredeyse bir aydır mektup almadım evden...

II

Pek hoş günler; **yoklama**lar, sorumluluklar olmadan. Bütün bir kamp yoklamada dikiliyor, ama biz pencerede, belimize kadar eğilmiş, başka bir dünyadan izleyicileriz. İnsanlar bize gülümsüyorlar, biz insanlara gülüm-

süyoruz, bize burada "Birkenau'lu Arkadaşlar" diyorlar, kaderimiz böylesine sefil olduğu için biraz acıyarak, onların kaderi böylesine iyi olduğu için de biraz utanarak. Pencereden görünen peyzaj masum, kremo[62] görünmüyor. Oświęcim'deki insanlar buraya âşık, "Bizim burada, Auschwitz'de..." diyorlar gururla.

Nihayetinde övünmeliler de. Oświęcim'in ne olduğunu gözünde şöyle bir canlandır bakalım. Pawiak'ı, o korkunç kulübeyi al, ona Sırbistan'ı[63] ekle, bunu yirmi sekizle çarp ve hepsini birbirine o kadar yakın yerleştir ki, Pawiak'lar arasında sadece biraz yer kalsın, tümünü çift sıra dikenli telle, üç tarafını da beton duvarla çevrele, çamurun üzerine kaldırım taşı döşe, küçük cılız ağaçlar yetiştir ve tüm bunların arasına, birkaç yıldır kampta olan, inanılmaz derecede acı çekmiş, kampın en kötü zamanını görüp geçirmiş, şimdiyse jilet gibi ütülü pantolonlar giyen ve kalçaları üzerinde sallanarak yürüyen on beş yirmi bin insanı koy. Tüm bunları yap, işte o zaman bu insanların bizi, sadece ahşap at barakaları bulunan, kaldırım bulunmayan, sıcak su akan bir banyo yerine dört krematoryumu olan Birkenau'dan gelmiş insanları neden bu kadar çok küçümsediklerini, bize neden acıdıklarını anlayacaksın.

Bembeyaz, böyle biraz buranın tarzı olmayan duvarları, hapishanelerdeki gibi beton bir zemini ve çok ama çok sayıda üç katlı ranzası olan flegerhaneden, ara sıra bir insanın, ara sıra bir arabanın, ara sıra bir at araba-

62. Krematoryum. (y.n.)

63. Pawiak hapishanesinin kadınlar bölümü Sırbistan olarak adlandırılmıştır. (y.n.)

sının, bazen de bir bisikletlinin -muhtemelen işinden dönmekte olan bir işçinin- geçtiği o özgürlük yolu çok iyi görünüyordu. Daha ileride, ama çok uzakta (böylesine küçük bir pencereye ne çok alan sığıyor bir bilsen, savaştan sonra, sağ kalırsam, pencereleri geniş arazilere bakan yüksek bir evde oturmak isterim) bazı evler, sonra da uçsuz bucaksız bir orman var. Toprak kara ve nemli olmalı. Tıpkı Staff'ın[64] sonesindeki gibi, *Bahar Gezintisi*'ni hatırlıyor musun?

Ama bizim flegerhanede daha çok sivil yaşama ait eşyalar var; bizim evin deposundakiler gibi, renkli mayolikadan[65] yapılmış bir çini soba. Bu sobanın kurnazca döşenmiş bir kızartma ızgarası var, sanki hiçbir şeyi yokmuş gibi görünüyor dışarıdan, ama hiç değilse bir domuz yavrusu pişirirsin bu ızgara üzerinde. Ranzalarda kedi kürkü gibi yumuşacık "**Kanada**" battaniyeleri var. Kırışık olmayan beyaz çarşaflar var. Üzerinde bazen örtüsü olan bir masa var, ama örtü sadece bayram günlerinde ve yemek yemek için örtülüyor.

Pencere huş ağaçları olan bir yola, Birkenweg'e[66] açılıyor. Yazık ki, mevsim kış ve "ağlayan" yapraksız huş ağaçları yıpranmış çalı süpürgeleri gibi aşağıya sarkıyor, bu ağaçların altında da çimenler yerine muhtemelen tıpkı yolun ardında uzanan "şu dış" dünyadaki gibi vıcık vıcık bir çamur var, ama bizim burada bu çamura basmak gerekiyor bir de.

64. Leopold Staff (1878-1957): Polonyalı şair, deneme yazarı ve çevirmen. Polonya edebiyatının modernizm (Genç Polonya) döneminde edebiyat yaşamına girmiş ve sonraki iki dönemde de (İki Savaş Arası Dönem ve II. Dünya Savaşı sonrası dönem) yapıtlar vermiştir. (ç.n.)

65. Mayolika: İtalyan çinisi. (ç.n.)

66. (Alm.) Huş ağacı yolu. (ç.n.)

Huş ağaçlarının olduğu o küçük yolda akşamları yoklamadan sonra tanıdıklara başımızla selam vererek vakur biçimde dolaşıyoruz ağır ağır. Kavşaklardan birinde alçak kabartmalı bir tabela var, alçak kabartmada bir bankta oturmuş, birbirlerinin kulağına bir şeyler fısıldayan iki kişi ve onlara doğru eğilip kulak kabartmış, gizlice onları dinleyen bir üçüncü kişi betimlenmiş. Şu yönde bir uyarı bu: Her konuşman gizlice dinlenir, yorumlanır, gereken yere rapor edilir. Burada biri diğeri hakkındaki her şeyi bilir; ne zaman **müslüman**mış, kimden ne örgütlemiş, kimi boğmuş, kimi ihbar etmiş ve sen birini övünce, herkes alaycı alaycı gülümser.

Çift sıra dikenli telle çevrilmiş, bilmem kaç kez büyütülmüş bir Pawiak getir işte gözünün önüne. Hem gerçekten de yüksek, uzun direkler üzerindeki leylekler gibi duran yükseltilerin[67] olduğu, hem her üç direkte bir lambaların ışıldadığı, hem de dikenli telin tek sıra halinde olduğu, ama sıra boyunca uzanan bölümlerini saymak için bir elin parmaklarının yetmediği Birkenau'daki gibi değil burada.

Burada öyle değil yani, lambalar iki direkte bir ışıldıyor ve yükseltiler güçlü biçimde desteklenmiş, dikenli tel çift sıra halinde ve bir de duvar var.

Üzerimizde doğrudan **zauna**dan alınmış sivil giysilerimizle Birkenweg'e gidiyoruz -çubukluları olmayan, beş kişilik bir grup olarak.

Birkenweg'de dolaşıyoruz, canlı, kaygısız ve yüzlerimiz tıraşlı halde. Küçük kalabalık gruplar halinde do-

67. Yükselti: elektrik verilmiş dikenli teller boyunca yer yer sıralanmış gözetleme kuleleri. (y.n.)

laşıyor, parmaklıklı ve tahtalarla sıkıca kapatılmış pencereler ardında kızların, deney tavşanlarının oturduğu onuncu bloğun önünde dikiliyor, en sık da şraybştuba[68] bloğunun önünde toplanıyor, orada orkestra salonu, kütüphane ve müze olduğu için değil, birinci katında puff[69] olduğu için sadece. Puff'un ne olduğunu daha sonra yazacağım sana, şimdilik biraz merak et bakalım...

Biliyor musun, yüzünü bu kadar uzun bir süredir görmediğim sana mektup yazmak ne kadar da tuhaf. Hayalin belleğimde dağılıyor ve irademle büyük bir çaba göstererek bile tekrar geri getiremiyorum onu. Rüyalarıma bu kadar net ve canlı biçimde girmen akıl almaz bir şey. Biliyorsun, rüya hayal gibi değil, içinde mekân olan bir yaşantı gibidir ve nesnelerin ağırlığı ve senin bedeninin sıcaklığı hissedilir...

Seni bir kamp ranzasında, tifüs sonrasında saçların kesilmiş halde gözümde canlandırmak benim için öyle güç ki... Pawiak'taki halini hatırlıyorum: Dudaklarında hafif bir tebessüm olan, gözleri kederli, uzun, ince bir kız. Szuch Caddesi'nde[70] başın öne eğik oturuyordun ve ben sadece, senin şimdi tıraş edilmiş olan o siyah saçlarını görüyordum.

Bu da oradan, o dünyadan içimde kalmış en güçlü şey: Senin hayalin, seni bana bu kadar güç hatırlatsa da. Sana bu yüzden böyle uzun mektuplar yazıyorum işte;

68. Tutsak kayıt bölümü. (y.n.) Orijinal metinde, dilimizde büro, *yazıhane* anlamına gelen Almanca *schreibstube* sözcüğünün okunuşunun Lehçe'deki yazım biçimi (szrajbsztuba) kullanılmıştır. Yazarın dil üslubunu korumak adına, çeviride de sözcüğün okunuşunun dilimizdeki yazım biçimi kullanılmıştır. (ç.n.)

69. Kampın genelevi. (y.n.)

70. Varşova'da gestapo karargâhının bulunduğu cadde. (y.n.)

çünkü bunlar benim seninle akşam vakitlerinde yaptığım konuşmalarım, Skaryszewski Caddesi'nde yaptıklarım gibi tıpkı. Bu yüzden de neşeli mektuplar bunlar. İçimde çokça neşe sakladım ve biliyorum ki, sen de içindeki neşeyi yitirmedin. Her şeye rağmen. Gestapoda başını eğmiş olmana, yakalandığın tifüse, zatürreye ve o kısacık kesilmiş saçlarına rağmen.

Ama bu insanlar... Görüyorsun, bu insanlar kampın, bu kampın hakkında efsaneler dolaşan o ilk zamanlarındaki korkunç okuluna gitmişler. Otuz kiloya kadar düşmüşler, dövülmüşler, gaza gönderilmek üzere seçilmişler - neden şimdi üstlerine sıkıca oturan o gülünç ceketleri giydiklerini, öyle kendilerine özgü biçimde, sallana sallana yürüdüklerini ve attıkları her adımda Oświęcim'i övdüklerini anlıyor musun?

Böyle işte... Birkenweg'de dolaşıyoruz, sivil giysiler içinde, şık biçimde. Ama numaralarımız milyonluklardan işte! Yüz üç binler, yüz on dokuz binler, ne acı ki, daha küçük numaralar zamanına yetişememişiz! Çubuklu giymiş biri geldi bize, numarası yirmi yedi bin, baş döndürücü bir eski numara. Bir otuzbircinin donuk bakışlarına ve tehlikeyi sezen bir hayvanın yürüyüşüne sahip genç bir oğlan.

"Siz neredensiniz arkadaşlar?"

"Birkenau'dan, arkadaş."

"Birkenau'dan mı?" Eleştirel bakışlarını yüzümüzde gezdirdi. "Ve bu kadar iyi görünüyorsunuz ha? Orası korkunçtur da... Nasıl tahammül edebiliyorsunuz oraya?"

Uzun boylu ve mükemmel bir müzisyen olan dostum

Witek, gömleğinin manşetlerini çekerek, "Bizde piyano yok ne yazık ki, ama tahammül ediyoruz işte," dedi.

Eski numara sanki bir sisin ardından baktı bize.

"Biz Birkenau'dan korkarız da..."

III

Kurs sürekli erteleniyor, çünkü çevre kamplardan, Janina'dan, Jaworzno'dan, Buna'dan gelecek flegerleri bekliyoruz. Gliwice'den ve Mysłowice'den, daha uzakta, ama hâlâ Oświęcim'e bağlı olan kamplardan da flegerlerin gelmesi lazım. Kısa süre önce Dachau'dan[71] gelmiş olan ve içi tıka basa kameradschaft'la[72] dolu, ufak tefek, cılız Adolf'un, kursun bu kara yöneticisinin birkaç yüce söylevini sonuna kadar dinledik bu arada. Fleger'leri eğiterek kampın sağlık oranını yükseltecek ve sinir sisteminin ne olduğunu öğreterek ölüm oranını düşürecek. Adolf sıradışı derecede sempatik biri ve bu dünyadan biri değil, ama bir Alman olarak olgularla olaylar arasında bir bağlantı kuramıyor ve sanki gerçeği oluşturuyorlarmış gibi, sözcüklerin anlamlarına sarılıyor sıkıca. Bize "*Kameraden*"[73] diyor ve bizim gerçekten *Kameraden* olduğumuzu düşünüyor, "ızdırabı azaltmak"tan söz ediyor ve bunun mümkün olduğunu düşünüyor. Kampın kapısında harfler örülmüş demirden: "Çalışmak özgür kılar." Onlar buna inanıyorlar herhalde, şu **esesler**

71. 1933 yılında kurulmuş, en eski Nazi toplama kampı. (y.n.)
72. (Alm.) Arkadaşlık, dostluk. (y.n.)
73. (Alm.) Arkadaş. (ç.n.)

ve şu Alman tutsaklar. Luther'le, Fichte'yle, Hegel'le, Nietzsche'yle[74] yetişmiş olanlar. Yani kurs başlamadı henüz ve ben çevre ve psikoloji tanıyıcı turlar atarak aylak aylak dolaşıyorum kampta. Aslında birkaç kişi halinde dolaşıyoruz; Staszek, Witek ve ben. Staszek genelde mutfak ve depo civarında dolanarak, bir zamanlar bir şeyler verdiği ve şimdi kendisine bir şeyler vermek zorunda olan adamları arayıp buluyor. Akşam bir geçit törenidir başlıyor her nasılsa. Kem gözlü bazı tipler üşüşüyor yanımıza, tıraşlı çeneleriyle kibarca gülümsüyor ve üstlerine sıkıca oturan ceketlerinden bir şeyler çıkarıyorlar; biri bir kalıp margarin, diğeri beyaz bir hastane ekmeği, bir diğeri bir sucuk, bir diğeri birkaç sigara. Tüm bunları alttaki yatağa atıp bir filmdeki gibi kayboluyorlar gözden. Ganimetleri paylaşıyoruz, evlerimizden gelmiş paketlerdeki yiyeceklerimizden takviye yapıp renkli mayolika çinili sobada yemek pişiriyoruz.

Witek bir piyano bulmak için dolanıyor avare avare. Puffun da olduğu bloktaki müzik salonunda siyah bir kutu duruyor, ama arbeitszeitte[75] çalmak yasak, yoklamadan sonra da ayrıca her pazar senfoni konserleri veren müzisyenler çalıyorlar bunu. Dinlemeye gideceğim elbette.

Müzik salonunun karşısında üzerinde "kütüphane" yazan bir kapı bulduk, ama işin iç yüzünü bilenler bura-

74. Luther, Fichte, Hegel, Nietzsche: Alman kültürünün büyük isimleri, bir anlamda simgeleri. Üç filozof -Fichte, Hegel, Nietzsche- bir ölçüde, dolaylı olarak nazizme yönelten tinsel bir sürecin halkaları olarak kabul edilmişlerdir bazen. (y.n.)

75. (Alm.) Arbeitszeit: iş zamanı. (y.n.)

da sadece reichsdeutsch'lar[76] için birkaç polisiye roman bulunduğunu iddia ediyorlar. Bunun doğru olup olmadığını kontrol edemedim, çünkü kapı temelli kapatılmış.

Bu kültür bloğundaki kütüphanenin yanında siyasi şube, onun yanında da bir müze salonu var. Bu müzede kampa gelmiş mektuplardan el koyulmuş fotoğraflar var ve görünüşe göre başka da bir şey yok. Yazık, Yunan arkadaşımın birazını yemiş olduğu için kıçına yirmi beş sopa yediği şu yarı pişmiş insan karaciğerini buraya koyup sergileyebilirlerdi oysa.

Ama en önemli şey bloğun birinci katında bulunuyor. Puff bu. Puff kışın bile yarı açık pencereler demek. Yoklamadan sonra bu pencerelerden farklı renk tonlarında küçük kadın başları uzanıyor, mavi, pembe ve deniz yeşili (bu rengi çok severim) sabahlıklarının altından deniz köpüğü gibi kar beyazı kolları beliriyor. Görünüşe bakılırsa, on beş küçük baş, otuz da kol var, o küçük başları, ince boyunları, kolları vs. gözetim altıda tutan, kocaman, destansı, efsanevi memeleri olan yaşlı Madam'ı saymazsak... Madam başını pencereden uzatmıyor, ama öte yandan bloğun birinci katında puff'un girişindeki bir kerberos olarak görev yapıyor.

Puff'un etrafında lager'in kodaman sınıfından oluşan bir kalabalık oluyor. On tane Juliet varsa, aşağı yukarı (hiç de fena olmayan) bin tane Romeo var. Bu yüzden, her Juliet için bir kalabalık ve rekabet var. Romeo'lar karşı blokların pencerelerinde dikiliyor, sesleniyor, elleriyle işaret ediyor, kızları ayartıyorlar. Lageräl̈tester ve lager-

76. (Alm.) İmparatorluk Almanları. (y.n.)

kapo,[77] hastaneden doktorlar ve **komando**lardan **kapo**lar var aralarında. Juliet'lerden pek çoğunun sürekli bir meftunu var ve sonsuz aşkın, kamptan kurtulduktan sonra mutlu bir yaşam vaadlerinin, sitemlerin ve şakalaşmaların yanı sıra, sabun, parfüm, ipekli külotlar ve sigaralara dair daha somut konuşmalar duyuluyor.

Bu adamlar arasında büyük bir arkadaşlık var, kalleşçe rekabet etmiyorlar. Pencerelerden başlarını uzatan kadınlar çok körpe ve çekiciler, ama akvaryumdaki altın balıklar gibi ulaşılmazlar.

Puff dışarıdan işte böyle görünüyor. Şraybştuba'dan, iyi ve gayretli çalışma ödülü olan küçük bir kart alınarak içeri girilebiliyor sadece. Aslında bizim, Birkenau'dan gelmiş konuklar olarak burada da önceliğimiz var, ama biz bunu reddettik, bizim **winkiel**lerimiz kırmızı, bırakalım da kendileri için verilmiş şeyden adi suçlular yararlansınlar. Bu yüzden, bağışla ama, güvenilir tanıkların ve kamp numarası benim numaramın son iki rakamının neredeyse üç katı kadar küçük olan, bizim bloktan M... adlı (gerçekten de artık saygın) bir fleger gibi eski numaraların tanıklıklarına dayanıyor olsa da, burada yazacaklarım sadece dolaylı olacak. Anlıyorsun ya, sözünü ettiğim bu fleger kampın kurucularından! O yüzden ördek gibi paytak paytak yürüyor ve ön taraftan çengelli iğnelerle tutturulmuş, bacak arası bölümü ek parçalı geniş bir pantolonu var. Akşamları hevesli ve neşeli halde dönüyor kampa. Şraybştuba'ya gidiyor ve "onay verilmiş" olanların numaraları okunurken, biri-

77. Kamp hiyerarşisinde en yüksek mevkiler. Lageräitester: kampın en yaşlısı, kıdemlisi. Lagerkapo: kampın baş kaposu. (y.n.)

nin gelmemiş olmasını gözlüyor; o zaman *"hier"*[78] diye bağırıyor, puff'a giriş kartını kapıp Madam'a seğirtiyor. Pençesine birkaç paket sigara tutuşturuyor, Madam onu bir dizi hijyenik işlemden geçiriyor ve kendisine bir şeyler şırınga edilmiş fleger, atlaya sıçraya yukarı seğirtiyor. Pencerelerdeki şu Juliet'ler bedenlerini şöyle bir sarmış sabahlıkları içinde küçük koridorda geziniyorlar. Bazen biri flegerin yanına gelip lakayt biçimde, "Numaranız kaç?" diye soruyor.

"Sekiz," diye yanıtlıyor fleger, emin olmak için küçük karta bakarak.

"O zaman bana değil, Irma'ya, şu sarışına," diye mırıldanıyor kız hayal kırıklığına uğramış halde ve pencereye doğru yürüyor yan yan.

Fleger sekiz numaraya gidiyor. Kapıda filanca filanca uygunsuzluklarda bulunmak yasaktır, bu uygunsuzluklarda bulunmanın sonucu **sığınak**tır, sadece filanca filancaya (ayrıntılı bir liste) ve şu kadar, şu kadar dakikaya izin vardır yazan yazıyı okuyor, bazen kızların, bazen Madam'ın, bazen puff'un komondoführer'inin, bazen de kamp komutanının bile baktığı dikiz deliğini görüp bir iç çekiyor, masanın üzerine bir paket sigara koyuyor ve... Aha, küçük dolapta iki paket İngiliz sigarası olduğunu fark ediyor. İşini görüyor ve... Sonrasında o iki paket İngiliz sigarasını dalgınlıkla cebine atarak çıkıyor odadan. Yine bir dezenfeksiyona maruz kalıyor ve keyifli ve mutlu bir halde bize tüm bunları anlatıyor.

Ama dezenfeksiyonun bazen boşa çıktığı oluyor, bir ara puff'ta salgın hastalık baş göstermiş. Puff kapatılmış,

78. (Alm.) Burada. (y.n.)

numaralardan puff'ta kimlerin bulunmuş olduğu tespit edilmiş, bulunmuş olanlar resmi olarak çağrılıp tedavi edilmiş. Puff'a giriş kartı ticareti yaygın olarak yapıldığından, tedavi uygulanması gerekmeyenlere uygulanmış tedavi. Ne yapacaksın, hayat böyle işte. Puff'taki kadınlar lagerde gezintiler de yapıyorlardı. Geceleri erkek giysileri içinde, seyyar merdivenden inerek bloktan çıkıp içki ve eğlence alemlerine gidiyorlardı. Ama bu durum yakınlardaki bir muhafız kulübesinde bulunan bir **post**un hoşuna gitmemiş ve eğlenceler sona erdi.

Başka bir yerde de kadınlar var: Onuncu blok, deney bloğu. Burada kadınlar (dediklerine göre) suni yoldan dölleniyor, onlara tifüs, sıtma aşılanıyor, cerrahi müdahalelerde bulunuluyor. Bu işi yapanı kısacık bir an gördüm: Üzerinde yeşil bir avcı giysisi, başında üzeri spor rozetlerle tıka basa dolu tirol bir şapka vardı, yüzü nazik, şehvet düşkünü bir adamın yüzüydü. Görünüşe bakılırsa, bir üniversite profesörü.[79]

Bu kadınlar demir parmaklıklarla ve pencerelere çakılmış tahtalarla korunuyorlar, ama erkekler bunları sıklıkla kırıp içeri giriyor ve bu kadınları hiç de suni olmayan bir biçimde döllüyorlar. Yaşlı profesör çileden çıkıyordur kesin.

Şunu anla; bunu yapan adamlar sapık değiller. Tüm kamp, karnı doyup uykusunu aldı mı kadınlardan söz eder, tüm kamp kadınları düşler, tüm kamp kadınları elde etmeye çalışır. Lageräl tester, puff'a genellikle pencereden tırmanarak girdiği için ceza sevkiyatını boyladı.

79. Muhtemelen Prof. Clauberg: kısırlaştırma üzerine araştırmalar yapmıştır. Yahudi kadınların ilerideki doğurganlığını fallop tüplerinin (yumurtalık kanallarının) bağlanması yoluyla sonlandırmak için enjeksiyonlar yapmıştır. (y.n.)

On dokuz yaşında bir eses, ağırbaşlı bir beyefendi olan şişman orkestra şefini ve birkaç doktoru diş çektirmeye gelmiş kadınlarla malum pozisyonlarda yakalamış ambulansta ve elindeki sopayla ilgili yerlerine uygun porsiyonlar halinde vermiş ağızlarının payını. Böyle bir olay kimsenin itibarını sarsmaz; talihsizlermiş sadece.

Kampta bir kadın psikozu gelişiyor. Bu yüzden, puff'taki kadınlara kendilerine aşktan ve bir ev yaşantısından söz edilen normal kadınlarmış gibi davranılıyor. Bu kadınların sayısı on, ama kampta on beş yirmi bin erkek var.

Bu yüzden, erkekler FKL'ye, Birkenau'ya girmek için bu kadar çok yırtınıyorlar. Bu adamlar hastalar. Bir de düşünsene; tek bir Oświęcim yok. Yüzlerce "büyük toplama kampı" var, oflaglar, stalaglar[80] var, var oğlu var...

Sana tüm bunları yazarken ne düşünüyorum biliyor musun?

Akşamın geç bir saati; uykularında güçlükle soluk alıp veren hastalarla dolu büyük salonla aramda bir dolap var, bu küçük odacıkta yüzümün, lambanın deniz yeşili fanusunun ve masanın üzerindeki beyaz kâğıdın yansıdığı kara bir pencerenin altında oturuyorum. Viyanalı genç bir oğlan olan Franz, daha ilk akşamdan iyi anlaştı benimle ve şimdi onun masasında oturuyor, onun lambasını yakıyor ve onun kâğıdıyla yazıyorum sana. Ama bugün konuştuklarımıza dair, Alman edebiyatına, romantik felsefenin suçuna, materyalizmin sorunlarına dair bir şey yazmıyorum sana.

80. Oflag (*Offizierslager* kısaltması): II. Dünya Savaşı sırasında tutsak edilmiş subaylar için olan Nazi kampı. Stalag: er ve astsubaylar için olan kamp. (y.n.)

Sana bunları yazarken ne düşünüyorum biliyor musun?

Skaryszewski Caddesi'ni düşünüyorum. Karanlık pencereye bakıyorum, cama yansıyan yüzümü görüyorum, camın ardında da geceyi ve karanlıkta nesnelerin parçalarını kesip görünür kılan, muhafız kulübelerindeki ışıldakların ani ışıltılarını. Bakıyorum ve Skaryszewski Caddesi'ni düşünüyorum. Soluk ve ışıl ışıl gökyüzünü, karşıdaki yanmış evi ve pencere çerçevesinin görüntüyü bir vitray gibi bölen parmaklığını hatırlıyorum.

Senin bedenini o günlerde nasıl özlediğimi düşünüyorum ve tutuklanmamızdan sonra bizim evde kitaplarımın ve şiirlerimin yanında senin parfümlerini ve Velázquez'in[81] tablolarındaki brokar[82] kadar kırmızı olan o ağır ve uzun sabahlığını (Sana bunu asla söylememiş olsam da, korkunç severdim onu, içinde çok muhteşem görünürdün) bulduklarında, kesin orada ne büyük bir fiyasko yaşamış oldukları aklıma geldiğinde, hafifçe tebessüm ediyorum bazen.

Ne kadar olgun olduğunu, kendini ilişkimize -bunu sana şimdi yazdığım için bağışla- iyi niyetle ne çok adadığını, suyu olmayan, yarısı solmuş birkaç çiçek, sürekli ısırıp duran bir köpek ve ana babamın gaz lambasının olduğu, akşamları soğuk çay içtiğimiz küçük bir odadaki yaşamıma kendi isteğinle nasıl girdiğini düşünüyorum.

81. Diego Rodriguez de Silva y Velázquez (1599-1660): Barok dönemi ünlü İspanyol ressam. (y.n.)

82. Sırma veya gümüş işlemeli bir tür ipekli kumaş. (ç.n.)

Bana ahlaktan, adaletten, gelenekten, sorumluluklardan söz ettiklerinde, bunları düşünüp hoşgörüyle gülümsüyorum... Ya da her türlü yumuşaklığı ve santimantalizmi reddedip yumruklarını göstererek, çağın haşinlik çağı olduğunu söylediklerinde. Gülümsüyor ve insanın hep yeniden bir başka insanı -sevgi yoluyla- keşfettiğini düşünüyorum. Bunun da insan yaşamındaki en önemli ve en sürekli şey olduğunu.

Bunları düşünüyor ve Pawiak'taki hücreyi hatırlıyorum. İlk hafta bir kitap olmadan, akşamları lambanın ışık çemberi olmadan, bir yaprak kâğıt olmadan, sen olmadan günler geçmek bilmiyordu benim için...

Alışkanlık ya işte; hücrede volta atıyor ve adımlarımın ritmine göre şiirler düzüyordum. Bu şiirlerden birini hücre arkadaşımın İncil'ine yazmıştım, ama diğer şiirlerden -Horatiusvari şarkılardı bunlar- özgür dünyadan dostlarıma yazdığım bir şiirde geçen şu aşağıdaki dörtlük gibi dörtlükler hatırlıyorum sadece.

Özgür dünyadan dostlarım! Bir mahpushane türküsüyle veda ediyorum size
umutsuzlukla gitmiyor olduğumu bilin diye.
Zira biliyorum ki, aşk da şiirim de kalacak geriye benden sonra
ve dostlarımdan bir anı, sizler yaşadıkça.

IV

Bugün pazar. Öğleden önce bir gezinti yapıldı, kadınlar üzerinde deney yapılan blok bir tepeden izlendi (kadınlar pencerelerdeki demir parmaklıklardan başlarını tıpkı babamın tavşanları gibi çıkarıyorlar, hani şu tek kulağı sarkık gri fareleri hatırlarsın), sonra SK[83] bloğu dikkatle izlendi (bu bloğun avlusunda eskiden önünde tutsakların kurşuna dizildiği şu kara duvar var, bu günlerde bu işi daha sessiz ve daha gizli biçimde, krematoryumda yapıyorlar). Birkaç sivil[84] gördük; dehşet içinde, kürklü iki kadın ve buruşuk ve mahmur yüzlü bir adam. Bir eses, korkma ama, SK bloğu içinde bulunan geçici kent hapishanesine götürüyordu onları. Kadınlar çubuklular içindeki insanlara ve kampın büyük tesislerine, katlı binalara, çift sıra dikenli tellere, dikenli teller ardındaki duvara, sağlam muhafız kulübelerine dehşetle bakıyorlardı. O duvarın -dedikleri gibi- altı kazılamasın diye toprağın iki metre altına uzandığını bir bilseler! Onlara gülümsedik, çünkü onların iş fasa fiso, hapiste birkaç hafta kalıp çıkacaklar. Ama Almanlar onların karaborsa yaptıklarını gerçekten kanıtlayacak olurlarsa iş değişir. İşte o zaman krematoryumu boylarlar. Bu siviller komikler. Ateşli silah karşısındaki vahşi hayvanlar gibi tepki gösteriyorlar kampta. İçinde yaşadığımız yaşamın mekanizmasını anlamıyor ve tüm bunlarda insanın gücünü aşan, olanaksız,

83. SK (Straffkommando): özellikle sert bir yönetim biçimine sahip ceza komandosu. (y.n.)

84. Burada: kamp dışından olan ya da kampa yeni gelmiş insan. (y.n.)

mistik bir şey sezinliyorlar. Hani sen yazmıştın ya bunu bana, tutuklandığında nasıl da korku içinde oturduğunu hatırlıyor musun? Ben Maria'nın evinde *Bozkırkurdu*'nu[85] okuyordum o sırada (Maria da okuyordu), ama nedir nasıldır pek bilmiyorum.

Her gün krematoryumla, binlerce **flegmona**yla ve veremle karşı karşıya kalarak, yağmurun da, rüzgârın da, ekmeğin de, şalgam çorbasının da, başımızın belaya girmemesi için çalışmanın da, tutsaklığın da, yönetimin de ne olduğunu öğrenerek, yani diyeceğim o ki, canavarla ekmek kırarak, olanaksız ve mistik olanla senli benli olmuş biri olarak, ben bu sivillere bir alimin alim olmayana, işin iç yüzünü bilenin bilmeyene baktığı gibi bir parça hoşgörüyle bakıyorum.

Gündelik olaylardan bunların tüm gündelik oluşunu çek sıyır, korkunu da, tiksintini de, horgörünü de bir kenara at ve tüm bunlar için felsefi bir formül bul. Gaz için ve altınlar için, yoklamalar için ve puff için, bir sivil için ve bir eski numara için.

Seninle o küçücük odamda, turuncu ışık altında dans ederken, deseydim ki sana; dinle bak, elinde bir ya da iki ya da üç milyon insan var, bunları hiç kimsenin, kendilerinin bile bilmeyeceği bir biçimde öldür, yüz binlercesini tutsak et, aralarındaki dayanışmayı yık, insanı insanın üzerine sal; delirdiğimi düşünürdün kesin ve dans etmeye devam ederdik belki de, kim bilir. Ama kamp yaşamını o dönemde biliyor olsaydım bile, bunları kesinlikle söylemezdim, keyfimizi kaçırmak istemezdim çünkü.

85. Nobel Edebiyat ödülü almış ünlü Alman yazar Hermann Hesse'in (1877-1962) romanı. (y.n.)

Ama bak işte; beyaza boyanmış bir köy ahırı var ilkin ve burada insanları gazla boğuyorlar.[86] Sonra daha büyük dört bina yapıyorlar; yirmi bin insana bana mısın demiyor bunlar. Büyü yok, zehir yok, hipnoz yok bunda. Yığılma olmasın diye bu işi yöneten birkaç insan var sadece ve insanlar açık bir musluktan akan su gibi akıyorlar. Tüm bunlar sisli küçük bir ormanın cılız ağaçları arasında olup bitiyor. Sıradan kamyonlar insanları getiriyor, bir bant üzerindeymiş gibi geri dönüyor ve yine insan getiriyor. Büyü yok, zehir yok, hipnoz yok bunda.

Nasıl oluyor da hiç kimse bağırmıyor, yüzlerine tükürmüyor, üstlerine atılmıyor? Ormandan dönmekte olan eseslerin karşısında kepimizi çıkarıyoruz, numaralarımızı okuduklarında onların eşliğinde ölüme gidiyoruz ve bu kadar mı yani? Açlık çekiyoruz, yağmurda ıslanıyoruz, en yakınlarımızı toplayıp götürüyorlar. Görüyorsun, mistik olan bu işte. İnsanın insana bu tuhaf sahip oluşu işte. Hiçbir şeyin kıramadığı bu vahşi pasiflik işte. Tek silahımız ise gaz odalarının alamayacağı denli çok oluşumuz sayıca.

Ya da bir de şöyle bir yol var; küreğin sopasını insanın boğazına daya ve günde yüz insan öldür. Ya da ısırgan çorbası ve üzerine margarin sürülmüş ekmek, sonra da genç, azman bir eses, pençesinde buruşuk, küçük bir kâğıt parçasıyla geliyor, koluna dövmelenmiş numaranı okuyor, sonra bir araç geliyor, hani şu araçlardan biri...

Gaza gönderilmek üzere "Ariler"den en son ne zaman adam seçildi biliyor musun? Dört nisanda; kampa ne zaman geldiğimizi hatırlıyor musun peki? Yirmi do-

86. Bkz. 25. dipnot. (ç.n.)

kuz nisanda. Üç ay önce gelmiş olsaydık, senin şu zatürren neye sebep olurdu dersin?

...sözlerime kesin çok şaşıran arkadaşlarınla aynı ranzada yattığını biliyorum. "Şu Tadeusz'un neşeli biri olduğunu söylüyordun, ama bak, kasvetli şeyler yazıyor işte." Bana çok da kızgınlardır kesin. Ama etrafımızda olup bitenler konusunda konuşabiliriz. Kötülüğü boşuna ve sorumsuzca anmıyoruz, onun içindeyiz biz.

Görüyorsun, tuhaf olaylarla dolu bir günün ardından akşamın geç saatleri yine.

Öğleden sonra, boks maçı izlemek için **waschraum**un büyük barakasına gittim, önceleri gaz odasına sevkiyatlar buradan yapılıyormuş. Salon tıklım tıklım olsa da, törenlerle içeri alındık. Büyük bekleme salonunda ring kurulmuştu. Yukarıda ışıklar, hakem (Polonyalı bir olimpiyat hakemi), uluslararası üne sahip boksörler, ama sadece Ari olanlar, çünkü Yahudilere ringe çıkmak yasak. Her gün onlarca diş dökmüş, pek çoğunun ağzında dökülmedik diş kalmamış bu insanlar Czortek'le, Hamburglu Walter'le ve kampta eğitilmiş, dediklerine göre, birinci sınıf yetişmiş genç bir oğlanla büyüleniyorlardı. Bir zamanlar Almanları dilediği gibi döverek, diğer tutukluların arazide çalışırken yediği dayakların intikamını ringde alan 77 numara geliyor akla bu noktada bir de. Salon içilen sigaralardan dolayı duman altıydı, ama boksörler kıyasıya dövüşüyorlardı. Ama büyük bir azimle olsa da, acemice yapıyorlardı bunu.

"Şu Walter'in haline baksanıza!" dedi Staszek. "Komandoda istediği zaman bir müslümanı tek vuruşta devirir. Ama baksanıza, burada, üç raund olmuş, tık

yok adamda! Ağzına çaktılar üstelik. Çok izleyici olduğu aşikâr, değil mi?"

Her halükârda izleyiciler mest olmuş haldelerdi, biz ise ilk sıradaydık, belli ki konuklardık.

Boks maçından hemen sonra bir yarışmaya, konsere gittim. Sizlerin orada, sizin Birkenau'nuzda burada **baca**lardan birkaç kilometre ötede ne kültür mucizeleri gerçekleşiyor hiçbir fikriniz yok. Bir düşünsene, *Tancred*[87] uvertürü, Berlioz'dan[88] bir parça ve bir de soyadında bir sürü a harfi olan bir kompozitörün Fin danslarını çalıyorlar. Böylesi bir orkestra Varşova'dakilerle kıyas kabul etmez! Ama dur, sırayla anlatacağım sana, sen de dinle, çünkü buna değer. Boks maçından heyecanlı ve keyifli çıktım ve puffun da bulunduğu bloğa girdim hemen. Puffun alt katında bir müzik salonu var. Salon kalabalık ve gürültülüydü, dinleyiciler duvarların dibinde dikiliyorlardı, tüm salona yayılmış halde enstrümanlarını akord ediyorlardı. Pencerenin karşısında bir platform vardı, üzerinde mutfağın kapo'su (aynı zamanda orkestra şefi) dikiliyordu, patates soyucular ve **rollwaga**cı (yazmayı unuttum sana, orkestra üyeleri iş zamanı patates soyuyor ve el arabalarını itiyorlar) çalmaya başladılar. Ben II. klarnetle fagot arasında zar zor yer bulabildim. I. klarnetin boş kalmış küçük sandalyesine çöktüm ve dinlemeye koyuldum. Otuz kişiden oluşan bir senfoni orkestrasının büyük bir odada ne kadar güçlü bir ses çıkardığını asla tahmin edemezsin! Orkestra şefi ellerini duvara çarpma-

87. Tancred: Gioacchino Rossini'ni *Tancredi in Siracuso* adlı operası. (y.n.)

88. Hector Berlioz (1803-1869): Romantizm döneminde ünlü Fransız kompozitör. (y.n.)

maları için ölçülü biçimde sallıyor ve falsolu çalanları açıkça tehdit ediyordu. Patates soyma sırasında gösterecek onlara. Salonun sonundakiler (biri trampet, diğeri ise kontrbas) yapabildiklerince telafi ediyorlardı. Fagot hepsini bastırıyordu, hemen yanı başında durduğum içindi belki. Hele kontrbas! On beş dinleyici (daha fazlası sığmamıştı salona) müzikten anlayarak dinliyor ve orkestrayı cimrice alkışlayarak ödüllendiriyordu.

...birisi bizim kampı *Betrugslager*, kandırmacalar kampı olarak adlandırmıştı. Küçük beyaz evin[89] yanında cılız bir çalı çiti, bir köy evindekine benzer bir avlu, üzerinde "banyo" yazan tabelalar - bunlar milyonlarca insanı ölümlerine dek aldatıp kandırmak için yeterli. Bir boks maçı, blokların yanındaki çimenler, en çalışkan tutsaklar için aylık iki mark, kantindeki hardal, her hafta yapılan bit kontrolü ve *Tancred* uvertürü dünyayı ve bizi kandırmaya yetiyor işte. Kamp dışındaki insanlar, "Bu korkunç, ama madem bir orkestra, boks maçları, çimenler ve yataklarda battaniye var, o kadar da kötü olamaz," diye düşünüyorlar... Yaşamak için arttırılması gereken ekmek porsiyonu aldatıcıdır.

Konuşmanın, oturmanın, dinlenmenin yasak olduğu çalışma zamanı aldatıcıdır. Hendek setine toprak attığımız yarısı boş her kürek aldatıcıdır.

Kendini kötü hissettiğinde, tüm bunlara dikkatle bak ve gücünü yitirme.

Çünkü yaşayan insanlara bu kandırmacalar kampına, bu kandırmacalar dönemine dair hesap vermek ve ölmüşleri savunmak zorunda kalacağız belki de.

89. Bkz: 25. dipnot. (ç.n.)

Bir keresinde komandolar halinde kampa dönüyorduk. Orkestra yürüyen dizi dizi insana ritim tutuyordu. **DAW** ve onlarca başka komando gelmiş, kampın kapısı önünde bekliyordu; on bin adam. O sırada FKL'den çıplak kadın yüklü araçlar geliyordu. Kadınlar kollarını uzatıp bağırıyorlardı:

"Kurtarın bizi! Gaza gidiyoruz! Kurtarın bizi!"

Araçlar o on bin adamın derin suskunluğu içinde yanımızdan geçip gidiyordu. Tek bir insan bile kılını kıpırdatmadı, tek bir el bile kalkmadı havaya.

Çünkü yaşayanlar, ölüler karşısında her zaman haklıdırlar.

V

İlkin kurs görmeye başladık. Epeydir kurstayız artık, sana yazmamıştım bunu sadece, çünkü kurs çatı katında veriliyor ve orası çok soğuk. Örgütlenmiş taburelerde oturuyor ve özellikle insan bedeninin büyük modelleriyle çok güzel eğleniyoruz. Meraklı olanlar bunlarla ilgileniyor, ama ben ve Witek birbirimize sünger silgiyi fırlatıyor ve cetvellerle eskrim yapıyoruz, ki bu kara Adolf'u bir ümitsizliğe sürüklüyor. Ellerini başımızın üzerinde sallayarak kameradschaft'tan[90] ve kamptan söz ediyor. Bir köşede sessizce oturuyoruz, Witek karısının fotoğrafını çıkarıyor ve kısık bir sesle, "Merak ediyorum, bu herif Dachau'da kaç kişi öldürmüştür acaba? Aksi halde, kendi reklamını yapmazdı böyle... Elinde olsa, boğar mıydın onu?" diye soruyor bana.

90. Bkz: 127. dipnot. (ç.n.)

"Hım... Güzel kadın. Nasıl tavladın onu?"

"Bir keresinde Pruszków'da geziyorduk. Bilirsin, yeşil alanlar, küçük yan yollar, ufukta bir orman vardır. Birbirimize sarılmış halde yürüyorduk, bir ara yan taraftan bir eses köpeği belirdi..."

"Sallama, Pruszków'daydık diyorsun, Oświęcim'de değil."

"Gerçekten bir eses köpeğiydi, çünkü yan tarafta bir SS'in işgal ettiği bir villa vardı. Vahşi hayvan kızın üzerine atladı! Sen olsan ne yapardın? Tabancamı canavarın üstüne boşalttım, karımın eline yapışıp, 'Irena, yürü çabuk!' dedim. Irena yere çakılıp kalmış gibi öylece dikilmiş, silaha bakıyordu. 'Nereden buldun onu?' diye sordu. Onu güçlükle çekip sürükledim, çünkü villadan bazı sesler duyuldu o sırada. Tarlaları iki tavşan gibi bir uçtan öbür uca koşarak geçtik. O demir parçasının işim için gerekli olduğunu Irena'ya uzunca bir süre açıklamak zorunda kaldım."

Bu arada doktorlardan biri yemek borusundan ve insan bedeninin içindeki bu tür şeylerden söz ediyor, Witek ise aldırmadan anlatmaya devam ediyor:

"Bir keresinde bir arkadaşımla kavga ettim. Ya ona olacak ya bana, diye düşündüm. O da böyle düşünmüştür zaten, onu iyi tanıyordum. Üç gün boyunca peşine düştüm ve onu etrafta kimse yokken yakalamanın peşindeydim. Bir akşamüstü Chmielna Sokağı'nda kıstırdım ve vurdum ona, ama gerektiği gibi isabet ettiremedim. Ertesi gün geldim, eli kolu bağlı, ters ters bakıyor bana. 'Düştüm.'" dedi.

"Sen ne yaptın peki?" diye soruyorum, çünkü hikâye çok güncel.

"Hiç, çünkü hemen sonrasında hapse tıktılar beni."

Buna o arkadaşının neden olup olmadığına karar vermek güç, ama Witek kaderine boyun eğmemiş. Pawiak'da kısım ya da banyo sorumlusuymuş; bir Ukraynalıyla birlikte her nöbette Yahudilere işkence eden Kronszmidt'in **pipe**liymiş. Pawiak'ın mahzenlerini biliyor musun? Şu demir zeminlerini? Çıplak Yahudiler banyo yaptıktan sonra sıcak tenleriyle bu demir zeminler üzerinde bir ileri bir geri, bir ileri bir geri sürünüyorlarmış. Asker botunun tabanını gördün mü hiç? Tabanında kaç çivi var biliyor musun? İşte bu Kronszmidt Yahudi'nin çıplak bedeninin üstüne böyle botlarla çıkıyor ve Yahudi zemin üzerinde bir ileri bir geri sürünürken üstünde duruyormuş. Ariler bunu daha hafif bir biçimde yapıyorlardı, ben de yerde süründüm illaki, ama başka bir kısımda, üzerime de kimse çıkmamıştı. Kural öyle olduğundan da değil, kötü rapor edilmiştim, ondan. Bizim için jimnastik vardı, iki günde bir bir saatti. Bir saat avlunun etrafında koşu ve sonrasında "yat-kalk" egzersizi, yatıp eller üstünde yükselerek kalkma, okul zamanlarından bildiğimiz iyi bir egzersiz.

Rekorum 76 kez yatıp kalkmak ve bir sonraki sefere kadar kol ağrısı çekmek. Bildiğim en iyi egzersiz, grup halinde yapılan "uçak geliyor, saklan!" egzersizi. İki sıra insan, arkadakinin göğsü öndekinin sırtına değecek biçimde, omuzları üzerinde tek elleriyle tutarak bir merdiven taşıyor. "Uçak geliyor, saklan!" komutu üzerine

omuzlarındaki merdiveni düşürmeden yere çöküyorlar. Kim düşürürse, sopalarla dayaktan gebertiliyor ya da üzerine köpek salınıyor. Sonra üzerlerindeki merdivenin basamaklarında bir eses bir ileri bir geri, bir ileri bir geri yürümeye başlıyor. Ardından ayağa kalkmak ve düzeni bozmadan tekrar çökmek gerekiyor.

Görüyorsun ya, her şey olanaksız: Sachsenhausen'deki[91] gibi kilometrelerce takla atmak, saatlerce yerde yuvarlanmak, yüzlerce kez çöküp kalkmak, günler ve geceler boyunca tek bir yerde dikilmek, aylarca beton bir tabut içinde, sığınakta oturmak, ellerinden bağlı biçimde **kazıkta** ya da iki sandalye arasına koyulmuş bir değnekte asılı kalmak, kurbağa gibi sıçramak ve yılan gibi sürünmek, boğuluncaya dek kovalarca su içmek, en çeşitlisinden binlerce insan tarafından dövülmek. Bak, Małkinia'daki, Suwałki'deki, Radom'daki, Puławy'daki, Lublin'deki o hiç kimsenin bilmediği taşra hapishanelerinin öykülerini, korkunç derecede geliştirilmiş, insana işkence etme tekniğini açgözlüce dinliyorum ve bu tekniğin tıpkı Minerva'nın Jüpiter'in kafasından fırlayıp çıktığı gibi, insan kafasından birdenbire çıkmış olduğuna inanamıyorum. Bu ani boğarak öldürme fikrini, güya unutulmuş olan atavizmin[92] bu taşkınlığını anlayamıyorum.

Bir de şu var: Ölüm. Her gün bir seferde düzinelerce yeni tutsak taşıyan sevkiyatların geldiği bir lager'den söz ediliyordu. Ama kampın sahip olduğu yiyecek porsiyo-

91. Oranienburg yakınlarındaki toplama kampı (1936-1945), pek çok alt kampı vardır; burada yaklaşık 100 bin insan ölmüştür. (y.n.)

92. Atacılık, atalara, soya çekim. Organizmalarda evrimsel gelişim süresince ortadan kalkan bazı özelliklerin tekrar görülmesi, ilkel özelliklerin yeniden belirmesi. (ç.n.)

nu belirli sayıda insana yetecek kadarmış, ne kadar olduğunu hatırlamıyorum, belki iki belki de üç bin insana yetecek kadar ve kamp komutanı tutsakların açlık çekmesini istemiyormuş. Her tutsak bir porsiyon almak zorundaymış. Kampta her gün düzinelerce fazladan insan oluyormuş. Her akşam her blokta iskambil kâğıtlarıyla ya da ekmek yumrularıyla kura çekiliyormuş ve kaybedenler ertesi gün işe gitmiyorlarmış. Öğlen dikenli tellerin arkasına götürülüp kurşuna diziliyorlarmış.

Bu atavizm taşkınlığının içinde de başka bir dünyadan bir insan duruyor, insanlar arasında hile olmasın diye komplo kuran bir insan, dünyada yağma olmasın diye hırsızlık yapan bir insan, insanlar öldürülmesin diye öldüren bir insan.

Witek işte o başka dünyadan olan insanmış ve Kronszmidt'in, Pawiak'ın bu en kötü celladının pipel'iymiş. Ama şimdi yanımda oturmuş, insan bedeninin içinde neler bulunduğunu ve bunların nasıl bozulduğunu, bozulduklarında ev ilaçlarıyla nasıl düzeltileceğini dinliyor. Sonra kurs sırasında bir ağız dalaşı oldu. Doktor örgütleme işini bu kadar müthiş bir biçimde yapan Staszek'e dönüp, karaciğere dair anlattıklarını tekrarlamasını buyurdu. Staszek doğru dürüst tekrarlayamadı. Doktor, "Çok aptalca yanıt veriyorsunuz, ayrıca yanıt verirken ayağa kalkabilirdiniz," dedi.

"Kampta oturuyorum, kursta da oturabilirim o halde," diye karşılık verdi Staszek kıpkırmızı kesilip, "Ayrıca, beni aşağılayamazsınız."

"Susun, kurstasınız şu an."

"Tabii ki susmamı istersiniz, çünkü burada, kampta neler yaptığınıza dair çok şey söyleyebilirim."

Bunun üzerine taburelere vurmaya ve, "Evet! Evet!" diye bağırmaya başladık ve doktor kapıdan uçarak çıktı. Adolf geldi, Kameradschaft'tan dem vurup payladı bizi, sonra da bloğa gittik, tam da sindirim sistemi konusunun ortasında. Staszek, doktor kendisine çelme takmasın diye uçarak arkadaşlarını bulmaya gitti hemen. Doktor çelme takamayacak tabii, çünkü Staszek'in arkası sağlamdır. Kamp anatomisinde tek bir şey öğrendik; kimin arkası sağlamsa, ona çelme takmak güçtür. Bu doktorun da gerçekten değişik halleri vardı, operasyon yapmayı hastalar üzerinde öğreniyordu. Bilim için kaç insanı kesip biçti, bilgisizlikten kaç insanı öldürdü, saptamak güç. Ama çoktur herhalde, çünkü hastanede hep bir kalabalık var ve morg hep dolu.

Bunları okurken, dışarıda bıraktığımız dünyadan artık tümüyle sıyrılıp kurtulmuş olduğumu düşüneceksin. Artık bizi bekleyen başka hiçbir şey yokmuş gibi, sana sadece kampa, kamptaki ufak tefek olaylara dair şeyler yazıp duruyorum ve bu olayların kabuğunu soyup içindeki anlamı çıkarıyorum...

O küçük odamızı hatırlıyor musun? Bana aldığın o bir litrelik termosu? Cebime sığmamıştı ve nihayetinde -seni öfkelendirerek- yatağın altına girmişti. Peki ya bütün bir gün boyunca bana telefonda anlattığın, şu Żoliborz'daki insan avı hikâyesini hatırlıyor musun? Almanların tramvaylardan herkesi çekip indirdiklerini, ama senin tramvaydan bir önceki durakta inmiş olduğunu, Almanların apartmanın etrafını sarmış olduğu-

nu, ama senin tarlalara çıkıp Vistül Nehri'ne kadar koştuğunu? O günlerde ben savaştan, barbarlıktan, cahiller kuşağı olarak yetişecek olmamızdan yakındığımda, "Kamplarda olanları düşün. Biz sadece zaman kaybediyoruz, onlarsa acı çekiyorlar," demiştin bana.

O günlerde söylediklerimde çokça safdillik, toyluk ve bir kolaya kaçış varmış. Ama bana öyle geliyor ki, zaman kaybetmiyorduk galiba. Savaşın tüm ihtiraslarına rağmen, başka bir dünyada yaşıyorduk. Gelecekteki dünya için belki de. Bunlar fazla komik sözcüklerse, bağışla. Ama şu an burada oluşumuz da o dünya için galiba. O başka dünyanın bir gün geleceğine, insan haklarının geri döneceğine dair umut olmasaydı, kampta bir gün bile yaşayabilir miydik sanıyorsun? İnsanlara gaz odasına hissizce gitmelerini, ayaklanma riskine girmemelerini buyuran, onları bir eylemsizliğe sokan işte bu umuttur. Aile bağlarını koparan, annelere çocuklarını reddettiren, karılara ekmek için bedenlerini sattıran ve kocalara insanları öldürten bu umuttur. Belki de o gün kurtuluş günü olacağından, insanlara her gün bir yaşam savaşı vermelerini buyuran bu umuttur. Ah, başka, daha iyi bir dünyaya dair bile değil, huzur ve dinginliğin olacağı bir yaşama dair umut belki de. İnsanlık tarihinde umut insanda bundan daha güçlü olmamıştı hiç, ama bu savaşta, bu kampta olduğu kadar kötülüğe de yol açmamıştı hiç. Umuttan yakayı sıyırmak öğretilmedi bize, işte bu yüzden ölüyoruz gaz odalarında.

Bak, nasıl da özgün bir dünyada yaşıyoruz: Avrupa'da insan öldürmemiş ne kadar az insan var! Ve diğer insanların öldürmeyi arzu etmediği ne kadar az insan!

Biz ise bir diğer insana duyulan sevginin, insanlardan arınmış bir huzurun ve içgüdülerden arınmış bir dinginliğin var olduğu bir dünyanın özlemini çekiyoruz. Sevginin ve gençliğin yasası böyle anlaşılan.

Not: Ama önce, biliyorsun ya, içimdeki kamp kompleksini, kep çıkarma, dövülenlere ve öldürülenlere hiç bir eylemde bulunamadan bakma kompleksini, kamp korkusu kompleksini boşaltmak için bir iki kişiyi boğazlamak isterdim. Ama bu kompleksin bizi ezip bunaltacağından korkuyorum. Yaşayıp görecek miyiz bilmiyorum, ama bir gün meseleleri -korkusuz insanların yaptığı gibi, uygun adlarıyla adlandırabilelim isterdim.

VI

Birkaç gündür öğle saatlerinde sürekli bir eğlencemiz var; *für Deutsche*[93] olan bloktan bir grup insan uygun adım yürüyor *ve Morgen nach Heimat*'ı[94] söyleyerek birkaç kez kampın etrafında dönüyor. Yürüyüşü lageraltester yönetiyor ve elindeki değnekle *Schritt und Tritt*[95] veriyor.

Bunlar adi suçlular, yani ordu "gönüllüleri". Tüm yeşil winkiellilerler dışarı çıkarıldılar ve daha hafif suç işlemiş olanları cepheye gönderecekler. Karısını ve kayınvalidesini doğramış, ama minik kuş kafeste acı çekmesin diye kanaryayı temiz havaya salmış olan adam şanslı, çünkü kampta kalacak. Ama şimdilik hepsi bir arada.

93. (Alm.) Almanlar için (y.n.)
94. (Alm.) "Yarın yurda" Nazi marşı (y.n.)
95. (Alm.) Adımları tempoya uydur! (y.n.)

Bunlara marş etme idmanı yaptırıyor ve aynı zamanda toplumsal yaşama uyum sağlayıp sağlayamayacaklarına bakıyorlar. Bu adamlarsa yapabildiklerince uyum sağlıyorlar bu yaşama. Burada ancak birkaç gündür birlikteler, ama daha şimdiden deponun kapısını kırıp içeri girdiler, birkaç paket çaldılar, kantini yağmaladılar ve puffu tahrip ettiler (bu yüzden yine kapatılarak genel bir üzüntüye sebep oldu), "Burada keyfimiz yerindeyken, esesler için ne diye savaşmaya gidip başımızı verelim?" diyorlar çok akıllıca. "*Vaterland*[96] vaterland'dır, biz olmadan da yok olacak nasıl olsa, ama cephede kim temizleyecek botlarımızı ve orada genç oğlanlar var mı bakalım?"

İşte böyle bir çete yürüyüp yolu geçiyor ve "Yarın Eve" marşını söylüyor. Hepsi ünlü katiller, biri diğerinden daha ünlü: Dachdecker'lerin[97] korkulu rüyası, komandodaki tutsakları yağmurda, karda, ayazda acımasızca çalıştıran ve kötü çakılmış bir çivi yüzünden tutsağı çatıdan fırlatıp atan Seppel; yıllardır **blokbaşılık**, kapo'luk ve lagerkapo'luk yapan, şayet çay satışı yapmışlarsa **koğuşbaşıları** öldürmüş ve geç kaldıkları her bir dakika ve akşam **gong**undan sonra söyledikleri her bir söz için yirmi beş sopa atmış olan sekiz numara, Arno Böhm; Frankfurt'taki yaşlı anne babasına ayrılışına ve dönüşüne dair kısa ama dokunaklı mektuplar yazmış olan da yine bu. Hepsini tanıyoruz; şu, DAW'da dayak atmış olan, şu, Buna'nın[98] korkulu rüyası olan, şu

96. (Alm.) Ata toprağı, anayurt. (y.n.)

97. (Alm.) Çatı ustası, burada: kamptaki çatıları onaran komando. (y.n.)

98. Buna (Buna-Werke): Oświęcim yakınında bulunan Monowice'deki sentetik benzin fabrikası. 1942 yılında Lager IV olarak adlandırılan yerde kurulmuştur. (y.n.)

da bir ödlek, ama hastalandığı bir sırada tütün çalmak için blokbaşının **kulübe**sine girmiş, eşek sudan gelinceye kadar dövülüp lager'e atılmış ve hırsızlık yapan pençeleri yüzünden talihsiz bir komandonun başına getirilmiş. Ünlü oğlancılar, alkolikler, uyuşturucu bağımlıları, sadistler sıra olmuş yürüyorlar, en sonda da şık giyimli Kurt yürüyor, etrafına bakınıyor, adımlarını uyduramıyor ve marş söylemiyor. Benim için seni bulan ve birbirimize yazdığımız mektupları bize getiren nihayetinde o, diye düşündüm, o yüzden çabucak aşağıya koşup halsından[99] yakaladım ve, "Kurt, kesin açsındır, gönüllü-katil seni, yukarı gel," deyip bizim pencereyi işaret ettim.

Akşama doğru, mayolika çinili sobada pişirilmiş öğle yemeğinin üstüne geldi bize. Kurt çok sevimlidir (bu kulağa egzotik geliyor, ama onu başka türlü tanımlamak güç) ve anlattığı şeyleri iyi anlatma becerisine sahip. Bir zamanlar müzisyen olmak istemiş, ama zengin bir dükkân sahibi olan babası onu evden atmış. Kurt, Berlin'e gitmiş, orada bir başka dükkâncının kızıyla tanışmış, kızla birlikte yaşamış, spor gazetelerine yazılar yazmış, bir Stahlhelm'lıyla[100] kavga ettiği için bir ay kodese düşmüş, sonra da kızın gözüne gözükmemiş bir daha. Spor bir araba almış ve döviz kaçakçılığı yapmış. Bir gezi sırasında o kız arkadaşına rastlamış, ama karşısına çıkmaya cesaret edememiş. Sonra Avusturya'ya ve Yugoslavya'ya gidip gelmiş, ta ki Almanlar onu yakalayıp hapse atın-

99. (Alm.) Hals: boyun (ç.n.)

100. (Alm.) Stahlhelm: (çelik miğfer - ç.n.) Nasyonalist-muhafazakâr bir siyasi programı olan, güçlü bir Alman savaş örgütüdür (1918-1935). Kendine ait milis güçleri olmuştur. (y.n.) I. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra ortaya çıkmış paramiliter örgütlerden biridir. Örgüt genel itibariyle monarşi taraftarı olmuştur. (ç.n.)

caya kadar. Yeniden suç işleme eğilimi olan bir sabıkalı olduğu için (şu talihsiz bir ay) hapisten kampa gönderilmiş, savaşın bitmesini bekliyor şimdi.

Akşam oluyor, lager'de yoklama sonrası saatleri şu an. Birkaç kişi masada oturmuş birbirimize bir şeyler anlatıyoruz. Her yerde anlatılıyordu; komando halinde yolda yürürken, kampa dönerken, kürek sallarken ve yük vagonlarında çalışırken, akşamları ranzada, yoklamada dikilirken. Hikâyeler anlatıyoruz ve yaşamı anlatıyoruz. Hem bu yaşamdan hem de teller ardındaki yaşamdan. Bugünküler kamp üzerine, Kurt kısa bir süre sonra kamptan ayrılacağı içindir belki de.

"Hiç kimsenin kampa dair tam olarak bir şey bildiği yoktu aslında. Bir amacı olmayan bir çalışmaya, örneğin asfalt dökmeye ve asfalt kazımaya ya da kum yaymaya dair biraz saçmalık. Korkunç bir şey olduğu da tabii. İnsanlar arasında sohbetler oluyordu. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, insan tüm bunlarla çok da ilgilenmiyordu. İnsanın kampa düşünce çıkmayacağı biliniyordu."

"İki yıl önce gelmiş olsaydın, rüzgâr seni bacadan savurmuştu kesin," diye araya girdi örgütleme işini bu kadar muhteşem yapan Staszek kuşkuyla.

Omuzlarımı silktim hoşnutsuzca.

"Ya da savurmamıştı. Seni savurmamış, beni de savurmazdı. Ama biliyorsunuz, Pawiak'ta Auschwitz'ten gelmiş biri vardı."

"Duruşma için gelmiştir mutlaka."

"Öyle. Ona sorup duruyorduk ama dilini yutmuş gibi hiçbir şey anlatmıyordu. "Gelin kendiniz görün. Ne

anlatacağım şimdi size, işim mi yok. Ne o öyle, çocuklara masal anlatır gibi."

"Kamptan korkuyor muydun?"

"Korkuyordum. Pawiak'tan sabah ayrıldık. Araçlarla istasyona gittik. Durum kötüydü, güneş sırtımıza vuruyordu. Bunun anlamı Batı'ya doğru gittiğimizdi. Auschwitz. Bizi vagonlara yüklediler çabucak, ah hele o yol! Alfabetik sıraya göre koyulmuştuk vagonlara, bir vagonda altmış kişi. Kalabalık bile değildi."

"**Hırthış** almış mıydın yanına?"

"İllaki almıştım. Nişanlımdan bir örtü ve bir sabahlık, iki de çarşaf."

"Enayi, arkadaşlarına bırakman gerekirdi onları. Burada her şeyini elinden çekip alacaklarını bilmiyor muydun?"

"Yazık oldu. Sonra vagonun bir duvarının tüm çivilerini söktük, tahtaları çekip çıkardık ve yallah dışarı! Ama vagonun çatısında makineli tüfek varmış, dışarı çıkan ilk üç kişiyi biçti. Üçüncüsü başını vagondan uzattı ve ensesine yedi kurşunu. Tren hemen durduruldu, biz de köşelere kaçıştık! Bağırtılar, çığlıklar, cehennem! Kaçmaya kalkışmamalıydınız! Ödlekler! Öldürecekler bizi! Küfürler de var, ama ne küfürler!"

"Kadınlar lager'inde edilenlerden daha kötü değildir."

"Hayır, daha kötü değildi. Ama sert küfürlerdi hep. Bense insan yığınının altında, en dipte oturuyordum. Şöyle düşünüyordum; ateş edecek olduklarında, ilk vurulan ben olmam. İyi de düşünmüşüm, çünkü ateş ettiler. İnsan yığınının üstüne seri ateş açtılar, iki kişiyi

öldürdüler, üçüncüyü de yan tarafından yaraladılar. *Los, raus,*[101] eşyalarınızı almadan! İşte şimdi bittik, diye düşündüm! Kaçış yok, kesin vurulacağım! Sabahlığı bıraktığıma üzüldüm biraz, çünkü cebinde İncil'im vardı, anlıyorsunuz ya, o da nişanlımdandı."

"Anlaşılan örtü de nişanlındandı, öyle mi?"

"Öyle. Onu bıraktığıma da üzüldüm. Ama hiçbir şey alamadım, çünkü beni vagon basamağından aşağı fırlattılar. İnsan kapalı bir vagondan dışarı uçtuğunda, dünyanın kendisine ne kadar büyük geldiğini tahmin bile edemezsiniz! Gökyüzünün kendisine ne kadar yüksek geldiğini..."

"... ve mavi..."

"Kesinlikle, mavi, ağaçlar öyle güzel kokar ki, ormanı avuçlarına almak istersin! Etrafta esesler, pençelerinde makineli tüfekler vardı. Dört kişiyi bir kenara ayırdılar, bizi de önlerine katıp ikinci bir vagona tıktılar. Vagonda yüz yirmi kişi halinde yola koyulduk, üç ölü ve bir yaralı vardı aramızda. Havasızlıktan hani neredeyse boğuluyorduk. Vagon öyle boğucuydu ki, tavanından su damlıyordu resmen. Küçücük bir pencere bile yoktu, hiçbir şey yoktu, hepsi tahtalarla kapatılmıştı. Hava ve su diye bağırıyorduk, ama ateş etmeye başladıklarında, hemen sus pus oluyorduk. Sonrasında yere yığıldık, kesilmiş domuz yavruları gibi yatıyorduk vagonun zemininde. Üstümdeki süveteri, sonra da iki gömleği çıkardım. Bedenim ter içinde kalmıştı. Burnumdan kan sızıyordu. Kulaklarım uğulduyordu. Oświęcim'i özlüyordum, çünkü orası taze hava demekti. Rampa'da vagonun kapısı

101. Bkz. 63. dipnot (ç.n.)

açıldığında, daha aldığım ilk solukla gücüm tümüyle yerine geldi. Soğuk bir nisan gecesiydi, gökyüzü yıldızlarla doluydu. Sırılsıklam gömleğimi giymiş olmama rağmen, soğuğu hissetmiyordum. Arkamdan biri kucaklayıp öptü beni, 'Kardeşim, kardeşim,' diye fısıldadı. Kampın ışıkları kara, sıradan bir karanlık içinde dizi dizi ışıldıyordu. Bu ışıkların üzerinde kıpır kıpır, kızıl bir alev yanıp duruyordu. Karanlık bu aleve doğru çekilip azalıyordu. Çok yüksek bir dağın üzerinde alev saçıyor gibiydi. 'Krematoryum' fısıltısı dolaştı kalabalığın arasında."

"Amma anlatıyorsun ha, şair olduğun nasıl da belli," dedi Witek onaylayarak.

"Cesetleri taşıyarak kampa doğru yürüyorduk. Arkamda insanların güçlükle soluk alıp verdiğini duyuyordum ve nişanlımın arkamda yürüdüğünü düşünüyordum. Birbiri ardına sağır darbeler duyuluyordu. Kamp kapısının hemen önünde uyluğuma bir süngü saplandı. Acımıyordu, o bölgeye epey bir sıcaklık yayılmıştı sadece. Uyluğum ve baldırım boyunca kan akıyordu. Birkaç adım sonra kaslarım uyuştu ve topallamaya başladım. Bize eşlik eden eses önümdeki birkaç kişiyi daha süngüledi ve kampın demir parmaklıklı kapısından girdiğimiz sırada, 'Burada iyice bir dinlenirsiniz artık,' dedi."

Perşembe gece yarısıydı. Pazartesi günü ise kamptan yedi kilometre uzağa çalışmaya gittim komandoyla. Budy'ya,[102] telgraf direkleri taşımaya. Bacağım korkunç acıyordu. Ne dinlenmeydi ama!"

"Bu da bir şey mi?" dedi Witek, "Yahudiler çok daha

102. Budy: Oświęcim'in alt kamplarından biri. (y.n.)

kötü koşullarda naklediliyorlar. Övünülecek bir şeyin yok bence."

Hem nakliyelere hem de Yahudilere dair farklı görüşler öne sürüldü.

"Yahudiler, Yahudiler nasıldır bilirsiniz!" dedi Staszek söze girerek, "Göreceksin, kendi kamplarında ticaret yapacaklar daha! Krematoryumda da gettoda da ticaret yapıyorlar, bir tas şalgama analarını bile satarlar! Bir keresinde sabahtan beri **arbeitskomando**da dikiliyorduk, yanımızda da **sonder** dikiliyordu, hayatlarından memnun, boğa gibi herifler, nasıl memnun olmasınlar ki? Yanımda arkadaşım Mojsze vardı, kavga çıkaranlardan biriydi. O da Mława'dandı, ben de, nasıldır bilirsiniz, dostlar ve tüccarlar, birbirinden eminsindir ve güven duyarsın. 'Ne var ne yok Mojsze? Canın mı sıkkın senin?' diye sordum. 'Ailemin bir fotoğrafı geçti de elime,' dedi. 'Buna mı üzülüyorsun yani, iyi ya işte!' dedim. 'Yaa tabii, sen olsan aklını kaçırırdın, babamı bacaya gönderdim ben!' dedi. 'Olamaz!' dedim. 'Bal gibi olur, oldu işte. Bir sevkiyatla geldi ve gaz odasının önünde gördü beni, insanları içeri sokuyordum o sırada, boynuma atılıp öpmeye başladı, ne olacağını sordu, iki gündür yiyecekleri olmadan yol geldikleri için aç olduğunu söyledi. O sırada Kommandoführer[103] durmamam, çalışmam gerektiğini söyledi bağırarak! Ne yapacaktım ki? 'Hadi baba,' dedim, 'git de yıkan banyoda, sonra konuşuruz, görüyorsun, şu an vaktim yok.' Böylece gaz odasına gitti. Giysisinde bu fotoğrafı buldum sonra. Söylesene, bu fotoğrafı bulmamın neresi iyi?' dedi."

103. (Alm.) bkz. "Oświęcim ifadeleri"nde Komando. (y.n.)

Gülüştük. Arileri artık gazlamıyor olmaları her halükârda iyi. Bir bu olmasın da, her şeye razıyız.

"Önceleri gazlıyorlardı," dedi hep aramıza katılan buralı fleger, "ben bu blokta eskiyim ve çok şey hatırlıyorum. Bir bilseniz elimden ne kadar insan geçip gaza gitti, aynı kentten olan arkadaşlar, tanıdıklar! İnsan yüzlerini bile hatırlamıyor artık. Normal olarak bir yığın insan. Ama bir olayı hayatım boyunca unutmayacağım herhalde. O sırada ambulansta flegerdim. Pansumanları öyle çok da nazikçe yapmıyorum, aşikâr ki, saçma sapan şeylere ayıracak vakit yok. Hastanın eline ya da sırtına veya yarası başka her neresindeyse oraya üstünkörü bir pansuman yapılır, lignin sürülür, bandaj yapılır ve haydi defol! Sıradaki gelsin! Hastanın yüzüne dahi bakmaz insan. Hiç kimse de teşekkür etmez, çünkü bir şey değildir yaptığın. Ama bir keresinde bir **flegmona**lıya pansuman yaptım, o hasta da kapıdan çıkarken, *'Spasibo,*[104] Bay Fleger!' diyor bana. Böyle solgun, bitkin biri, şiş bacakları üzerinde zar zor duruyor. Sonra onu ziyarete gittim ve ona çorba götürdüm. Sağ kalçasında, sonrasında da tüm uyluğuna yayılmış, iltihaplanmış flegmona vardı. Korkunç ağrısı vardı. Ağlıyor ve annesinden söz ediyordu. 'Sakin ol,' diyordum ona, 'bizlerin de annesi var, ama ağlamıyoruz.' Elimden geldiğince sakinleştiriyordum onu, çünkü evine geri dönemeyeceğinden yakınıyordu. Ne verebilirdim ki ona? Bir tas çorba, bazen de bir parçacık ekmek. Tola'cığı **seçme**lerden elimden geldiğince sakladım, ama sonunda onu bulup kayda geçmişler. Hemen yanına gittim. Ateşi vardı. Bana dedi ki,

104. (Rus.) Teşekkür ederim. (ç.n.)

'Gaza gidiyor olmam önemli değil. Böyle olması gerekiyor demek ki. Ama savaş bittiğinde ve sen sağ kaldığında...' 'Sağ kalıp kalmayacağımı bilmiyorum Tolacığım,' diye sözünü kestim onun. 'Kalacaksın,' dedi ısrarla, 've anneme gideceksin. Savaştan sonra sınırlar olmayacak, devletler olmayacak, kamplar olmayacak, insanlar ölmeyecek kesinlikle. *Wied' eto poslednij boj.*'[105] dedi vurgulayarak. '*Poslednij, ponimajesz?*'[106] 'Anlıyorum.' diye karşılık verdim. 'Anneme gidecek ve ona öldüğümü söyleyeceksin. Sınırlar olmasın diye. Savaş olmasın diye. Kamplar olmasın diye. Söyleyeceksin, değil mi?' 'Söyleyeceğim.' 'Unutma; annem *Dalniewostoczny Kraj, gorod Chabarowsk, ulica Lwa Tołstowo* dwadcat' piat'ta[107] oturuyor, tekrarla.' Tekrarladım. Tola'cığı listeden hâlâ çıkarabilecek olan blokbaşına, Szary'ya gittim. Ağzıma bir tane çakıp kulübesinden dışarı attı beni. Tola'cık gaza gitti. Szary birkaç ay sonra bir sevkiyatla gitti kamptan. Giderayak sigara rica etti. Hiç kimsenin ona sigara vermemesini sağladım. Vermediler. Belki de iyi yapmadım, çünkü Mauthausen'e[108] ölmeye gidiyordu. Ama Tola'cığın annesinin adresini iyi hatırlıyorum, *Dalniewostoczny Kraj, gorod Chabarowsk, ulica Lwa Tołstowo...*"

Sus pus olmuştuk. Huzursuzlanmış olan Kurt ne olduğunu sordu, çünkü konuşmamızdan hiçbir şey anlamıyor. Witek ona şöyle özetledi: "Kampa ve dünyanın

105. (Rus.) Çünkü bu son savaş. (y.n)

106. (Rus.) Son, anlıyor musun? (y.n.)

107. (Rus.) Uzakdoğu ülkesi, Chabarowsk kenti, Lev Tolstoy caddesi yirmi beş numarada. (y.n.)

108. Avusturya sınırları içinde, Tuna Nehri kenarındaki toplama kampı. En ağır koşullara sahip kamplardandır - (Gusen altkampında ve diğerlerinde) taşocaklarında çalışma söz konusudur. (y.n.)

daha iyi olup olmayacağına dair konuşuyoruz. Sen de bir şey anlatabilirsin."

Kurt bize gülümseyerek bakıp hepimiz anlayabilelim diye ağır ağır konuşmaya başladı: "Çok kısa bir şey anlatacağım. Ben Mauthausen'deydim, iki firari yakalanmıştı orada, tam da Noel arifesinde. Büyük bir Noel çamının yanındaki meydanda darağacı kurulmuştu. Adamlar asıldığı sırada, tüm kamp yoklama için toplanmış haldeydi. Noel çamının ışıkları yakılmıştı. O sırada lagerführer[109] belirdi, tutsaklara dönüp *'Häftlinge, Mützen ab!'*[110] diye emretti.

"Keplerimizi çıkardık. Lagerführer şöyle bir geleneksel Noel arifesi konuşması yaptı: 'Her kim bir domuz gibi davranırsa ona domuz muamelesi yapılacaktır. *Häftlinge, Mützen auf!*'"[111]

"Keplerimizi taktık.

"'Dağılın!'

"Dağıldık."

Sigaralarımızı yaktık. Konuşmuyorduk. Herkes kendi sorunlarını düşünmeye koyulmuştu.

VII

Barakaların duvarları çökecek olsa, ranzalarda sıkış tepiş halde, boğulan binlerce insan havada asılı kalırdı. Orta Çağ'daki kıyamet günü tablolarından daha iğrenç bir

109. Kamp komutanı, eses. (y.n.)

110. (Alm.) Tutsaklar, kep çıkar! (y.n.)

111. (Alm.) Tutsaklar, kep tak! (y.n.)

tablo olurdu bu. Bir bedeni olduğu için işgal etmek durumunda olduğu yerin, döşeğin kendine ait o küçücük parçasında uyuyan diğer insanın görüntüsü sarsar insanı en çok. İnsanların bedenlerinden olabildiğince yararlandılar; tasmadan tasarruf etmek için numaraları bedenlere dövmelediler, geceleri ertesi gün çalışabilecek durumda olmasına yetecek kadar uyumasına izin verdiler ve yemek yemesine yetecek kadar zaman verdiler gün içinde. Kendisinden bir verim alınmadan geberip gitmemesine yetecek kadar da yemek verdiler. İnsanın yaşamak için tek bir yeri var sadece; ranzanın o küçücük parçası, geri kalan her şey kampa, devlete ait. Ama ne o küçücük yer, ne giydiğin gömlek ne de kullandığın kürek sana aittir. Hastalandığında her şeyini alırlar elinden, giysini, kepini, kaçak atkını, mendilini. Öldüğünde kamp defterine önceden kaydedilmiş altın dişlerini sökerler ağzından. Bedenini yakarlar, küllerini tarlalara serperler ya da göletleri kuruturlar küllerinle doldurup. Cesetleri yakarak onca yağı, onca kemiği, onca eti, onca ısıyı ziyan ediyorlar aslında. Ama başka yerlerde insanların bedenlerinden sabun, derilerinden abajur, kemiklerinden süs eşyası yapıyorlar. Bir süre sonra ele geçirecekleri zencilere ihracat yapmak içindir bunlar belki de, kim bilir?

Toprağın kâh altında kâh üstünde, kâh bir çatı altında kâh yağmur altında, kazmayla, kürekle, kaldıraçla ve açık yük vagonuyla çalışıyoruz. Çimento çuvalları taşıyor, tuğlalar diziyor, raylar döşüyor, yeri çitle çevreliyor, toprağı eziyoruz... Yeni, korkunç bir uygarlığın temellerini atıyoruz. Antik Çağ'ın neye mâl olduğunu ancak

şimdi anladım. Mısır piramitleri, tapınaklar, Yunan heykelleri nasıl da korkunç suçlar! Roma yollarına, kentin sınır surlarına ve yapılarına ne kadar da kan dökülmek zorunda kalmış öyle! Kölenin alnına mülkiyet damgasının vurulduğu ve kaçmaya kalkıştığı için çarmıha gerildiği devasa bir toplama kampı olmuş olan o Antik Çağ. Özgür insanların kölelere karşı büyük bir komplosu olmuş olan o Antik Çağ!

Platon'u ne çok sevdiğimi hatırlarsın. Bugün biliyorum ki, yalan söylüyormuş. Çünkü dünyevi şeylerde idealin yansıması olmaz, ama insanın ağır ve kanlı çalışması dünyevi şeylerin içinde yatar. Piramitleri biz inşa ettik, tapınaklar için mermeri ve imparatorluk yolları için taşları biz kırdık, kadırgalarda biz kürek çektik ve sabanları biz sürdük, onlarsa diyaloglar ve dramalar yazdılar, entrikalarını anayurtlarla haklı gösterdiler, sınırlar ve demokrasiler uğruna savaştılar. Biz pistik ve gerçekten ölüyorduk. Onlar estetiktiler ve sözümona tartışıyorlardı.

İnsanın zarar görmesi söz konusuysa, bir güzellik yoktur. Bu zararı görmezden gelen bir gerçek yoktur. Bu zarara izin veren bir iyilik yoktur.

Antik Çağ bize dair ne biliyor ki? Terentius ve Plautus'un[112] yazdıklarından kurnaz köleyi tanıyor, halk tribünleri olan Gracchus kardeşleri[113] ve sadece tek bir kölenin, Spartaküs'ün[114] adını biliyor.

112. Terentius (M.Ö. yaklaşık 190-159 (?) Romalı komedi yazarı; Plautus (M.Ö. yaklaşık 250-184) en ünlü Romalı komedi yazarı. (y.n.)

113. Tiberius Gracchus (M.Ö. 162-133) ve küçük kardeşi Gaius Gracchus (M.Ö. 152-121) - halk tribünleridirler, tarım reformları, yurttaşlık hakları için mücadele etmişlerdir; politikalarına karşı olanlarca öldürülmüşlerdir. (y.n.)

114. (M.Ö.? - 71) Romalı gladyatör, Crassus ve W. Pompey tarafından bastırılmış, İtalya'daki en büyük ayaklanmanın (M.Ö. 73-71) lideri. (y.n.)

Tarihi onlar yapıyordu, oysa biz katili, Scipio'yu,[115] avukatı Cicero ya da Demostenes'i[116] çok iyi hatırlıyoruz. Etrüsklerin[117] kökünün kazınması, Kartaca'nın yok edilmesi, ihanetler, dalavere ve yağma üstüne abuk sabuk konuşuyoruz. Roma hukuku! Bugün de bir hukuk var!

Şayet savaşı Almanlar kazanırsa dünya bize dair ne bilecek? Kocaman binalar, otoyollar, fabrikalar, heybetli heykeller yükselecek. Her bir tuğlanın altında bizim ellerimiz olacak, omuzlarımızda demiryolu traversleri ve beton levhalar taşınacak. Ailelerimizi, hastaları, yaşlıları öldürecekler. Çocukları öldürecekler.

Hiç kimse bize dair hiçbir şey bilmeyecek. Şairler, avukatlar, filozoflar, rahipler susturacaklar bizi. Güzelliği, iyiliği ve gerçeği yaratacaklar. Dini yaratacaklar.

Üç yıl önce burada köyler ve yerleşim yerleri vardı. Tarlalar, tarla yolları ve hudutlarında armut ağaçları vardı. Diğerlerinden daha iyi ya da daha kötü olmayan insanlar vardı.

Sonra biz geldik. İnsanları kovduk, evleri yıktık, toprağı düzledik, çamur haline getirdik. Barakalar, tel örgüler, krematoryumlar diktik. Beraberimizde uyuz, flegmona ve bit getirdik buraya.

Fabrikalarda ve madenlerde çalışıyoruz. Birilerinin görülmemiş ölçüde büyük bir kâr sağladığı muazzam bir iş yapıyoruz.

115. Afrikalı Scipio (M.Ö. 236-184) Hannibal'ı Zama'da yenen (M.Ö. 202) Romalı komutan, II. Pön Savaşı'nı sonlandırmıştır. (y.n.)

116. Cicero (M.Ö. 106-43) Romalı ünlü hatip, yazar, filozof, politikacı. Antonius'un emriyle idam edilmiştir; Demostenes (M.Ö. 384-322) en ünlü Yunan hatip. (y.n.)

117. M.Ö. yaklaşık 1000 yılında orta İtalya bölgesine gelmiş eski bir halk. M.Ö. 480-272 yılları arasında Romalılarca ortadan kaldırılmıştır. (y.n.)

Burada iş yapan Lenz Şirketi'nin hikâyesi ilginç. Kampımızı, barakaları, toplanma alanlarını, depoları, sığınakları, bacaları bu şirket inşa etmiş. Kamp şirkete tutsak kiralamış, SS ise materyal temin etmiş. Sıra ödemeye geldiğinde şirket o kadar fahiş bir fatura sunmuş ki, sadece Auschwitz değil, Berlin de şaşırıp kalmış.[118] "Baylar," denmiş şirkete, "bu mümkün değil, siz çok fazla kazandınız bu işten, bu kadar para istiyorsunuz bizden!" "Ama faturalar burada işte," demiş şirket. "Tamam, ama biz bu kadar ödeme yapamayız," demiş Berlin. "O halde yarısını ödeyin," diye önermiş yurtsever şirket. "Yüzde otuzu," diyerek pazarlıkta diretmiş Berlin ve anlaşmışlar. O gün bu gündür Lenz Şirketi'nin tüm faturaları böyle kesiliyor. Ama Lenz dert etmiyor bunu: Tüm Alman şirketleri gibi, sermayesini arttırıyor. Oświęcim'de muazzam bir kazanç sağladı ve savaşın sona ermesini bekliyor sakince. Wagner ve Continental şirketleri sattıkları su borularından, Richter şirketi kazdığı kuyulardan, Siemens şirketi sattığı elektrikli teller ve aydınlatma gereçlerinden aynı şekilde muazzam bir kazanç sağladı, tuğla, çimento, demir ve kereste tüccarları, baraka parçaları ve çubuklu üreticileri de. Dev otomobil şirketi Union da öyle, DAW hurdalarının söküm atölyeleri de öyle. Mysłowice'deki, Gliwice'deki, Janin'deki, Jaworzno'daki madenlerin sahipleri de öyle. Hayatta kalacak olanlarımız günün birinde bu işin karşılığını talep etmeliler onlardan. Parayla değil, malla değil, çetin ve katı bir çalışmayla ödetilmeli bu onlara.

Hasta olanlar ve çalışmadan dönenler uyumaya

118. Bkz. 14. dipnot (ç.n.)

çekildiklerinde, ben seninle uzaktan konuşuyorum. Karanlığın içinde senin yüzünü görüyorum ve sana yabancı olan bir keskinlik ve nefretle konuşsam da, beni dikkatle dinlediğini biliyorum.

Kaderime iliştirilmişsin. Ama ellerin kazma tutacak eller değil ve bedenin uyuza alışık değil. Aşkımız ve bizde kalmış olan insanların sınırsız sevgisi bağlıyor bizi birbirimize. Bizim için yaşamakta olan ve dünyamızı oluşturan bizde kalmış olan insanların. Bizde kalmış olan anne ve babalarımızın, dostlarımızın yüzleri, nesnelerin biçimleri. En değerli olanı da paylaşabildiğimiz şey; yaşadıklarımız. Bize sadece hastane ranzasındaki bedenimiz bırakılmış olsa da, düşünce ve duygularımız bizimle olmaya devam edecek.

Ve insan onurunun gerçekten de insanın düşünce ve duygularında yattığına inanıyorum.

VIII

Ne kadar mutlu olduğumu bilemezsin.

Öncelikle şu uzun boylu elektrikçiden söz edeyim. Her sabah Kurt'la (çünkü elektrikçi onun tanıdığı) ona gidiyoruz ve sana yazdığım mektupları veriyoruz. Elektrikçi müthiş derecede eski numara, numarası binin az biraz üzerinde, sucuklar, şeker çuvalları, kadın çamaşırları yükleniyor, ayakkabısının içine de bir tomar mektup sokuşturuyor. Elektrikçi kel ve aşkımızı anlamıyor. Ona götürdüğüm her mektubuma yüzünü buruş-

turuyor. Onun eline sigaralar tutuşturmak istediğimde diyor ki:

"Arkadaşım, bizim burada, Auschwitz'te mektuplar karşılığında bir şey alınmaz! Yapabilecek olursam yanıtını da getiririm."

Gerçekten de akşam ona gidiyorum. Prosedür tersine işliyor; elektrikçi ayakkabısına uzanıyor, senden gelen kâğıdı çıkarıyor, bana veriyor ve yüzünü buruşturuyor gönülsüzce. Çünkü elektrikçi aşkımızı anlamıyor. Sığınaktan, bire bir buçuk metre ebadındaki o kafesten de hoşlanmıyor kesinlikle. Çünkü elektrikçi çok uzun boylu ve sığınağın içinde rahatsız olur.

Yani öncelikle, uzun boylu elektrikçi. İkinci olarak ise, İspanyolun nikâhı. İspanyol Madrid savunmasında bulunmuş,[119] Fransa'ya kaçmış ve onu Oświęcim'e getirmişler. Tam da İspanyol işi: Fransız bir sevgilisi, ondan da bir çocuğu olmuş. Çocuk biraz serpildiğinde, İspanyol o sırada hâlâ kampta, Fransız kadın nikâh isterim diye bağırmaya başlamış! Böylece H.H.'ye bir dilekçe vermiş, H.H. küplere binmiş: Yeni Avrupa'da böylesi bir asayişsizlik ha, derhal evlendirin bunları!

Fransız kadını çocuğuyla birlikte kampa sürüklemişler, İspanyolun sırtından çubuklusu alelacele çıkarılmış, çamaşırhane kaposu tarafından ütülenmiş şık bir takım elbise uydurulmuş üstüne, zengin kamp koleksiyonlarından çoraplara uygun bir kravat seçilmiş özenle ve nikâh kıyılmış.

Sonrasında yeni evliler fotoğraf çektirmeye gitmişler:

119. Franco'culara karşı cumhuriyet ordularında (1936-1939 yıllarındaki iç savaş) (y.n.)

kadın oğlu ve elinde bir sümbül buketiyle, İspanyol ise kadını koltuğunun altına alarak çektirmişler fotoğrafı. Arkalarında orkestra *in corpore*,[120] orkestranın ardında ise mutfaktan öfkeli bir eses:

"İş zamanı patates soyacağınıza çalgı çaldığınız için **meldung** edeceğim sizi! Çorbam patatessiz kaldı! Hay ben bütün nikâhları..."

"Sessiz ol..." diyerek onu sakinleştirmeye başladılar diğer önde gelenler, "Berlin emretmiş. Çorba patatessiz de olabilir."

Bu arada yeni evlilerin fotoğrafı çekilmiş ve onuncu bloğa sürgün edilmiş puffun evi nikâh sonrası o gece için onlara bırakılmış. Ertesi gün Fransız kadın Fransa'ya, İspanyol ise çubuklu içinde komandoya gönderilmiş.

Tüm kamp ise sanki sopa yutmuş gibi gururla dimdik dolaşıyor.

"Bizim burada, Auschwitz'te nikâh bile kıyıyorlar."

Yani öncelikle uzun boylu elektrikçi. İkinci olarak İspanyolun nikâhı. Üçüncü olarak da kursu bitiriyoruz. FKL'den flegerkalar[121] kursu kısa bir süre önce tamamladılar. Onları oda müziğiyle uğurladık. Hepsi on numaralı bloğun penceresinde oturmuştu, bizim bloğun pencerelerinden ise orkestranın dâhileri - davul, saksafon ve keman onlar için çalıyordu. En muhteşemi saksafon; hıçkırıp ağlıyor, gülüp parlıyor!

Yazık ki, Słowacki[122] saksafonu bilmiyordu, sözcükle-

120. (Lat.) Belirli bir düzen içinde, tam kadro. (y.n.)

121. Flegerka: kadın hastabakıcı. "Oświęcim İfadeleri"nde yer alan Almanca **flegar** (hastabakıcı) sözcüğünün yazar tarafından 'ka' takısıyla dişi formda Lehçe'ye uyarlanmış biçimidir. (ç.n.)

122. Polonyalı romantik şair. (ç.n.)

rine zenginlik katmak için saksafoncu olurdu kesin.

Önce kadınlar, şimdi de biz. Çatı katında toplandık, lagerarzt[123] Rhode (Yahudilerle Ariler arasında ayrım gözetmeyen şu "iyi" olan) geldi, bize ve yaptığımız pansumanlara baktı, çok memnun olduğunu ve şimdi bizim burada, Auschwitz'te durumun kesinlikle daha iyi olacağını söyledi. Ve çabucak çıkıp gitti, çünkü çatı katı soğuktu.

Bizim burada, Auschwitz'te bizimle bugün bütün bir gün boyunca vedalaşıyorlar. Franz, şu Viyanalı olan savaşın anlamına dair son bir söylev çekti bana. Biraz kekeleyerek, çalışan insanlardan ve yıkan insanlardan söz etti. Birincilerin zaferinden ve ikincilerin yenilgisinden. Bizim kuşaktan olan, Londralı ve Orallı, Chicagolu ve Kalkütalı, anakaralı ve adalı yoldaşların bizim için savaştığından. Yaratan insanların yaklaşmakta olan kardeşliğinden. Yıkımlar ve ölüm arasından mesihçilik, insan düşüncesinin olağan yolu doğuyor işte, diye düşündüm. Sonra Franz Viyana'dan gelmiş paketini açtı ve akşam çayımızı içtik. Franz Avusturya şarkıları söyledi, ben de onun sözlerini anlamadığı şiirler okudum.

Bizim burada, Auschwitz'te yolluk olarak biraz ilaç ve birkaç kitap verdiler bana. Bunları paketime, yiyeceklerin altına tıkıştırdım. Bir düşünsene, Anioł Ślązak'ın[124] düşünceleri. Anlayacağın çok mutluyum, her şey bir araya geldi: Uzun boylu elektrikçi, İspanyolun nikâhı, kursu bitiriyoruz. Dördüncü olarak da dün evden mektup-

123. Bkz. 114. dipnot (ç.n.)

124. Angelus Silesius (1624-1677) Barok dönemi ünlü Alman şair, mistik. (y.n.)

lar aldım. Mektuplar uzun bir süre dolaşıp beni aramışlar, ama sonunda buldular işte.

Evden yaklaşık iki aydır bir yaşam belirtisi almadım ve korkunç derecede huzursuzlandım, çünkü burada Varşova'daki bağlantılarımıza dair haberler korkunç, tam ümitsiz mektuplar yazmaya başlamıştım ki, nihayet dün -düşünsene!- iki mektup aldım; biri Staszek'den,[125] biri erkek kardeşimden.

Staszek, tıpkı yüreğinden geçenleri yabancı bir dilde söylemeyi arzu eden bir insan gibi yalın sözcüklerle yazar. "Seni seviyoruz ve anıyoruz, nişanlın Tuśka'yı da anıyoruz. Yaşıyoruz, çalışıyoruz ve yaratıyoruz," diye yazmış. Yaşıyorlar, çalışıyorlar ve yaratıyorlar, sadece Andrzej öldü ve Wacek "yaşamıyor."[126]

Kuşağımızın en yeteneklisinin, yaratma konusunda en tutkulusunun bu ikisi olması, özellikle bu ikisinin ölmek zorunda kalması ne feci!

Onlara nasıl şiddetle karşı çıkardım, bilirsin; açgözlü bir devletin kurulmasına dair emperyalist görüşlerine, toplumsal açıdan akıl yürütmede dürüst olmayışlarına, ulusal sanat kuramlarına, ustaları Brzozowski gibi anlaşılmaz felsefelerine, alnını avangard duvarına çarpıp duran o şiir pratiklerine, bilinçli yaşam ve bilinçsiz ikiyüzlülük tarzlarına karşıydım.

125. Burada, Borowski'nin yakın dostu olan Stanisław Marczak-Oborski'den söz ediliyor olsa gerek. (y.n.)

126. Andrzej Trzebiński (1922-1943, mahlasları: Stanisław Łomień, Paweł Późny) yetenekli bir politika yazarı, eleştirmen, dramaturg. Borowski'yle beraber yeraltına inmiş Varşova Üniversitesi'nde Leh filolojisi öğrenimi görmüştür. Yeni Dünya Caddesi'nde gerçekleştirilmiş idam sırasında kurşuna dizilmiştir. Wacław Bojarski (1921-1943, mahlasları: Jan Marzec, Wojciech Wierzejski, Marek Zaleski) şair, eleştirmen, nesir yazarı. Borowski ve Trzebiński ile birlikte öğrenim görmüştür. "Sanat ve Ulus" adlı illegal edebiyat dergisinin kurucu ortağı, sonrasında da baş redaktörü olmuştur. (y.n.)

Ve iki dünyanın eşiğinin, günün birinde bizim de aşacağımız o eşiğin bizleri birbirimizden ayırdığı bugün, bu tartışmayı dünyanın anlamı, yaşamın biçimi ve şiirin çehresi adına atıyorum ortaya. Ve bugün onları güçlü, saldırgan bir devlete dair aşikâr düşüncelere boyun eğmekle, kusuru bizim kötülüğümüz olmayan bir kötülüğe hayranlık duymakla itham edeceğim. Ve bugün onları şiirlerinin deolojik olmamasıyla, şiirlerinin insandan yoksun, şiirlerinin şairden yoksun olmasıyla itham edeceğim.

Ama başka bir dünyanın eşiğinden onların yüzlerini görüyor ve onları, kuşağımdan olan o delikanlıları düşünüyorum ve etrafımızdaki boşluğun gittikçe daha da büyüdüğünü hissediyorum. Öylesine görülmemiş derecede kanlı canlı, inşa ettikleri yapıtın öylesine göbeğinden çekip gittiler ki. Bu dünyaya öylesine çok ait olarak gittiler ki. Onlarla, başka bir barikattan olan dostlarımla vedalaşıyorum. Öbür dünyada ikisi de burada rastlamadıkları gerçeği ve aşkı bulmuşlardır!

...Ewa, hani şu, evrenin uyumuna ve yıldızlara ve "henüz o kadar da kötü değil"e dair güzel şiirler okuyan, o da vurulmuş. Boşluk, gittikçe büyüyen bir boşluk. Uzak olanlar ve yakın olanlar çekip gidiyorlar ve dua edebilenler artık savaşın anlamı için değil, sevilen insanların yaşaması için dua etsinler.

Bunların bizimle sınırlı olacağını sanıyordum. Geri döndüğümüzde, bizi boğan bu korkunç atmosferi tatmamış dünyaya geri döneceğimizi. Sadece bizim dibe vurmuş olduğumuzu. Ama insanlar o dünyadan çekip gidi-

yorlar - doğrudan yaşamın, savaşın, aşkın göbeğinden.

Ağaçlar kadar, taşlar kadar duyarsızız. Ve kesilmiş ağaçlar gibi, yontulmuş taşlar gibi susup duruyoruz.

İkinci mektup erkek kardeşimden. Julek'in bana ne kadar içten mektuplar yazdığını bilirsin. Bizi düşünüyor, bekliyor, tüm kitapları ve şiirleri saklıyor olduklarını yazmış bana şimdi de...

Geri döndüğümde, kütüphanemin raflarında yeni kitabımı bulacağım.[127] "Aşkına dair şiirler bunlar," diye yazmış kardeşim. Aşkımızın ve şiirin sembolik olarak birbirine sarıldığını ve sadece senin için yazılmış ve tutuklandığın sırada senin yanında bulunmuş olan bu şiirlerin artık kesinlikle uzaklardan bize ulaşan bir zafer olduğunu düşünüyorum. Yayımlanmışlar, bizden geriye kalan bir anı olarak belki de, kim bilir? Şiiri ve aşkı bizden bir anı olarak sakladığı ve bunlar üzerindeki hakkımızı tanıdığı için dostluğa müteşekkirim.

Kardeşim senin annene dair de yazmış, bizi düşündüğünü, geri döneceğimize ve her daim birlikte olacağımıza, çünkü insana dair adaletin böyle olduğuna inandığını yazmış.

...Kampa geldikten birkaç gün sonra senden aldığım ilk kartta bana ne yazdığını hatırlıyor musun? Beni kampa "attığın" için hasta ve perişan olduğunu yazmıştın. Şayet sen olmasaymışsın ben vs. işte. Aslında nasıl oldu biliyor musun?

Sözleştiğimiz gibi, Maria'nın evinden telefon etmeni bekliyordum. Öğleden sonra bende toplanılmıştı -her

127. Yazarın dostlarının çabasıyla 1944 yılı başında basılmış, Arkusz poetycki nr 2 "Drogi" (Şiir Yaprağı No 2 "Yollar" - ç.n.) başlıklı kitabı. (y.n.)

çarşamba olduğu gibi- sanırım dil üzerine yaptığım çalışmadan bir şeyler söylemiştim ve karpit lambası sıfırı tüketmişti.

Sonra senin telefonunu beklemeye koyuldum. Arayacağını biliyordum, çünkü söz vermiştin. Aramadın. Yemek yemek için dışarı çıkıp çıkmadığımı hatırlamıyorum. Çıktıysam da, geri dönüp telefonun başına oturdum yine, yan odadan telefonu duymam belki diye korkuyordum. Bazı gazete kupürlerini ve Maurois'in,[128] insan ruhlarını ebedi kaplara kapatmayı öğrenip kendisinin ve sevdiği kadının ruhunu bu kaplara kapatmak için ruhları tartan adama dair novelini okuyordum. Adam sadece iki sirk palyaçosunun ruhunu kapatıyor, kendisinin ve sevdiği kadının ruhu evrene dağılıyor. Sabaha karşı uyuyakalmışım.

Sabah her zamanki gibi çantamı, kitaplarımı alıp eve gittim. Kahvaltı ettim, öğle yemeğine döneceğimi, çok acelem olduğunu söyledim, köpeğin kulağını çekip annene gittim. Annen senin için endişeliydi. Tramvayla Maria'ya gittim. Łazienki Parkı'nın ağaçlarını seyrettim uzun bir süre, çünkü çok severim onları. Gevşemek için Puławska Caddesi'ni yürüyerek geçtim. Merdiven basamaklarında bir yığın sigara izmariti ve yanlış hatırlamıyorsam kan izleri vardı. Ama belki de bir uyarıydı bu. Kapıya varıp şifreli biçimde çaldım. Eli silahlı adamlar açtı kapıyı.

O günden bu yana bir yıl geçti. Ama burada birlik-

128. André Maurois (Asıl adı: Émile Herzog, 1885-1967): *Le Peseur d'âmes* (Ruhları Tartan Adam) (dilimize İnsan Sarrafı olarak çevrilmiştir. - ç.n.) adlı psikolojik-geleneksel romanın Fransız yazarı. (y.n.)

te olduğumuz için hiç pişman olmadığımı bilesin diye yazıyorum bunu. Başka türlü olmuş olabileceğini de hiç düşünmedim. Ama geleceği düşünüyorum sık sık. Süreceğimiz hayatı, şayet... Yazacağım şiirleri, okuyacağımız kitapları, evimizde bulunacak eşyaları. Bunların aptalca olduğunu biliyorum, ama bunları düşünüyorum işte. Ekslibrisimize[129] dair bir fikrim bile var. Orta Çağ'a özgü büyük metal aksamları olan kapalı, kalın bir kitabın üzerine koyulmuş bir gül olacak bu.

IX

Geri döndük artık. Eskisi gibi bloğuma gittim, **krecası** olan hastaların yaralarına naneli çay sürdüm, bu sabah da hep birlikte yerleri yıkadık. Sonra yüzümde bilmiş bir ifadeyle, ponksiyon[130] yapan doktorun yanında dikildim. Ardından son iki prontosil[131] iğnesini alıp sana gönderdi. Blok berberimiz (sivil hayatta Krakov'daki postanenin altında bulunan restoranın sahibi) Heniek Liberfreund edebiyatçılar arasında işte şimdi kesinlikle en iyi fleger olacağımı kabul etti nihayet.

Bunun dışında, sana yazdığım mektubun peşinde bütün bir gün boyunca dolanıyorum. Sana yazdığım

129. Ekslibris (ex libris): kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına yapıştırdıkları, üzerinde adlarının ve değişik konularda resimlerin yer aldığı küçük boyutlu özgün yapıtlardır. Kitabın kartviziti ya da tapusudur. Kitap sahibini tanıtır, onu yüceltir ve kitabı ödünç alan kişiyi geri getirmesi konusunda uyarır. Sözcük olarak "...'nın kitaplığından" veya "...'nın kütüphanesine ait" anlamına gelir. (http://www.aed.org.tr/tr/ekslibris/) (ç.n.)

130. Vücudun herhangi bir boşluğunda bulunan bir sıvıyı akıtmak veya çekmek için içi boydan boya açık bir iğneyi batırma işi. (TDK) (ç.n.)

131. Enfeksiyonlara karşı uygulanan ilaç. (y.n.)

mektubun, yani bu kâğıtların, gereken yere ulaşması için ayakları olmalı. Ben de bu ayakları bulmak için çabalıyorum. Bağcıklı, uzun, kırmızı ayakkabılar içinde bir çift ayak buldum nihayet. Bu ayaklar ayrıca geniş omuzlu ve kara bir gözlük takıyor, erkek çocukların cesetlerini almak için her gün FKL'ye yürüyor bir de. Çünkü bu bir çift ayak bizim şraybştuba'dan,[132] bizim morgdan geçmek zorunda ve bizim SDG[133] bu ayakları bizzat incelemek durumunda. Her şeyin bir kuralı var, yani daha az şairane söylemek gerekirse - *Ordnung muss sein*.[134]

Yani bu ayaklar FKL'ye gidiyor ve bana karşı epey samimiler. Kendileri anlatıyor, kadınlar kampında karısı var bu ayakların ve bu durumun ne kadar ağır olduğunu biliyorlar. Mektubumu işte bu yüzden, iyilik olsun diye alıyorlar. Bir fırsatını bulunca, beni de alıp getirecekler sana. Bu yüzden mektubu hemen gönderiyorum ve ben de senin yanına gelmek için çaba sarfediyorum. Hatta yolculuğa çıkma havasında hissediyorum kendimi. Arkadaşlarım bir örtü almamı ve gereken yerin altını bununla desteklememi öneriyorlar. Şansım ve kamptaki becerim düşünülürse, daha ilk yolculukta yakayı illaki ele vereceğimi düşünüyorlar haklı olarak. Bana göz kulak olacak biriyle geleceğim sanırım. Uyuzlarına Peru merhemi sürmelerini önerdim arkadaşlarıma.

Hâlâ manzarayı izliyorum bir de. Hiçbir şey değişmemiş, sadece çamur tuhaf biçimde artmış. Ortalık

132. Bkz. 123. dipnot (ç.n)

133. (Sanitatsdienstgrade) - Profesyonel acil sağlık teknikeri olmak üzere eğitilmiş SS askerleri. (y.n.)

134. Bkz. 97. dipnot (ç.n.)

bahar kokuyor. İnsanlar çamurlara batıp çıkacaklar. Ormandan kâh çamların kokusu kâh duman kokusu geliyor. Kâh paçavra yüklü araçlar kâh Buna'dan müslümanlar gelip geçiyor. Kâh ürünlere öğle yemeği kâh nöbet değişimi için esesler geçiyor.

Hiçbir şey değişmemiş. Dün günlerden pazar olduğu için lagerde bit kontrolündeydik. Kamp blokları kışın korkunç! Pis **döşek**ler, süpürülmüş taş zeminler ve müzmin bir insan kokusu. Bloklar tıka basa insan dolu, ama tek bir bit bile yok. Geceler boyu boşuna sürmüyor o bit temizlikleri.

Sonderkomando kremo'dan lager'e döndüğünde, bit kontrolünü bitirmiş olarak bloklardan çıkıyorduk artık.

Sonderkomando'daki adamlar yüzleri gözleri is içinde, vücutları yağ bağlamış halde, sırtlanmış oldukları bohçaların ağırlığı altında ezilerek yürüyorlardı. Altın dışında her şeyi getirmeleri serbest, oysa en çok kaçırdıkları şey altın.

Blokların altlarından küçük insan grupları kopup çıkıyor ve uygun adım yürümekte olan bu adamların oluşturduğu sıralara sokulup gözlerine kestirdikleri paketleri kapıyorlardı. Bağırtılar, küfürler ve yumruklar havada uçuşuyordu. Sonder, kampın geri kalanından bir duvarla ayrılmış kendine ait avlunun kapısında gözden kayboldu sonunda. Ama hemen sonrasında Yahudiler ticaret ve örgütleme yapmak, ziyaretlerde bulunmak için sıvışmaya başladılar oradan.

Onlardan birini, bizim eski komandodan bir arkadaşımı yakaladım. Ben hastalanıp KB'ye[135] gitmiştim. Onun

135. Bkz. "Oświęcim İfadeleri"nde Krankenbau. (ç.n.)

"şansı" daha fazlaydı ve sonder'e katılmıştı. Sonder'e katılmak, bir tas çorba için kürek sallamaktan daha iyidir her zaman. Arkadaşım elini içtenlikle uzattı.

"Sen ha? Bir şeye ihtiyacın var mı? Elman varsa..."

"Hayır, sana verecek elmam yok," dedim dostça, "sen daha ölmedin mi, Abramek? Ne var ne yok bakalım?"

"Bildiğin gibi işte. Bir Çek sevkiyatını gazladık az önce."

"Biliyorum da, bu kişisel bir şey değil ki. Kişisel olarak ne var ne yok?"

"Kişisel olarak mı? Benim kişisel neyim olabilir ki? Baca'dan bloğa, blok'tan baca'ya mekik dokurken ne kişiselliği? Ya da burada kimim kimsem mi var ki? Kişisel bir şey duymak istiyorsun demek; baca'da insanları yakmanın yeni bir yolunu bulduk. Nasıl, biliyor musun?"

Merakımı çok nazikçe ifade ettim.

"Şöyle saçlılarından dört çocuk alıyoruz, kafalarını bir araya getirip saçlarını tutuşturuyoruz. Gerisi kendiliğinden yanıyor sonra ve *gemacht*[136] işte.

"Tebrik ederim," dedim kuru ve heyecansız biçimde.

Tuhaf bir biçimde gülüp gözlerini gözlerime dikti.

"Böyle işte fleger, bizim burada, Auschwitz'de kendimizi elimizden geldiğince eğlendirmemiz lazım. Yoksa nasıl dayanılır buraya?"

Ellerini ceplerine sokup vedalaşmadan uzaklaştı yanımdan.

Ama bu bir yalan ve grotesk, tüm kamp gibi, tüm dünya gibi.

136. Bkz. 88. dipnot (ç.n.)

İNSANLAR, Kİ YÜRÜYORDULAR

İlkin, hastanenin barakaları arkasında bulunan boş alana bir futbol sahası yapmaya koyulmuştuk. Sahanın konumu "iyiydi", solunda etrafta dolanan çocukları, helâlarda oturan kadınları ve tepeden tırnağa şık giyinmiş güzel flegerka'larıyla[137] Çingenelerinki, arkasında dikenli tel çiti, onun da ardında hâlâ vagonlarla dolu olan demiryolunun geniş raylarının bulunduğu **rampa**, rampa'nın ardında da kadınlar kampı yer alıyordu. Aslında adı Kadınlar Kampı değildi. Bu biçimde adlandırılmıyordu. FKL[138] olarak adlandırılıyordu ve bu yetiyordu. Sahanın sağında krematoryumlar vardı, biri rampa'nın ardında, FKL'nin yanında, diğeri daha yakında, dikenli tel çitinin hemen yanı başındaydı. Toprağa sağlamca yerleştirilmiş sağlam binalardı bunlar. Krematoryumların ardında küçük beyaz eve[139] gidilen bir koru vardı.

Futbol sahasını baharda yapmaya koyulmuştuk ve yapımı daha bitmeden **blok**ların pencereleri altına çiçek-

137. Bkz. 177. dipnot (ç.n.)
138. Bkz. 67. dipnot (ç.n.)
139. Bkz. 25. dipnot (ç.n.)

ler ekmeye ve blokların etrafına kırık kiremitlerle kırmızı hatlar çekmeye başlamıştık. Buralara ıspanak ve salatalık, ayçiçeği ve sarımsak ekiliyordu. Futbol sahasının kenarlarından sökülüp alınmış çim tabakalarından, küçük çimenlik alanlar oluşturuluyordu. Kamp tuvaletinden fıçılarla getirilen suyla her gün sulanıyordu bunlar.

Sulanan çiçekler büyüdüğü sırada futbol sahasını tamamlamıştık.

Şimdi çiçekler kendi hallerinde büyüyor, hastalar kendi hallerinde yataklarında yatıyor, biz ise futbol oynuyorduk. Her gün, akşam yemeği paylarının dağıtımından sonra, futbol oynamak isteyen sahaya geliyor ve topa vuruyordu. Diğerleri rampanın genişliği boyunca dikenli teller altında yürüyor ve FKL'den olanlarla konuşuyorlardı.

Bir keresinde ben kalede duruyordum. Bir pazar günüydü, **flegerlerden** ve iyileşmiş hastalardan oluşan epeyce bir kalabalık sahanın etrafını çevrelemişti, oyun sırasında oyunculardan biri, bir diğerinin ve illa ki topun ardından seğirtiyordu. Ben kaledeydim, sırtım rampaya dönüktü. Top auta çıkıp dikenli tel çitinin altına yuvarlandı. Topun ardından koştum. Yerden alırken rampaya bir göz attım.

Tam o sırada rampa'ya bir tren gelmişti. Yük vagonlarından insanlar inmeye başlamıştı ve koruya doğru yürüyorlardı. Uzaktan sadece giysileri, o da leke biçiminde görünüyordu. Görünüşe göre, kadınlar o sezon ilk kez yazlık giysiler giymişlerdi. Erkekler ceketlerini çıkarmış, beyaz gömlekleriyle ışıldıyorlardı. Kafile ağır ağır yürü-

yor, vagonlardan durmadan yeni insanlar katılıyordu. Kafile nihayet durdu. İnsanlar çimenlere oturup bizim olduğumuz tarafa bakmaya başladılar. Geri dönüp topu sahaya attım. Top ayaktan ayağa dolaşıp bir yay çizerek kaleye geri döndü. Topu kornere çıkarttım. Çimenlere yuvarlandı. Almaya gittim yine. Topu yerden aldığım sırada donup kaldım: Rampa boştu. O renkli, yazlık giysiler içindeki kalabalıktan tek bir insan bile kalmamıştı rampada. Vagonlar da gitmişti. FKL'nin blokları çok iyi görülebiliyordu. Flegerler dikenli teller altında dikilmişti yine, rampanın öbür tarafındaki genç kızlarla karşıdan karşıya bağırarak selamlaşıyorlardı.

Topu alıp geri döndüm ve köşe atışı yaptım. İlk ve ikinci korner arasında arkamda üç bin insan gazlanmıştı.

Sonraları insanlar iki yoldan, doğrudan rampadan giden yoldan ve hastanemizin öbür tarafından giden ikinci yoldan ormana yürümeye başladılar. Her iki yol da krematoryuma gidiyordu, ama bazı insanlar daha ileriye, kendileri için sadece yıkanma, bitlerden arınma, kıl-tüylerinden temizlenme ve yağlı boyayla boyanmış yeni giysiler değil, aynı zamanda yaşam anlamına gelen **zauna**ya gidecek kadar şanslıydılar. Elbette ki kampta bir yaşamdı bu, ama yaşamdı işte.

Sabahları yerleri silmek için kalktığımda, insanlar yürüyor olurlardı - o yoldan ve diğer yoldan. Kadınlar, erkekler, çocuklar. Bohçalarını taşıyor olurlardı.

Evde yediklerimden daha iyi bir öğle yemeğine oturduğumda, insanlar yürüyor olurlardı - o yoldan ve diğer yoldan. Bloğun içi çok güneş alırdı, kapı ve pencere-

leri ardına kadar açardık, toz kalkmasın diye yerlere su serperdik. Öğleden sonraları kamptan, ana postaneden daha sabahleyin getirilmiş paketleri getirirdim antrepodan. Yazar, mektupları dağıtırdı. Doktorlar pansuman, iğne ve ponksiyon yaparlardı. Aslında tüm blok için tek bir şırınga vardı. Sıcak akşamlarda bloğun kapısında oturup Pierre Loti'nin *Mon frère Yves*'ini[140] okurdum, insanlar ise habire yürüyor olurlardı - o yoldan ve diğer yoldan.

Geceleri bloğun önüne çıkardım, dikenli tellerin üstündeki lambalar karanlıkta ışıldardı. Yol karanlıkta kalırdı, ama binlerce sesin uzaklaşan uğultusunu net bir biçimde duyardım - insanlar habire yürüyor olurlardı. Ormandan bir alev yükselir ve göğü aydınlatırdı, o alevle birlikte de insan çığlıkları yükselirdi.

Gecenin içine bakardım, duygusuz, sessiz, kıpırtısız halde. Tüm bedenim içerden titrer ve benim katılımım olmadan darmadağın olurdu. Her bir titreyişini hissetsem de, bedenime hâkim olamazdım artık. Tümüyle sakin olurdum, ama bedenim isyan ederdi.

Çok geçmeden hastaneden kampa geçtim. Günler büyük olaylarla doluydu. Müttefik ordular Fransa kıyılarına çıkartma yapmışlardı. Rus cephesi harekete geçmiş ve Varşova yakınlarına varmış olmalıydı.

Ama bizim burada insan yüklü dizi dizi tren istasyonda gece gündüz bekliyordu. Vagonların kilitleri açılıyor ve insanlar yürümeye başlıyorlardı - o yoldan ve diğer yoldan.

Çalışma kampımızın yanında henüz tamamlanmamış ve herhangi bir yerleşim olmamış bir C bölümü

140. Kardeşim Yves. (ç.n.)

vardı. Bu bölümün sadece barakaları hazırdı ve etrafları elektrik verilmiş dikenli tellerden oluşan çitle çevrelenmişti. Ama barakaların çatıları katranlı mukavva ile kaplanmamıştı, bazı barakalarda da ranza yoktu. Birkenau kampındaki at barakaları üç katlı ranzalarına beş yüz kişiye kadar insan sığdırabiliyordu. C bölümünde bu barakalara şu yürüyen insanlardan seçilmiş bin kadar ve daha fazla genç kız sığdırılmıştı. Yirmi sekiz baraka - otuz binin üzerinde kadın. Bu kadınların başları cascavlak tıraş edilmişti ve bu kadınlara kolsuz yazlık elbiseler giydirilmişti. İç çamaşır verilmemişti. Ne kaşık ne çanak ne de başka herhangi bir paçavra verilmişti. Birkenau dağların eteğindeki sulak araziler üzerine kurulmuştu. Dağlar gündüzleri açık havada çok iyi görülebiliyordu. Sabahları sis altında kalıyor ve buzlanmış gibi görünüyordu, çünkü sabahlar aşırı soğuk ve sis nedeniyle ıslak oluyordu. Böyle sabahlar bizi kavurucu derecede sıcak günden önce diriltiyordu, ama yirmi metre sağda sabahın beşinden itibaren **yoklama**da dikilen kadınlar soğuktan mosmor kesilmiş oluyor ve bir keklik sürüsü gibi birbirlerine sokuluyorlardı.

Bu kampa Acem Pazarı diyorduk. Güneşli günlerde kadınlar bloklarından çıkıp bloklar arasındaki geniş yolda dolaşıp duruyorlardı. Renkli yazlık giysileri ve tıraşlı başlarını örten rengârenk mendilleri canlı, hareketli, gürültülü bir pazar yeri izlenimi veriyordu uzaktan. Egzotikliği nedeniyle bir Acem Pazarı izlenimi.

Kadınların uzaktan ne yüzleri vardı ne de yaşları. Sadece beyaz lekeler ve pastel biçimler halinde görünüyorlardı.

Acem Pazarı tamamlanmış bir kamp değildi. Wagner **komando**su büyük bir silindirin sıkıştırdığı, taş bir yol yapıyordu buraya. Başka komandolar Birkenau'nun tüm bölümlerinde yeni yapılmış kanalizasyonlarda ve tuvaletlerde oyalanıyorlardı. Daha başkaları bölümün refahı için gereken temel malzemeleri yerleştiriyorlardı: yorganları, battaniyeleri, teneke kapkacakları taşıyıp bunları bir şefin, yönetici bir esesin denetiminde depoya koyuyorlardı harıl harıl. Elbette ki bu eşyaların bir kısmı -orada çalışanlarca yürütülmüş kısmı- kampa gidiyordu hemen. Zaten tüm bu yorganların, battaniyelerin ve kapkacakların yararı bunların çalınabilir olmasıydı.

Tüm o Acem Pazarı'ndaki kadın **blokbaşı**ların **kulübe**lerinin tüm çatıları ben ve arkadaşlarım tarafından kaplanmıştı. Bu bir emir üzerine ya da merhamet duygusuyla yapılmıyordu. Çünkü çatıların üzerini örgütlenmiş katranlı mukavva ile örtüp bunları örgütlenmiş katranla yapıştırıyorduk. Bu bölümde tüm **mevki**leri kapmış **eski numara**larla, FKL'den flegerkalarla dayanışma içinde olma duygusuyla da yapmıyorduk bunu. Her bir katranlı mukavva rulosu, her bir katran kovası karşılığında kadın blokbaşılar bize ödeme yapmak durumundaydılar. **Kapo**ya, komandoführere,[141] komandodaki **kodaman**lara. Ödemeler farklı biçimlerde yapılıyordu: altınla, yiyecekle, bloktaki kadınlarla, kadın blokbaşının kendisiyle. Duruma göre yani.

Bizim çatıları iyileştirdiğimiz koşullarla aynı koşullarda, elektrikçiler de elektrik tesisatı döşüyor, marangozlar kulübeleri ve bu kulübelere örgütlenmiş kereste-

141. Bkz. 159. dipnot (ç.n.)

den eşyalar yapıyor, duvarcılar ise çalıntı demir sobalar getirip gereken yerlere kuruyorlardı.

Bu tuhaf kampın gerçek yüzünü o zaman görmüştüm. Sabahları katranlı mukavva ve katran yüklü el arabalarını iterek bu kampın kapısına dayanıyorduk. Kapıda wachmanka'lar,[142] topuklu çizmeler giymiş, geniş kalçalı sarışınlar duruyordu. Sarışınlar bizi arayıp içeri sokuyorlardı. Sonrasında blokları denetlemeye gidiyorlardı. Bunlardan birçoğunun duvarcılar ve marangozlar arasında sevgilileri vardı. Henüz tamamlanmamış tuvaletlerde ya da kadın blokbaşıların kulübelerinde bedenlerini sunuyorlardı sevgililerine.

Sonra kampın içlerine, bazı blokların aralarına girip oradaki alanda bir ateş yakıyor ve katranı hazırlıyorduk. Kadınlar kalabalık halinde etrafımızı sarıyorlardı hemen. Bir çakı, bir mendil, bir kaşık, bir kurşun kalem, bir parçacık kâğıt, bir ayakkabı bağcığı, ekmek vermemiz için yalvarıyorlardı bize.

"Siz erkeksiniz, her şeyi bulabilirsiniz," diyorlardı. "Bu kampta bu kadar uzun bir süredir yaşıyorsunuz, ölmemişsiniz. Her şeyiniz vardır kesin. Neden bizimle paylaşmak istemiyorsunuz?"

Üstümüzde ufak tefek ne varsa dağıtıyor, hiçbir şeyimiz kalmadığını göstermek için ceplerimizi tersyüz edip gösteriyorduk. Gömleklerimizi çıkarıp veriyorduk. Sonunda bu kampa ceplerimiz boş gelmeye başladık, onlara hiçbir şey vermiyorduk artık.

Bu kadınlar oradan yirmi metre soldaki ikinci bir bö-

142. Wachmanka (Alm. Wachmann): kampın SS personelinden olan kadın muhafız. (y.n.) Yazar bu Almanca adı sonuna "ka" takısı koyarak dişi formda Lehçe'ye uyarlamıştır. (ç.n.)

lümden baktığımızda gördüğümüz gibi birbirinin aynı değillerdi.

Aralarında saçları kesilmemiş küçücük kızlar, bir kıyamet günü tablosundaki birbirine sarılmış küçük melekler vardı. Etrafımızı saran kadınların oluşturduğu kalabalığa hayretle ve bize, biz kaba saba ve zalim adamlara küçümseyerek bakan genç kızlar vardı. Bizden kayıp kocalarından bir haber vermemizi umutsuzca rica eden evli kadınlar, çocuklarının izlerini bizde arayan anneler vardı.

"Biz çok kötü durumdayız, üşüyoruz, açız," diye ağlıyorlardı, "onların durumu bizden daha iyi mi bari?"

"Adil bir Tanrı varsa şayet, daha iyi durumdadırlar elbet," diye karşılık veriyorduk ciddi ciddi, her zamanki alaycılığımızı ve dalgacılığımızı bir yana bırakarak.

"Ölmemişlerdir, değil mi?" diye soruyorlardı kadınlar gözlerimizin içine huzursuzca bakarak.

Hiçbir şey demeden, işimize dönmek üzere alelacele uzaklaşıyorduk oradan.

Acem Pazarı'ndaki kadın blokbaşılar bu kadınların dilini bilen Slovaklardı. Bu genç kızlar birkaç yıldır kamptalardı. FKL'nin kurulduğu ilk zamanları, kadınların cesetlerinin tüm blokların dibine yığıldığı, hastanedeki yataklarından getirilmemiş olan cesetlerin çürüdüğü ve insan dışkılarının blokların içinde kocaman yığınlar halinde yığıldığı günleri hatırlıyorlardı.

Bu kızlar dışarıdan kaba görünmelerine rağmen kadınsı yumuşaklıklarını ve iyiliklerini koruyorlardı. Sevgilileri vardı ve ürünlerden getirilmiş battaniyeler ya da elbiseler karşılığında ödeme yapabilmek için onlar da margarin ve konserve çalıyorlardı illaki, ama...

...ama Mirka'yı hatırlıyorum, tıknaz, ufak tefek, pembe bir kızdı.

Kulübesi de pembe döşenmişti ve bloğa bakan penceresinde küçük pembe tüller asılıydı. Kulübesinin pembe havası yüzüne yansıyordu ve kız sanki üzerine ince bir duvak örtülmüş gibi bir izlenim veriyordu. Bizim komandodan çürük dişleri olan bir Yahudi âşık olmuştu Mirka'ya. Yahudi tüm kampta ne kadar taze yumurta bulursa Mirka için satın alıyor ve bunları yumuşak bir şeylere sarıp dikenli tellerin üstünden atıyordu ona. Eses kadınların denetimlerini de, yazlık beyaz üniformasının belindeki kocaman tabancasıyla dolaşan bizim şefi de umursamadan Mirka'yla uzun saatler geçiriyordu. Olmadık yerde bittiği için bizim şefe Filipek adını takmıştık.

Bir gün Mirka katranlı mukavva kapladığımız çatının altına geldi koşarak. Yahudi'ye eliyle işaret etti ve bana da, "Aşağı inin! Siz de yardım edebilirsiniz belki!" diye bağırdı.

Çatıdan kayıp bloğun kapısının önüne indik. Ellimizden tutup bloğuna götürdü bizi. Ranzaların arasından geçirip üstü renkli yorganlarla dolu bir döşeği ve orta yerinde yatan çocuğu işaret ederek, "Bakın, çok geçmeden ölecek bu çocuk! Söylesenize, ne yapmam lazım? Neden böyle aniden hastalandı ki?" dedi kendinden geçmiş bir halde.

Çocuk çok sakin bir biçimde uyuyordu. Ateşten alev alev yanan yanakları ve saçlarının altın renkli halesiyle altın bir çerçeve içindeki bir güle benziyordu.

"Ne kadar güzel bir çocuk," diye fısıldadım sessizce.

"Güzel mi?" diye bağırdı Mirka. "Bir güzelliği ilgilendiriyor zaten sizi! Ama ölebilir bu çocuk! Gaza gitmesin diye saklamak zorundayım onu. Eses kadın bulabilir! Yardım edin bana!"

Yahudi, elini Mirka'nın omzuna koydu. Mirka hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, bedeni şiddetle sarsılıyordu. Omuzlarımı silkip bloktan çıktım.

Rampa boyunca ilerleyen vagonlar görünüyordu uzaktan. Az sonra yürüyecek olan yeni insanlar getirmişti bu vagonlar. Vagonlardaki işlerini bitirmiş bir **Kanada** grubu bölümler arasındaki yoldan geri dönüyor ve onun yerini alacak olan ikinci grubun yanından geçiyordu. Kaynayan katran kazanının yanında oturup katranı karıştırarak uzun bir süre düşündüm. Uykusunda böyle al yanaklı, dağınık saçlı bir çocuğum olsun isterdim, diye düşünürken yakaladım kendimi bir an. Bu saçma düşünceye gülüp katran sürmek için çatıya çıktım yine.

Büyük ayaklı ve kırmızı elli, uzun boylu, kızıl saçlı bir kızcağız olan bir başka blokbaşını daha hatırlıyorum. Onun bir kulübesi yoktu, birkaçı yatağının üzerine serilmiş, birkaçı da duvar görevi görmek üzere iplere asılmış battaniyeleri vardı sadece.

"Benim," diyordu ranzalarda yan yana yatan kadınları işaret ederek, "kendilerinden kaçtığımı düşünmesinler. Onlara hiçbir şey veremiyorum, ama onlardan da hiçbir şey almayacağım."

"Ölümden sonra yaşama inanır mısın?" diye sormuştu bana, şen şakrak bir konuşmamız sırasında.

"Bazen," diye yanıtlamıştım ihtiyatla, "bir keresinde hapisteyken inanmıştım, bir keresinde de kampta ölüme yaklaştığım bir sırada."

"Şayet insan kötü bir şey yapacak olursa, cezalandırılacaktır, değil mi?"

"Öyledir herhalde, yeter ki, insani normdan daha yüksek birtakım adalet normları olmasın. Bilirsin hani, bu düzeni kurup yayanların ortaya çıkması, iç dürtüler, dünyanın önemli olan anlamına karşı suçun önemsizliği. Düzlemde işlenmiş bir suç boşlukta cezalandırılabilir mi?"

"Ama böyle insanca işlenmiş bir suç, tabii ki!" diye bağırmıştı.

"Cezalandırılmalı, orası açık."

"Peki sen yapabilecek olsan, iyi bir şey yapar mıydın?"

"Ödül derdinde değilim, çatıları kaplıyorum ve bu kamptan sağ çıkmak istiyorum."

"Ve onların," diyerek başını belirsiz bir yöne salladı, "cezalandırılması gerekmediğini düşünüyorsun, öyle mi?"

"Adaletsizce acı çeken insanlar için, adaletin tek başına yeterli olmadığını düşünüyorum. Suçluların da adaletsizce acı çekmesini isterler. Onlar için adalet budur."

"Sen akıllı bir oğlansın! Ama sevgilini kayırmadan da çorbayı adil biçimde dağıtamazsın!" dedi bir ironiyle ve bloğun içine daldı. Kadınlar kat kat ranzalarda dipdibe yatıyorlardı. Kıpırtısız yüzlerinde iri gözleri ışıldıyordu. Kampta açlık baş gösteriyordu artık. Kızıl saçlı

blokbaşı kız, ranzalar arasında dolaşıyor ve kendilerinden kaçtığını düşünmesinler diye kadınlarla çene çalıyordu. Şarkıcı olan kadınları ranzalarından çekip şarkı söylemelerini buyuruyordu. Dansçı kadınlara da dans etmelerini buyuruyordu. Ezberden okuyabilenlere de şiir okumalarını.

"Bana ana babalarının nerede olduklarını sorup duruyorlar sürekli. Onlara mektup yazmamı rica ediyorlar."

"Benden de rica ediyorlar. Elden ne gelir..."

"Senden de mi? Sen buraya gelip gideceksin, ya ben? Onlardan rica ediyorum, onlara yalvarıyorum, gebe olan doktora gitmesin, hasta olan blokta kalsın diye! Bana inanıyorlar mı sanıyorsun? İnsan onların iyiliğini düşünüyor sadece. Ama kendi kendilerini gaza sürüklediklerinde, onlara nasıl yardımcı olunabilir ki!"

Bir kız sobanın üstünde moda olan bir şarkı söylüyordu. Bitirince, ranzalardaki kadınlar alkışlamaya başladılar. Kız gülümseyip eğilerek selam verdi. Kızıl saçlı blokbaşı iki eliyle başını tutup, "Daha fazla dayanamayacağım artık! Bu iğrenç," dedi tıslayarak ve sıçrayıp sobanın üstüne çıktı.

"İn aşağı!" diye bağırdı kıza.

Blokta bir sessizlik oldu. Blokbaşı kız elini kaldırdı.

"Sessiz olun!" diye bağırdı, hiç kimse tek kelime etmediği halde. "Ana babalarınızın, çocuklarınızın nerede olduğunu sorup duruyordunuz bana. Söylemiyordum, çünkü sizin için üzülüyordum. Bilin diye söyleyeceğim şimdi, çünkü hastalanacak olursanız size de aynı şeyi yapacaklar! Çocuklarınız, kocalarınız ve ana babalarınız başka bir kampta falan değiller. Onları bir bodruma tı-

kıp gazla boğarak öldürdüler! Anlıyor musunuz, gazla! Diğer milyonlarcası gibi, benim anam babam gibi! Odun yığınları üzerinde ve krematoryumlarda yanıyorlar. Çatıların üzerinde gördüğünüz o duman size söyledikleri gibi tuğla fabrikasından çıkmıyor. Sizin çocuklarınızdan çıkıyor! Hadi şimdi devam et bakalım şarkı söylemeye!" dedi sakince dehşet içinde kalmış şarkıcı kıza ve sobadan aşağı atlayıp bloktan çıktı.

Oświęcim'in ve Birkenau'nun kötüden iyiye doğru gitmekte olduğu biliniyordu. Önceleri komandolarda tutsakları genellikle dövüp öldürüyorlardı, sonraları bunu ara sıra yapar olmuşlardı. Önceleri tutsaklar yerde yan yatarak uyuyor ve öbür yanlarına komut gelince dönüyorlardı, sonraları ranzalarda, kim nasıl isterse, hatta yataklarda tek başlarına yatabilir olmuşlardı. Önceleri yoklamada iki gün boyunca dikiliyorlardı, sonraları sadece ikinci **gonga**, saat dokuza kadar dikilir olmuşlardı. İlk yıllarda kamp dışından paket almak yasaktı, sonraları beş yüz grama kadar olan paketlere izin verilir olmuştu, sonunda da ne kadar istersen o kadarına. Kamp giysilerinde cep olması yasaktı, sonraları Birkenau'da sivil giysilere bile izin verilir olmuştu. Kampta yaşam "gittikçe daha iyi"ye gidiyordu. İlk üç dört yıldan sonra hiç kimse kampta yaşamın önceden olduğu gibi olabileceğine inanmaz olmuştu ve herkes hayatta kalmış olduğu için gururluydu. Almanların durumu cephede ne kadar kötü olursa, kampta yaşam o kadar iyi oluyordu. Durumları gittikçe daha da kötülerse...

Acem Pazarı'nda zaman geriye gidiyordu. Bin do-

kuz yüz kırkın Oświęcim'ini izliyorduk tekrar. Kadınlar bizim bloklarda hiç kimsenin içmediği çorbayı açgözlülükle yutuyorlardı. Ter ve aybaşı kanı nedeniyle pis kokuyorlardı. Sabahın beşinden itibaren yoklamada dikiliyorlardı. Sayım bitirilmek üzereyken saat neredeyse dokuz olmuş oluyordu. O zaman soğuk bir kahve dağıtılıyordu onlara. Öğleden sonra saat üçte akşam yoklaması başlıyor ve sonrasında akşam yemekleri dağıtılıyordu; ekmek ve yanında bir katık. Çalışmadıkları için **culaga** - çalışma için ek katık düşmüyordu paylarına.

Bazen gündüzleri program dışı bir yoklama için bloklarından çıkarılıyorlardı. Beşerli sıralar halinde arka arkaya dizilip bloktan çıkıyorlardı. Kabarık saçlı sarışınlar olan çizmeli kadın esesler daha sıska, daha çirkin, göbekli kadınları sıradan çekip çıkarıyor ve "göz"ün ortasına fırlatıyorlardı. "Göz" kadın **koğuşbaşı**ların el ele tutuşarak oluşturdukları kapalı bir çemberdi. İçi kadınlarla dolmuş olan göz, dehşet verici bir dans gibi kampın kapısına doğru ilerliyor ve genel göze nüfuz ediyordu. Beş yüz, altı yüz, bin seçilmiş kadın. Hepsi yürüyordu - o yoldan.

Bazen bir kadın eses bloğa giriyordu. Ranzalara göz atıyordu, kadınlara bakan bir kadın. Kimin doktora gitmek istediğini, kimin gebe olduğunu soruyor, kendilerine hastanede süt ve beyaz ekmek verileceğini söylüyordu.

Kadınlar ranzalardan çıkıp gözle çevrelenmiş halde kampın kapısına doğru yürüyorlardı - yine o yola doğru.

Acem Pazarı'ndaki boş zamanlarımızı kadın blokbaşılarla, blokların dibinde ya da helâda geçiriyorduk. Günü geçirmek için yapılıyordu bu, çünkü malzeme,

dolayısıyla işimiz azdı... Blokbaşılarla çay içiliyor ya da konuk olarak kullanılan yatakta bir saat kestirmek için blokbaşıların kulübelerine gidiliyordu. Bloklar altında marangozlarla ve duvarcılarla sohbet ediliyordu. Kadınlar çevrelerini sarıyordu, bu kadınların üzerlerinde süveterler, bacaklarında ince çoraplar oluyordu artık. Herhangi bir paçavra getir, ne istersen yapabilirsin bu kadınlarla. Kamp kamp olalı, kadın açısından böyle bir kanada var olmamıştı!

Helâ kadınlar ve erkekler için ortaktır. İki bölüm bir tahta parçasıyla birbirinden ayrılmıştır. Kadınlar bölümünde bir kalabalık ve gürültü, bizim bölümde bir sessizlik ve beton döşemeler nedeniyle hoş bir serinlik olur. Burada saatlerce oturulur ve Katia'yla, küçük, hatları ince ve güzel helâ temizlikçisiyle uzun aşk diyaloglarına girilir. Hiç kimse utanıp çekinmez, bu durum hiç kimseyi rahatsız etmez. İnsan kampta onca şey görüyordu zaten...

Haziran ayı böyle geçmişti. İnsanlar gece gündüz yürüyorlardı - o yoldan ve diğer yoldan. Tüm Acem Pazarı, şafak vaktinden gecenin geç saatlerine kadar yoklamada dikiliyordu. Gündüzleri hava açık oluyor ve çatılardaki katran eriyordu. Sonra yağmurlar geldi ve sert bir rüzgâr esmeye başladı. Sabahlar insanın içine işler derecede soğuktu. Sonra sıcak hava geri geldi. Rampaya vagonlar geliyordu durmadan ve insanlar yürüyorlardı. Sabahları yollar bu insanlar tarafından tıkandığı için işe gitmek üzere çıkamayıp sıklıkla dikilip duruyorduk öylece. El ele tutuşarak aralıklı gruplar halinde ağır ağır yürüyorlardı. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar. Suskun yüzlerini bize çevire-

rek, dikenli tellerin ardında yürüyorlardı. Bize acıyarak bakıyor ve dikenli tellerin üstünden ekmek atıyorlardı.

Kadınlar kollarından saatlerini çıkarıp alabileceğimizi jestlerle işaret ederek ayaklarımızın altına fırlatıyorlardı.

Orkestra kamp kapısının altında fokstrotlar ve tangolar çalıyordu. Kamp yürüyenlere bakıyordu. İnsan büyük duygulara ve güçlü tutkulara küçük ölçekte tepki verir. Bu duyguları ufak, sıradan reflekslerle açığa vurur. O zaman da basit sözcükler kullanır.

"Kaç insan geçti şimdiye kadar. Mayıs ortasından beri neredeyse iki ay oldu, günde yirmi binden hesapla... Yaklaşık bir milyon!"

"Her gün bu kadar insan gazlamamışlardır. Kaldı ki, lanet olasıca dört **baca** ve birkaç derin çukur var sadece."

"Başka türlü hesapla o halde: Koszyce'den ve Munkacz'tan yaklaşık altı yüz bin, fazla söze ne hacet, hepsini getirmişlerdir işte, ya Budapeşte'den? Üç yüz bin eder mi?"

"Senin için fark eder mi ki?"

"*Ja*,[143] ama yakında sonu gelir herhalde, değil mi? Hepsinin kökünü kazıyacaklar ya."

"Daha olacaktır."

İnsan omuzlarını silkip yola bakar. Bu insan kalabalığının ardından onları nazik gülümsemelerle yürümeye teşvik ederek erkek esesler yürüyor ağır ağır. Çok yol kalmadığını işaret ediyor ve bir hendeğe koşup pantolonunu bir çırpıda indirerek yere çömelen ihtiyar bir adamın omzuna hafifçe vuruyorlar.

143. Bkz. 62. dipnot (ç.n.)

Eses, ihtiyara uzaklaşmakta olan grubu gösteriyor. İhtiyar başını sallıyor, pantolonunu çekip komik bir biçimde hoplaya sıçraya seğirtiyor grubun ardından.

Gaz odasına sokmak üzere bu kadar acele ettirilen bir insanı görünce, eğlenip gülümsüyor insan.

Sonra su sızdırmaya başlamış çatılarına katran sürmek için ürünlere gidiyorduk. Paçavralar ve henüz açılmamış bohçalar dağ gibi yükseliyordu orada. Yürüyen insanlardan toplanmış bu ganimetler güneşten de yağmurdan da korunmaz halde en tepede duruyordu.

Katran kazanının altında ateş yakıp örgütlemeye gidiyorduk. Birimiz içi su dolu bir kova, bir diğerimiz bir torba kurutulmuş vişne ya da erik, bir diğerimiz şeker getiriyorduk. Bunlarla komposto yapıp, çalışıyor gibi yapanlarla içmek üzere çatıya götürüyorduk. Başkaları soğanlı domuz pastırması kızartıp mısır ekmeğiyle dişliyorlardı.

Elimizin altındaki her şeyi çalıp kampa götürüyorduk.

Yanan ceset yığınları ve çalışan krematoryumlar çatıların üzerinden çok iyi görülüyordu. İnsan kalabalığı içeri girip soyunuyordu, sonra da erkek esesler pencereleri vidalarını sıkarak kapatıyorlardı çabucak. Katranı bir parça katranlı mukavvaya doğru dürüst sürmeye bile yetmeyen birkaç dakikanın ardından binanın pencerelerini ve kapısını açıp içeriyi havalandırıyorlardı. **Sonderkomando** geliyor, cesetleri sürükleyerek ceset yığınına taşıyordu. Bu işlem sabahtan akşama kadar yapılıyordu - her gün yeniden.

Hasta ve hemşirelerle yüklü araçlar gecikip bir sevkiyat gazlandıktan sonra geliyordu bazen. Getirilenler gazlamaya değer görülmüyorlardı artık. Çırılçıplak soyunduruluyorlardı ve oberscharführer[144] Moll bunları ya av tüfeğiyle vuruyor ya da alev alev yanan derin çukura itiyordu canlı canlı.

Bir keresinde annesinden ayrılmak istememiş genç bir kadın geldi araçla. Her ikisi de gaz odasında soyunduruldu, anne önden gitti. Kızı çukura götürecek olan adam duraksadı, genç kadının bedeninin olağanüstü güzelliği karşısında afallamıştı ve hayranlıkla başını kaşıdı. Kadın bu kırsal, insani jest karşısında rahatladı. Kızarıp bozararak adamın elini yakaladı.

"Söylesene, ne yapacaklar bana?"

"Cesur ol," dedi adam elini kadının elinden çekip kurtarmayarak.

"Ben cesurum! Görüyorsun işte, senden utanmıyorum! Söyle hadi!"

"Unutma, cesur ol, gel. Götüreceğim seni. Bakma sadece."

Kadını elinden tutup diğer eliyle gözlerini kapatarak çekti. Yanan yağın çıtırtısı ve kokusu ve aşağıdan vuran sıcaklık kadını dehşete düşürmüştü. Kadın aniden geri çekildi. Ama adam kadının başını ensesi görünecek biçimde nazikçe eğdi. O sırada oberscharführer neredeyse nişan almadan ateş etti. Adam kadını alev alev yanan derin çukura itti ve kadın aşağı düşerken, kesik kesik gelen korkunç çığlığını işitti.

Acem Pazarı, Çingene kampı ve FKL yürüyen in-

144. (Alm.) SS birliklerinde kıdemli çavuşa denk rütbe. (y.n.)

sanlardan seçilmiş kadınlarla dolunca, Acem Pazarı'nın karşısında yeni bir kamp; Meksika açıldı. Bu kamp da aynı biçimde henüz tamamlanmamıştı ve orada da aynı biçimde blokbaşılar için kulübeler yapıldı, elektrik çekildi ve pencerelere cam takıldı.

Günler birbirine benziyordu. İnsanlar vagonlardan iniyor ve yürüyorlardı - o yoldan ve diğer yoldan.

Kamptakilerin kendi kaygıları vardı: Evlerinden paket ve mektup bekliyorlardı, dostları ve sevgilileri için örgütlüyorlardı, diğer insanlar arasında entrika çeviriyorlardı. Gündüzleri geceler izliyor, kurak günlerden sonra yağmurlar geliyordu.

Yaz sonunun gelmesiyle birlikte trenler gelmez oldu. Gittikçe daha az insan krematoryuma gidiyordu. Kamptakiler ilkin belirli bir boşluk hissediyorlardı. Sonra buna alıştılar. Zaten başka önemli olaylar oluyordu: Rus hücumu, ayaklanan ve yakılıp yıkılan Varşova,[145] her gün kamptan batıya, bilinmeze, yeni bir hastalığa ve ölüme giden sevkiyatlar, krematoryumlarda patlak veren isyan ve sonderkomando'nun, kaçaklarının vurulmasıyla son bulan firarı.

Sonra insan kamptan kampa atılır oldu, bir kaşığı, bir çanağı, bir paçavrası olmadan.

İnsan belleği sadece görüntüleri saklar. Bugün, Oświęcim'in o son yazını düşündüğümde, o yoldan ve diğer yoldan vakur biçimde yürüyen o renkli, sonu gel-

145. Varşova Ayaklanması kastedilmektedir. Sivil halkın da desteğiyle 1 Ağustos 1944'de başlayıp 2 Ekim 1944'e dek süren ayaklanma Nazilerce bastırılmış, yaklaşık 180.000'ini sivil halkın oluşturduğu 200.000'i aşkın Polonyalının ölümüne ve Varşova'nın Naziler tarafından tümüyle yakılıp yıkılmasına neden olmuştur. (ç.n.)

mez insan kalabalığını, başı alev alev yanan çukurun üzerine eğilmiş halde duran o kadını, bana endişeyle "İnsan cezalandırılacak mı? Ama böyle insanca tabii ki!" diye bağıran, bloğun karanlığı fonundaki o kızıl genç kızı görüyorum.

Bir de, her akşam ranzamın altına gelip başını kaldırarak bana sürekli, "Paket geldi mi bugün sana? Mirka için yumurta satar mısın bana acaba? Markla öderim. Yumurtayı öyle seviyor ki..." diyen o dişleri çürük Yahudi'yi görüyorum karşımda.

HARMENZE'DE BİR GÜN

I

Kestane ağaçlarının gölgesi yeşil ve yumuşak. Yeni kazıldığı için hâlâ nemli olan toprak üzerinde hafifçe sallanıyor ve sabah çiyi kokan soluk yeşil bir kubbeyle başımızın üzerinde yükseliyor. Ağaçlar yol boyunca yüksek bir sıra oluşturuyor, tepeleri ise göğün rengi içinde eriyor. Sersemletici bir bataklık kokusu geliyor göletlerden. Pelüşe benzeyen yeşil çimenlik çiy damlalarıyla gümüş bir renge bürünüyor hâlâ, ama güneşte topraktan buharlar çıkıyor artık. Hava sıcak olacak.

Ama kestane ağaçlarının gölgesi yeşil ve yumuşak. Gölgede kuma oturmuş, elimde koca bir İngiliz anahtarıyla dar demiryolu raylarının somunlarını sıkıştırıyorum. İngiliz anahtarı serin ve ele iyi oturuyor. Anahtarla raylara vuruyorum sürekli. Metalik, sert ses tüm Harmenze'ye yayılıp uzaklardan başka bir yankıyla geri dönüyor. Yanımda küreklerine dayanmış halde Yunanlar dikiliyor. Ama Selanik'ten ve Makedonya'nın

bağlık dağ yamaçlarından gelmiş bu insanlar göldegen korkuyorlar. O yüzden, gömleklerini çıkarıp güneş altında dikiliyor ve uyuz ve çıbanlarla kaplı, son derece cılız omuz ve kollarını güneşe veriyorlar.

"Bugün ne sıkı çalışıyorsun öyle. Günaydın Tadek! Acıkmadın mı sen?"

"Günaydın Bayan Haneczka! Hiç acıkmadım. Ayrıca, raylara sert vuruyorum, çünkü yeni **kapo**muz... Ayağa kalkmadığım için özür dilerim, ama anlıyorsunuz ya, savaş, *Bewegung*, *Arbeit*..."[146]

Bayan Haneczka gülümsüyor.

"Tabii ki anlıyorum. Hani sen olduğunu bilmesem, tanıyamazdım seni. Tavuklardan senin için çaldığım patatesleri kabuklarıyla nasıl yediğini hatırlıyor musun?"

"Yemek mi?! Yutardım ben onları Bayan Heneczka! Dikkat, arkadan bir SS geliyor."

Bayan Haneczka kendisine doğru koşuşturan tavuklara elekten birkaç avuç tahıl serpti ve etrafına bakınıp elini salladı küçümsercesine.

"Haa, bizim şefmiş canım. Parmağımda oynatırım ben onu."

"Şu küçük parmağınızda mı? Korkunç cesur bir kadınsınız hanımefendi." İngiliz anahtarıyla raylara şevkle vurarak onun şerefine *La donna è mobile*'in[147] melodisini çıkarıyorum.

"Gürültü yapma be adam! Bir şey yemez misin gerçekten? Avluya gidiyorum, getireyim sana."

146. (Alm.) Hareket, çalışma (y.n.)

147. İtal. Giuseppe Verdi'nin *Rigoletto* adlı operasından, kadınların kalbinin değişkenliğine dair parça. (y.n.)

"Bayan Haneczka, en içten sevgilerimle teşekkür ediyorum. Beni yeterince tıka basa doyurduğunuzu düşünüyorum, bir zamanlar ben yoksulken..."

"...ama dürüstken," dedi hafif bir ironiyle.

"...en azından beceriksizken," diye savuşturdum elimden geldiğince. "Ama *à propos*[148] beceriksizlik: Olabilecek en güzel ada sahip, "Varşova" adlı iki güzel sabunum vardı sizin için ve..."

"ve... her zamanki gibi çaldılar mı?"

"Ve her zamanki gibi çaldılar. Hiçbir şeyim yokken rahat uyurdum. Şimdi peketlerimi iplerle, telle ne kadar bağlasam da, çözüp çalıyorlar hep. Birkaç gün önce bir şişe balımı örgütlediler ve şimdi de sabunlarımı. Ama hele bir yakalayayım, gününü göstereceğim o hırsıza."

Bayan Haneczka yüksek sesle güldü.

"Hayal edebiliyorum. Aman boş ver be çocuğum! Sabun için hiç endişelenme, bugün Iwan'dan iki güzel kalıp aldım. Ah, az kalsın unutuyordum, şu küçük paketi Iwan'a ver, içinde domuz pastırması var," dedi ağacın altına küçük bir paket bırakarak. "Bak, bana verdiği sabunlar burada, nasıl da güzeller."

Bana tuhaf biçimde tanıdık gelen bir kâğıdı açtı. Yaklaşıp daha dikkatlice baktım: Schicht'inki[149] gibi büyük her iki sabun kalıbının üzerine kabartma halinde bir kolon ve "Varşova" yazısı basılmıştı.

Hiçbir şey söylemeden paketi ona geri verdim.

"Gerçekten de güzel sabun."

Araziye, dağınık halde çalışan insan gruplarına bak-

148. (Fr.) Demişken, söz etmişken, sırası gelmişken. (ç.n.)

149. Schicht: Tanınmış bir sabun ve yağ firması. (y.n.)

tım. Patateslerin yanındaki son grupta Iwan'ı fark ettim: sürünün etrafında dolaşan bir çoban köpeği gibi kendi grubunu dikkat kesilmiş halde gözlüyor, uzaktan duyulmayan bir şeyler bağırıyor ve ağaç kabuğundan yapılmış büyük bir sopa sallıyordu.

"Gününü göstereceğim o hırsıza," dedim boşluğa konuştuğumu fark etmeden, çünkü Bayan Haneczka çoktan gitmişti ve uzaktan bir an başını çevirip bana, "Öğle yemeği her zamanki gibi, kestane ağaçlarının altında," diye seslendi sadece.

"Teşekkür ederim!"

İngiliz anahtarıyla raylara vurmaya ve gevşemiş vidaları sıkmaya başladım yine.

Bayan Haneczka, Yunanlar arasında belirli bir heyecan uyandırmıştı, çünkü bazen patates getiriyordu onlara.

"Bayan Haneczka *gut, extra prima.*[150] Senin madonnan mı o?"

"Ne madonnası yahu!" diye gevşeyip İngiliz anahtarını yanlışlıkla parmağıma vurdum. "Bir tanıdık, şey işte, *kamerade, filos, compris, Greco bandito?*[151]

"Greco niks bandito.[152] Greco *gut* insan. Ama sen niçin ondan yiyecek almadın? Patates, patatas?[153]

"Aç değilim, yiyeceğim var."

"Sen niks *gut*, niks *gut*," diyerek başını salladı gü-

150. (Alm.) *Gut*: iyi / (Alm.) *Prima*: harika, mükemmel (ç.n.)

151. Çok dilli kamp "esperanto"su örneği (y.n.) - (Alm.) *kameraden*: arkadaş, yoldaş, dost / (Fr.) *compris*: anlaşıldı mı? / (İtal.) Greco *bandito*: Yunan eşkıya (ç.n.)

152. Yunan eşkıya değil. (ç.n.)

153. (Yun.) (ç.n.)

neyden on iki dil bilen, Selanik'ten bir hamal olan yaşlı Yunan. "Biz açız, ebediyen açız, ebediyen, ebediyen..."

Kemikli kolları uzanıyor. Uyuz ve çıbanlarla berelenmiş dersinin altındaki kasları sanki birbirlerinden bağımsızlarmış gibi tuhaf bir biçimde kıpırdıyor açıkça, gülümsemesi yüzünün gergin çizgilerini yumuşatıyor, ama gözlerinde pusuya yatmış kıvılcımları söndüremiyor.

"Açsanız, bir şeyler isteyin ondan. Getirsin size. Ama şimdi çalışın, *laborando, laborando,*[154] sıkıldım sizden çünkü. Ben başka yere gidiyorum."

"Ama yanlış yaptın Tadek," dedi yaşlı, şişman bir Yahudi diğerlerinin arkasından çıkarak. Küreğini yere dayamış halde tepemde dikiliyordu.

"Sen de açtın bir zamanlar, o yüzden bizi anlayabilirsin. Söylesen de bize kovadan patates getirse, ne kaybedersin ki sanki?"

Kova sözcüğünü uzatarak sersem sersem söyledi.

"Git başımdan Beker, felsefe yapma bana, en iyisi küreğinle ve toprakla ilgilen sen, *compris*?" Hem sana bir şey diyeyim mi? Burada bir gün geberecek olursan, o son darbeyi ben vuracağım sana, anlıyor musun? Ne için biliyor musun?"

"Ne içinmiş bakalım?"

"Poznan için. Bir zamanlar Poznan yakınlarındaki Yahudi **lager**inde lager**ältester**[155] olduğun doğru değil mi yoksa?"

"Öyleydim, ne olmuş yani?"

"İnsanları öldürmedin mi peki? Çaldıkları aptal bir

154. (ital.) Çalışmak (ç.n.)
155. Bkz. 133. dipnot

margarin kalıbı ya da bir somun ekmek için kazığa (**kazık**) asmadın mı o insanları?"

"Hırsızları astım ben."

"Beker, oğlunun karantinada[156] olduğunu söylüyorlar."

Beker'in elleri küreğin sapını sıkıca kavradı, bakışları da sırtımı, boynumu, başımı dikkatle süzmeye başladı.

"Hey sen, bırak o küreği elinden, saldırganca da bakma öyle. Oğlunun Poznan'daki o insanlar için seni öldürmelerini buyurduğu doğru değil mi yoksa?"

"Doğru!" dedi sağır edercesine. "Öbür oğlumu da astım Poznan'da, ama kollarından değil, boynundan, ekmek çalmıştı çünkü."

"Sığır!" diye patladım.

Ama diğerlerinden daha yaşlı olan, biraz melankoliye meyilli, kır saçlı Yahudi Beker artık sakinleşmiş ve kendine hakim olmuştu. Bana tepeden, neredeyse küçümseyerek bakıyordu.

"Sen ne kadardır kamptasın?"

"Birkaç aydır."

"Biliyor musun Tadeusz, seni çok seviyorum," dedi beklenmedik biçimde. "Ama sen açlığın ne olduğunu hiç bilmemişsin, öyle değil mi?"

"Açlığın ne olduğuna bağlı."

"Açlık bir insan bir başka insana yiyecek bir şey gözüyle baktığında gerçek açlıktır. Ben böyle bir açlık çektim işte, anlıyor musun?" Ben sadece susup elimdeki İngiliz anahtarını zaman zaman raylara vurduğum ve kaponun gelip gelmediğini anlamak için otomatikmen

156. Bkz. 82. dipnot

sağa sola bakındığım sırada devam ediyordu konuşmaya:

"Bizim lager, oradaki, küçüktü... Hemen yolun kıyısındaydı. Yoldan güzel giyimli insanlar, kadınlar geçerdi. Pazar günleri kilisiye giderlerdi mesela. Ya da genç çiftler. İleride bir köy vardı, sıradan bir köy. Orada insanların her şeyi vardı, bizden yarım kilometre ötede. Bizimse turbumuz vardı... bizde insanlar birbirlerini diri diri yemek istiyorlardı be adam! Ne yani, aşçıları tereyağı karşılığında votka, ekmek karşılığında sigara satın alırlarken öldürmeyecektim de ne yapacaktım? Oğlum hırsızlık yaptı, onu da öldürdüm. Ben hamalım, hayatı bilirim ben."

İlk kez gördüğüm bir insana bakar gibi merakla baktım ona.

"Peki ya sen, sadece kendi tayınını mı yiyordun sen de?"

"O başka. Ben lageraltester'dim."

"Dikkat! *Laborando, laborando, presto*!"[157] diye bağırdım birden, çünkü yolun dönemecinden bisikletli bir eses belirmişti ve bize dikkatle bakarak yanımızdan geçiyordu. Enseler derhal eğildi, hazırda tutulan kürekler ağır yükleriyle yerden yükseldi, İngiliz anahtarı raylara vurdu.

Eses ağaçların ardında gözden kayboldu, kürekler yere inip hareketsiz kaldı yine. Yunanlar o olağan uyuşukluk haline girdiler.

"Saat kaç?"

"Bilmem. Öğle yemeğine daha çok var. Biliyor musun Beker, giderayak sana bir şey diyeceğim; bugün lagerde **seçme** olacak. Umarım, çıbanlarınla birlikte **bacayı** boylarsın."

157. (ital.) *Presto*: çabuk (ç.n.)

"Seçme mi? Olacağını nereden biliyorsun sen?"

"Niye bu kadar dehşete düştün? Olacak işte, o kadar. Ne o, korkuyor musun yoksa? Sana bir zarar gelmesinden mi korkuyorsun?"

Kötü kötü gülümsüyorum, düşüncemden hoşnut halde "krematoryum" adını verdiğimiz moda bir tangoyu mırıldanarak uzaklaşıyorum oradan. Beker'in her türlü içeriğin aniden uçup gitmiş olduğu boş gözleri hiç kıpırdamadan önüne bakıyor.

II

Döşediğim raylar tüm arazi boyunca ve bir taraftan diğer tarafa uzanıyor. Rayların bir ucunu kamyonlarla kremodan[158] getirilmiş yanık kemik yığınına ulaştırmış, diğer ucunu da bu kemiklerin önünde sonunda boylayacağı gölete daldırmıştım, başka bir yerde rayları, çok gevşek toprağa kuru bir zemin sağlamak için arazi üzerine eşit biçimde yayılacak olan bir kum dağına ulaştırmıştım, orada rayları bu kuma varacak olan çimli tümsek boyunca döşemiştim yine. Raylar o yöne bu yöne gidiyor, kesiştikleri yerde de bir oraya bir buraya taşınan, demirden kocaman bir döner panel var.

Yarı çıplak bir grup insan bu paneli çevrelemişti, insanlar eğilip parmaklarıyla sımsıkı kavramışlardı bu paneli.

"Hooop, kaldır!" diye bağırdım, daha etkili olması için elimi bir orkestra şefi gibi anlamlı biçimde kaldı-

158. Bkz. 117. dipnot (ç.n.)

rarak. Adamlar bir iki kez sendelediler, biri bacaklarının üstünde fazla duramayıp panelin üzerine külçe gibi devrildi. Yoldaşları tarafından tekmelendi, sürünerek çemberden çıktı ve kum ve gözyaşları içinde kalmış yüzünü yerden kaldırıp inledi:

"*Zu schwer, zu schwer*... Çok ağır, arkadaşım, çok ağır..." Berelenmiş elini ağzına götürüp açgözlüce emdi.

"Haydi iş başına, *auf*![159] Kalk! Bir daha! Hoop! Kaldır!"

"Kaldir!"[160] diye tekrarlıyorlar uyumlu bir koro halinde, olabildiğince aşağıya eğilip balıklarınki gibi tırtıklı omurgalarını kavislendiriyor, bedenlerindeki kasları geriyorlar. Ama paneli kavramış kolları gevşek ve cansız biçimde sarkmış halde.

"Kaldır!"

"Kaldir!"

Gergin sırtlardan oluşmuş bu çember, bükülmüş enseler, yere eğilmiş başlar, sarkık kollar bir darbe yağmuruna maruz kaldı birden. Bir kürek sapı adamların başına dambır dumbur vuruyor, kemiklerinin üzerindeki derileri dövüyor ve karınlarında patlıyordu boğukça. Panelin etrafında bir kaynaşma oldu. Aniden korkunç bir insan feryadı koptu ve kesildi, panel ise yukarıya kalktı ve yalpalayarak, adamların başları üzerinde olanca ağırlığıyla asılı halde her an düşme tehlikesiyle hareket etti.

"Köpekler sizi!" dedi oradan uzaklaşmakta olan kapo, "illa el atacağım yani."

159. (Alm.) Yukarı (ç.n.)

160. Orijinal metinde ifadenin, anadili Lehçe olmayan tutsaklar tarafından bozuk biçimde söylenişi söz konusudur. (ç.n.)

Sarı lekeli kırmızı, şiş yüzünü eliyle sildi soluk soluğa ve adamların ardından onları sanki ilk kez görüyormuş gibi dalgın dalgın ve boş boş baktı. Sonra bana döndü:

"Hey sen, demiryolcu, bugün hava sıcak, değil mi?"

"Sıcak. Kapo, bu paneli üçüncü kuvözün oraya koymak lazım, değil mi? Ya rayları?"

"Doğrudan hendeğe yönlendireceksin."

"Ama orada yol üstünde tümsek var."

"Kaz o halde. Öğlene kadar bitmiş olmalı. Akşam için de dört sedye yapacaksın bana. Lagere taşınacak adamlar olabilir. Amma sıcak, değil mi?"

"Sıcak. Ama, kapo... Paneli götürün, devam devam! Üçüncü kulübeye! Kapo bakıyor!"

"Demiryolcu, bana bir limon ver."

"Daha sonra **pipe**linizi gönderin bana. Cebimde limon yok şu an."

Kapo başını birkaç kez sallıyor ve topallayarak uzaklaşıyor. Yiyecek almak için avluya gidiyor. Ama orada ona hiçbir şey vermeyeceklerini biliyorum, insanları dövüyor çünkü. Paneli yerleştiriyoruz. Raylar korkunç bir gayretle çekiliyor, kazmayla kaldırılıyor, vidalar çıplak parmaklarla sıkılıyor. Aç, sıcaklanmış, beceriksiz ve kanlar içindeki adamlar oradan defedilmiş halde dolanıyorlar ortalıkta. Güneş gökte yükseliyor ve gittikçe daha rahatsız edici derecede ısıtıyor ortalığı.

"Saat kaç, arkadaş?"

"On," diyorum raylardan gözümü ayırmadan.

"Tanrım, Tanrım, öğle yemeğine daha iki saat var. Bugün kampta seçme olacağı, krematoryuma gideceğimiz doğru mu?"

Seçmeyi herkes biliyor artık. Daha temiz ve daha küçük görünmeleri için yaralarını çaktırmadan tımar ediyor, bandajlarını çıkarıyor, kaslarına masaj yapıyor, akşam daha canlı ve daha dinç olmak için üstlerine başlarına su serpiyorlar. Var olmak için güçlükle ve kahramanca savaşıyorlar. Diğerleri için fark eden bir şey yok. Onlar dayaktan kaçmak için hareket ediyor, açlıklarını bastırmak için çim ve vıcık vıcık çamur yiyor, asık suratla ortalıkta dolanıyorlar, canlı cenaze bunlar.

"Biz hepimiz - krematoryum. Ama tüm Almanlar mahvoldu. Savaş *fini*,[161] tüm Almanlar - krematoryum. Hepsi; kadınlar, çocuklar. Anlıyor musun?"

"Anlıyorum, Greco *gut*. Ama seçme olmayacak, *keine Angst*."[162]

Tümseği kazıyorum. Kullanışlı kürek ellerimde "kendiliğinden" hareket ediyor. Nemli toprak parçaları kolayca kalkıyor yerinden ve yumuşakça uçuyor havaya. Kahvaltıda ekmek ve sarımsakla birlikte çeyrek domuz pastırması yenmiş ve bir konserve kutusu konsantre süt mideye yuvarlanmış olduğunda, çalışmak güzel oluyor.

Kommandoführer[163] tuğladan kuvözün daracık gölgesinde çömelmişti, üzerinde pejmürde bir gömlek olan, ufak tefek, sıska bir esescikti bu. Toprağı kazanlar arasında dolaşmaktan yorgun düşmüştü. Kamçıyla çok fena dövebiliyor insanı. Dün sırtımı iki kez biçti kamçıyla.

"*Gleisbauer*,[164] ne var ne yok, yeni bir şey var mı?"

161. (Fr.) Bitti, sona erdi. (y.n.)
162. (Alm.) bkz. 75. dipnot (y.n.)
163. Bkz. 159. dipnot (ç.n.)
164. (Alm.) Demiryolu işçisi (y.n.)

Küreği sallayıp toprağın yüzeyine saplıyorum.

"Oryol'da üç yüz bin bolşevik ölmüş."[165]

"Bu iyi, değil mi? Ne dersin?"

"Elbette iyi. Çünkü bir o kadar da Alman ölmüş orada. Bu gidişle Bolşevikler bir yıl sonra burada olurlar."

"Öyle mi diyorsun?" diyerek kötü kötü gülümsüyor ve kutsal bir soru yöneltiyor:

"Öğle yemeğine çok var mı daha?"

Cep saatimi çıkarıyorum, üzerinde komik Roma rakamları olan, gümüş renkli, eski bir külüstür bu. Seviyorum bu saati, çünkü babamın saatine benziyor. Bir kutu incir karşılığında satın almıştım onu.

"On bir."

Çelimsiz eses duvarın altından kalktı ve elimden sakince çekip aldı saati.

"Ver onu bana. Çok hoşuma gitti."

"Veremem, bu benim kendi saatim, evden getirdim."

"Veremez misin? Peki öyleyse."

Gerilip saati duvara fırlatıyor. Sonra gölgeye oturuyor tekrar ve bacaklarını altına topluyor.

"Bugün hava sıcak, değil mi?"

Hiçbir şey demeden saati yerden alıp sinirimden ıslık çalmaya başlıyorum. Önce neşeli Joanna'yı anlatan bir fokstrotu, sonra Rebeka'yı anlatan eski bir tangoyu, sonra *Varşova Marşı*'nı ve *Yemin*'i, en sonunda da solun repertuvarını.

Tam *Enternasyonal*'i çalarken, üzerime aniden uzun bir gölge düştü, ağır bir el enseme yapıştı ve biri *Eto bu-*

165. II. Dünya Savaşı'nın en büyük muharebelerinden biri olan Kursk muharebesinden (Temmuz 1943) söz edilmektedir. (y.n.)

diet poslednij i rieszitielnyj boj[166] diyerek bana eşlik etti. Başımı kaldırdım ve donup kaldım. O kocaman, kırmızı, şiş surat tepemde duruyor, elindeki küreğin sapı da havada ürkütücü biçimde sallanıyordu. **Çubuklu**sunun kusursuz derecedeki beyaz şeritleri uzaktaki ağaçların yeşilinden keskin bir şekilde ayrılıyordu. Göğsüne dikilmiş, üzerinde "3277" rakamı bulunan küçük, kırmızı üçgen[167] tuhaf biçimde dalgalanıp gözlerimin önünde gittikçe büyüyordu.

"Ne çalıyorsun sen ıslıkla ha?" diye soruyor kapo gözlerimin içine dik dik bakarak.

"Oldukça uluslararası bir slogan, Bay Kapo."

"Sözlerini de biliyor musun bakalım?"

"Evet... biraz... farklı dillerde," diye ekliyorum ihtiyatla.

"Peki bunu biliyor musun?" diye soruyor.

Hırıltılı bir sesle *Rote Fahne*'yi[168] söylemeye başladı. Küreği elinden bıraktı, gözleri tedirgince parladı. Birden sustu, küreği yerden alıp başını salladı, yarı küçümseme yarı acımayla.

"Bunu gerçek bir SS duymuş olsaydı, şu an yaşamıyor olurdun. Ama şu..."

Duvarın dibinde oturan çelimsiz eses kocaman ve içten gülümsüyor:

"Siz de buna eziyet diyorsunuz ha! Benim gibi, Kafkasya'da olsaydınız da bir görseydiniz!"

"Kommandoführer, insan kemikleriyle bir göleti çok-

166. (Rus.) Bu savaş son olacak. (y.n.)

167. Kastedilen, winkieldir (bknz. Oświęcim İfadeleri). (ç.n.)

168. (Alm.) Kızıl Bayrak, komünist şarkı. (y.n.)

tan doldurduk, daha önce kaç gölet dolduruldu, ne kadarı Vistül Nehri'ne gitti, bunu siz de ben de bilmiyoruz."

"Kes sesini, pis köpek!" deyip duvarın dibinden kalkarak, elinden bırakmış olduğu kamçısına uzandı.

"Topla adamları, öğle yemeğine git."

Elimdeki küreği fırlatıyorum ve kuvözün köşesinden dönüp gözden kayboluyorum. Uzaktan kaponun hırıltılı ve tıknefes sesini duyuyorum hâlâ:

"Evet, evet, pis köpek bunlar. Topunu gebertmeli bunların. Haklısınız, Bay Kommandoführer."

Nefret dolu bir bakış attım onlara.

III

Harmenze üzerinden geçen yolda yürüyoruz. Yüksek kestane ağaçları hışırdıyor, gölgeleri daha yeşil, ama daha bir kuru sanki. Kurumuş yapraklar gibi. Öğle vakti gölgesi bu.

Yola çıktıktan sonra, ortalarında beceriksizce oyulmuş küçük kalpler bulunan yeşil panjurlu pencereleri ve yarıya kadar çekilmiş, küçük, beyaz perdeleri olan minik bir evin yanından geçmek gerekiyor muhakkak. Pencerelerin altında mat renkli, solgun, zarif güller yetişiyor, dört köşeli küçük saksılarda tuhaf, mor çiçekler büyüyor. Koyu yeşil bir sarmaşığın kapladığı bir sundurması olan merdivende küçük bir kız, büyük, huysuz bir köpekle oynuyor. Sıkılmış olduğu aşikâr olan köpek kulaklarının çekilmesine izin veriyor, sinekleri kovmak için

başını çeviriyor sadece. Küçük kızın üzerinde beyaz bir elbise var, kolları bronzlaşmış, kahverengi. Köpek doberman cinsi, çenesinin altı kahverengi, o küçük kız ise unterscharführer'in,[169] Harmenze'nin sahibinin kızı. Küçük gülleri ve perdeleri olan bu küçük saray ise onun evi.

Yola çıkmadan önce, birkaç metre boyunca bir balçıktan, içine talaş ve dezenfektan bir madde dökülmüş bir topraktan geçmek gerekiyor. Bu, Harmenze'ye salgın hastalık taşınmasın diye. Ben bu pisliğin kenarından dolaşıyorum dikkatle ve çorba kazanlarının sıralanmış olduğu yola çıkıyoruz hep birlikte. Bir araç kamptan getirdi bu kazanları. Her **komando**nun, üzeri tebeşirle işaretlenmiş kendi kazanları var. Etraflarında dolanıyorum. Zamanında gelmişiz, hiç kimse çorbamızı çalmamış henüz. Bizim çalmaya çalışmamız lazım bugün.

"Şu beşi bizim, tamam, alın bunları, şu iki sıra kadınlara, bir dolap çevirmeyin sakın. Hah, işte," diye konuşuyorum yüksek sesle ve komşu komandonun kazanını çekiyor, yerine de onun yarısı büyüklüğündeki kazanlarımızdan birini koyuyor ve üzerindeki işaretleri tebeşirle değiştiriyorum.

"Alın bunları!" diye yüksek sesle bağırıyorum, bu değiş tokuşa durumu tümüyle kavramış halde aval aval bakan Yunanlara.

"Hey, kazanları değiştirdin sen! Dur bakalım orada, bekle!" diye sesleniyorlar, öğle yemeği için gelen diğer komandodakiler, ama geç kaldılar.

"Ne değiştirmesi be! Kes sesini!"

Diğer komandodakiler koşturuyorlar, ama Yunanlar

169. (Alm.) SS astsubay, onbaşıya denk gelen rütbe. (y.n.)

oflayıp poflayıp kendi dillerinde "putare" ve "porka" diye küfrederek, kazanları yerde itekleyip sürükleyerek ve birbirlerini acele etmeye teşvik ederek, dışarıdaki dünyayı Harmenze'den ayıran parmaklığın ardında gözden kayboluyorlar.

Yunanların arkasından gidiyorum gezine gezine, diğer komandodakilerin kazanların yanına varmış olduklarını ve arkamdan bana giydirdiklerini duyuyorum, aileme de geçiriyorlar azimle. Ama sorun değil; bugün ben, yarın onlar, ilk kim gelirse, o konar. Komando yurtseverliğimiz spor sınırlarını aşmıyor hiç.

Kazanlardaki çorbalar çalkalanıyor. Yunanlar kazanları birkaç adımda bir yere koyuyorlar. Kıyıya vurmuş balıklar gibi soluk soluğalar, kazanların iyi kapanmamış kapaklarının altından incecik şeritler halinde süzülen, sıcak ve vıcık vıcık yapışkanı parmaklayıp yalıyorlar gizlice. Bu yapışkanın toz, kir ve ellerin terinin bir karışımı olan tadını bilirim, çünkü kısa bir süre öncesine kadar ben de taşıyordum bu kazanları.

Yunanlar kazanları yere koyup umutla bakıyorlar gözlerimin içine. Ortadaki kazanın yanına gidiyorum ciddiyetle, kapağındaki vidaları ağır ağır çeviriyorum, bitmek bilmez uzunluktaki bir otuz saniye boyunca elimi kapağın üzerinde tutup kapağı kaldırıyorum. Onlarca gözün hevesi kırılıveriyor: ısırgan çorbası. Yoğun olmayan, beyaz bir sıvı var kazanda. Yüzeyinde sarı sarı margarin halkaları yüzüyor. Ama herkes bu sıvının renginden biliyor ki, kazanın dibinde bütün halinde, doğranmamış, lifli, rengi kaçmış ve iğrenç kokulu

ısırgan sapları, yüzeyinden dibine kadar hep aynı şey var: su, su, su... Kazanları taşıyan adamların dünyası kararıyor bir an. Kapağı kapatıyorum. Kazanları hiç konuşmadan aşağıya taşıyoruz.

Patateslerin yanındaki çayırı biçen Iwan'ın grubuna doğru arazinin etrafından dolaşıyorum geniş bir yay çizerek. Çubuklular içindeki insanlar, kara toprak tümseğin yanında uzun bir sıra halinde dikiliyorlar. Ara sıra bir kürek kımıldıyor, biri eğiliyor, bir an öylece kalıyor, yavaşça doğruluyor, küreği kaldırıyor ve tembelhayvan denen hayvan gibi, yarım dönerek, hareketi tamamlamadan uzun bir süre donup kalıyor bu halde. Kısa bir süre sonra bir başkası kımıldıyor, küreğini sallıyor ve aynı miskinlikle hareket ediyor. Elleriyle değil, gözleriyle çalışıyorlar. Ufukta bir eses ya da bir kapo görününce ya da taze toprağın nemli gölgesinin hâkim olduğu oyuktan bir bekçi ağır ağır çıkınca, kürekler mümkün mertebe daha bir canlanıyor, boş havalanıyor, uzuvlar tıpkı sinemada olduğu gibi komik ve beceriksizce hareket ediyor.

Doğrudan Iwan'ın yanına gidiyorum. Oyukta oturuyor ve kalın bir değneğin kabuğuna şekiller, kareler, kıvrımlı çizgiler, küçük kalpler, Ukraynaca yazılar oyuyor çakıyla. Yanında yaşlı, güvenilir bir Yunan diz çökmüş ve Iwan'ın torbasına bir şey sokuşturuyordu. Iwan beni görüp de küçük çuvalının üzerine ceketini atana kadar, bir kazın beyaz, tüylü kanadını ve sırtına doğru tuhaf biçimde kıvrılmış kırmızı başını görebilmiştim. Domuz pastırması cebimde ezilmiş ve pantolonumda çirkin bir leke var.

"Bayan Haneczka'dan," dedim kısaca.

"Bir şey demedi mi? Birkaç yumurta getirecekti."

"Sabunlar için teşekkür ettiğini söylememi istedi. Çok beğenmiş sabunları."

"*Horoszo.* Dün **Kanada**'daki bir Yahudi'den satın almıştım onları. Üç yumurta karşılığında.

Iwan domuz pastırması paketini açıyor. Pastırma yamulmuş, ısınmış ve sarı. Görüntüsü midemi bulandırıyor, sabah çok yediğim ve hâlâ ağzıma geldiği içindir belki.

"*Blad*![170] O iki kalıp sabun için bu kadarcık pastırma mı verdi? Kek vermedi mi sana?" Iwan kuşkuyla bakıyor bana.

"Biliyor musun Iwan, sana gerçekten de çok az pastırma verdi. O sabunları gördüm ben."

"Gördün mü onları?" diyerek, oyukta huzursuzca kıpırdanıyor Iwan,"Gitmem, adamları işe koşmam lazım."

"Gördüm. Ve çok az pastırma verdi sana. Daha fazlasını almalıydın. Özellikle de benden. Karşılığını vermeye çalışacağım sana."

Birbirimizin gözlerine sert sert bakıyoruz.

IV

Aynı hendeğin üzerinde kereste fabrikası görünüyordu, yetişmişti, omzunda hizmet yıllarını gösteren birkaç üçgenin bulunduğu, aptal ve bıyıklı bir **post**un dikildiği diğer tarafta ise tozlanmış gibi soluk yaprakları olan ahududular yetişiyordu. Hendeğin dibinden bulanık bir

170. (Rus.) Orospu (ç.n.)

su akıyor, içinde yeşil, kaygan yaratıklar cirit atıyor, kıvrıla kıvrıla giden kara bir yılanbalığı balçıktan dışarı çıkıyor ara sıra. Yunanlar çiğ çiğ yiyorlar onu.

Hendeğin üzerinde bacaklarımı açmış dikiliyor ve elimdeki küreği yavaşça dibe batırıyorum. Ayakkabılarımı ıslatmamak için dikkat ediyorum. Post daha da yaklaşıyor, sessizce izliyor.

"Ne yapılacak burada?"

"Set yapılacak, sonra da hendeği temizleyeceğiz, Bay Post."

"O güzel ayakkabıları nereden buldun?"

Ayakkabılarım gerçekten güzel; çift kat tabanları elle dikilmiş, tarzı olan, Macar stili, delikli bu botlar çok kaliteli. Dostlarım **rampa**dan getirmişlerdi.

"Kampta bu gömlekle birlikte aldım," diye yanıtladım, karşılığında yaklaşık bir kilo domates verdiğim ipek gömleği göstererek.

"Sizde böyle ayakkabı mı veriyorlar? Bir de benimkilere bak."

Yıpranmış, patlak ayakkabılarını gösteriyor bana. Sağ tekinin burnunda yama var.

Başımı sallıyorum anlayışla.

"Ayakkabılarını satmaz mısın bana?"

Bakışlarımı sınırsız bir şaşkınlıkla çeviriyorum ona.

"Kamp malını nasıl satabilirim ki size? Nasıl satabilirim?"

Post tüfeğini banka dayayıp bana daha da yaklaşarak, silüetini yansıtan suyun üzerine eğiliyor. Küreğimi daldırıp suyu bulandırarak yansımayı dağıttım.

"Kimse görmediği sürece her şey serbest. Karşılığında ekmek vereceğim, yiyecek torbamda var."

Bu hafta Varşova'dan on altı tane küçük somun ekmek aldım. Kaldı ki, böyle ayakkabılar yarım litre votka eder kesinlikle. O yüzden, nazikçe gülümsüyorum posta.

"Teşekkür ederim, kampta öyle iyi tayın veriyorlar ki, aç değilim. Yeterince ekmeğim ve domuz pastırmam var. Ama fazla ekmeğiniz varsa, şurada, tümseğin orada çalışan Yahudilere verin. Hah, şu çim taşıyana," dedim kızarık ve ağlamaklı gözleri olan, ufak tefek, sıska Yahudiyi göstererek, "çok düzgün bir oğlandır. Ayakkabılarım da iyi değil aslında, tabanı kalkıyor." Tabanında bir yarık var gerçekten, bazen birkaç dolar, bazen birkaç mark, bazen de bir mektup saklıyorum bu yarığa. Post dudağını ısırıp çatık kaşlarla bakıyor bana.

"Niye kapattılar seni buraya?"

"Sokakta yürüyordum, sürek avı vardı. Beni yakalayıp hapse tıktılar, sonra da buraya getirdiler. Kesinlikle bir suçum yok."

"Hepiniz böyle dersiniz zaten!"

"Doğru değil bu, hepimiz suçsuz değiliz. Bir dostumu bir şarkıyı yanlış söylediği için tutukladılar, anlıyorsunuz ya Bay Post, *falsch gesungen*."[171]

Suyu bulanık hendeğin dibinde durmadan hareket ettirdiğim kürek sert bir şeye takılıyor. Çekiştiriyorum, tel. Pis pis küfrediyorum mırıldanarak, post ise aptal aptal bakıyor bana.

171. (Alm.) Yanlış söyledi. (y.n)

"Was falsch gesungen?"[172]

"Ohoo, uzun hikâye. Bir keresinde Varşova'da, bir ayin sırasında ilahiler söyleniyormuş, dostum bir ulusal marş söylemeye başlamış. Marşı çok yanlış söylediği için onu hapse tıkmışlar. Notalarını öğreninceye kadar da salmayacaklarını söylemişler. Hatta dövmüşler onu, ama nafile, savaşın sonuna kadar hapiste kalacak kesin, çünkü müzikten hiç anlamaz. Bir keresinde de bir Alman marşını Chopin'in marşıyla karıştırmış."

Post tıslayarak bir şey söyledi ve banka doğru yürüdü. Oturup düşüncelere dalmış halde tüfeğini kaldırdı ve emniyetiyle oynayarak kurşun doldurdu. Bir şey hatırlamış gibi başını kaldırdı.

"Hey sen, Varşovalı, gel, ekmek vereceğim sana, Yahudilere verirsin," dedi torbasına uzanarak.

Elimden geldiğince sevimlice gülümsüyorum.

Hendeğin o tarafında bir dizi muhafız var ve postların insanlara ateş etmesi serbest. Vurdukları adam başına üç gün izin ve beş mark alıyorlar.

"Maalesef, bizim o tarafa geçmemiz yasak. Ama isterseniz, ekmeği atın bana, tutarım ben."

Bekler pozisyonda dikiliyorum, ama post torbasını ansızın yere koyup ayağa fırlıyor ve oradan geçmekte olan muhafız amirine, "Önemli bir olay yok," diye rapor veriyor.

O sırada yanımda çalışan, kampı hiç anlamayan, galiba sonuna kadar da anlamayacak olan Varşovalı sevimli çocuk Janek hendeğin dibindeki balçığı kürekle alıp alıp hendeğin diğer tarafına, postun ayaklarının hani nere-

172. (Alm.) Neyi yanlış söyledi? (y.n.)

deyse hemen dibine eşit bir biçimde ve titizlikle yığıyor harıl harıl. Muhafız amiri daha da yaklaşıp araba çeken bir çift ata ya da otlayan bir sığıra nasıl bakılırsa öyle bakıyor bize. Janek ona kocaman gülümsüyor ve anlayışla başını sallıyor.

"Hendeği temizliyoruz Bay *Rottenführer*,[173] çok fazla çamur var."

Rottenführer irkildi ve ansızın dile gelmiş bir yük atına ya da moda olan bir tango parçasını söylemeye başlayacak olan, otlayan bir ineğe bakıldığı gibi hayretle baktı konuşan tutsağa.

"Gel bakayım buraya," dedi oğlana.

Janek küreğini bıraktı, sıçrayıp hendekten çıktı ve yanına gitti. Tam o sırada rottenführer elini kaldırıp bütün gücüyle bir tokat indirdi oğlanın suratına. Janek yere yuvarlandı, ahududu çalılarına tutundu ve balçığın içine kaydı. Sular etrafa sıçradı, soluğum kesildi gülmekten. Rottenführer ise, "S...imde bile değil, hendekte ne yaptığından bana ne! Hiçbir şey yapmayabilirsin. Ama bir SS'le konuşurken, kepini başından çıkaracaksın ve hazırola geçeceksin," dedi ve gitti. Çamurdan çıkması için Janek'e yardım ettim.

"Niye yedim ki ben şimdi bu tokadı, niye, niye?" diye sordu afallamış, hiçbir şey anlamamış halde.

"Kendiliğinden konuşma," dedim, "hadi temizlen şimdi."

Kaponun pipeli yanımıza geldiğinde, hendeği balçıktan temizleme işini bitirmek üzereydik. Yiyecek torbama

173. (Alm.) Unterscharführer'in (ast manga lideri - ç.n.) bir altı olan SS astsubayı. (y.n.) Tim lideri. (ç.n.)

uzanıp içinden bir küçük somun ekmek, domuz pastırması ve soğan çıkarıp koyuyorum. Bir limon çıkarıyorum. Öbür taraftaki post sessizce gözlüyor.

"Pipel, gel buraya. Al bunları, kimin için olduğunu biliyorsun."

"Tamam Tadek. Baksana, yiyecek bir şeylerin yok mu? Ama şöyle tatlı bir şeyler. Ya da yumurta. Yok yok, ben aç değilim, avluda yedim ben. Bayan Haneczka'dan biraz sahanda yumurta aldım. Gözü pek bir kadın o! Iwan hakkında herşeyi bilmek istiyor sadece, onu sorup duruyor. Ama biliyorsun, kapo avluya gidince, ona yiyecek hiçbir şey vermiyorlar."

"İnsanları dövmesin, ona da verirler."

"Sen söyle bunu ona."

"Ne diye pipel oldun ki sen? Örgütleme yapamıyorsun. Baksana, burada bazıları kazları yakalayıp akşam blokta kızartıyor, senin kapo ise çorba içiyor. Dünkü ısırgan çorbası hoşuna gitmiş mi bari?"

Pipel araştıran gözlerle bakıyor bana. Genç, ama çok akıllı bir delikanlı. Alman, henüz on altı yaşında olmasına ragmen ordudaymış. Kaçakçılık yapmış.

"Tadek, çabuk söyle, birbirimizi tanıyoruz ne de olsa. Sen kimin üstüne salmak istiyorsun beni?"

Omuzlarımı silkiyorum.

"Hiç kimsenin. Ama kazlara iyice bir bak sen."

"Biliyor musun, dün bir kaz daha kaybolmuş, unterscharführer de kapoyu dövdü ve sinirinden saatini aldı elinden. Hadi ben gidiyorum, kazlara bakarım."

Birlikte yürüyoruz, çünkü öğle yemeği molası verildi. Çorba kazanlarının oradan fena hâlde ıslık çalıp el

kol sallıyorlar. Çalışan herkes elindeki aleti bırakıyor. Kürekler tümseklerde yığılıyor. Yorgun insanlar öğle yemeği öncesindeki o keyifli anı, az sonra dindirecekleri açlığı uzatmak isteyerek, arazinin her bir tarafından kazanlara doğru ağır ağır yürüyorlar. En son Iwan'ın grubu geliyor. Iwan hendeğin üzerinde, "benim" postun yanında durup uzun uzun konuşuyor onunla. Post eliyle bir şeye işaret ediyor. Iwan başıyla onaylıyor. Bağırış çağırışlar onu acele etmeye sevk ediyor. Yanımdan geçerken laf atıyor bana.

"Bugün hiçbir şey avlayamamış gibisin."

"Gün daha bitmedi," diye karşılık veriyorum.

Kötü ve meydan okuyan bir bakış atıyor göz ucuyla.

V

Boş kuvözde pipel öğle yemeği için kapkacağı diziyor, tabureleri silip masayı hazırlıyor. Komandonun yazarı olan Yunan dilbilimci göze batmamak için olabildiğince ufalıp bir köşeye büzülüyor. Kırık kapıdan haşlanmış ıstakoz rengindeki suratı görünüyor, gözleri kurbağa yumurtasına benziyor. Tutsaklar avluda, etrafı yüksek bir toprak tümsekle çevrili küçük meydanda oturtuldu. Ayaktayken nasıl duruyorlarsa, aynen o şekilde, gruplar ve beş kişilik sıralar halinde oturuyorlardı. Bağdaş kurmuş, sırtları dik, kolları iki yana sarkmış haldeler. Öğle yemeğinin dağıtımı sırasında kıpırdamaları yasak. Daha sonra arkalarına yaslanabilecek ve sırtlarını yoldaşları-

nın dizlerine dayayabilecekler, ama sıraların düzeni hele bir bozulsun, vay hallerine. Kenarda, tümsek yığınının gölgesinde esesler kayıtsızca oturmuş, makineli tüfeklerini dizlerinin üzerine lakayt biçimde koymuş halde, yiyecek torbalarından ekmek çıkarıyor, üzerlerine dikkatle margarin sürüyor, ağır ağır ve bir tören havasında yiyorlar. Kanada grubundan bir Yahudi olan Rubin eseslerden birinin yanında çömelip onunla sessiz sessiz konuşuyor. Bir iş hallediyor - kendisi ve kapo için. Koca cüsseli ve kırmızı suratlı kapo kazanın yanında dikiliyor.

En deneyimli garsonlar gibi, elimizde çanaklarla koşturuyoruz. Pür sessizlik içinde çorbaları dağıtıyoruz, yemek anını uzatmak, boşalmış diplerini hâlâ sıyırmak, bir kez daha yalamak, parmaklarını çaktırmadan dibine sürmek isteyen ellerden çekip alıyoruz çanakları pür sessizlik içinde. Kapo kazanın yanından fırlayıp sıraların arasına dalıyor; birini gördü. Çanağı yalayanın suratına bir tekme atıp yere seriyor, karnının altına bir tekme, bir tekme daha, sonra adamın dizlerine ve ellerine basıp ezerek, ama çorbalarını hâlâ içmekte olanların yanından dikkatlice geçerek uzaklaşıyor.

Tüm gözler kaponun suratına bakıyor hevesle. İki kazan daha var ilave olarak. Kapo her gün bu anın tadını çıkarıyor. Kampta geçirdiği onca yıldan sonra insanlar üzerinde tam bir hâkimiyeti hak ediyor. İlave çorbayı kimlerin hak ettiğini kepçenin sapıyla gösteriyor, asla şaşmaz. İlave çorbayı daha iyi çalışanlar, daha güçlüler, daha sağlıklılar alır. Hasta, güçsüz, kuruyup gitmiş bir insanın bir çanak daha ısırgan suyu almaya hakkı yok-

tur. Yiyeceği kısa bir süre sonra bacaya gidecek olan insanlar için ziyan etmek yasak.

Vorarbeiterlerin, görevleri gereği, patates ve etlerin çöktüğü kazanın dibinden iki dolu çanak alma hakkı var. Elimde çanakla kararsız kararsız bakınıyorum etrafa, birinin ısrarcı bakışlarını hissediyorum üzerimde. İlk sırada Beker oturuyor, pörtlek gözleri açgözlüce kilitlenmiş çorbama.

"Al, ye, sonunda çatlayacaksın herhalde."

Çanağı ellerimden sessizce kapıp oburca yemeye başlıyor.

"Pipelin alması için çanağı yanına koy, yoksa kapo çakar suratına."

İkinci çanağımı Andrzej'e veriyorum. Bunun için bana birkaç elma getiriyor. Meyve bahçesinde çalışıyor.

"Rubin, post ne diyordu sana?" diye soruyorum alçak sesle, gölgeye gitmek için yanından geçerken.

"Post, Kiev'i aldıklarını söylüyor," diye yanıt veriyor fısıldayarak.

Şaşkın kalakalıyorum öylece. Endişeyle elini sallayıp yürümemi işaret ediyor. Gölgeye gidip ipek gömleğimi kirletmemek için ceketimi altıma seriyorum, uyumak için rahatça uzanıyorum üstüne. Herkes elinden geldiğince dinlenir.

Kapo iki çanak çorba içtikten sonra kuluçkalığa gidip uyudu. O sırada pipel cebinden bir parça pişmiş et çıkardı, kesip kesip ekmeğin üstüne koyarak, elma dişler gibi dişlediği soğanla birlikte aç kalabalığın gözleri önünde, göstere göstere yemeye başladı ısırarak. Adamlar dar sıralar

halinde birbiri ardına uzanıp ceketlerini başlarına örterek, ağır ve huzursuz bir uykuya daldılar. Biz gölgede yatıyoruz. Karşımızda başlarına beyaz mendiller bağlamış kızların komandosu yayılmış. Uzaktan bağırarak bir şeyler söylüyor ve demek istediklerini işaret diliyle anlatıyorlar bize. Bizden birkaç kişi anladığını gösterir biçimde sallıyor başını. Kızlardan biri uzakta bir kenarda diz çökmüş, kollarını yukarıya kaldırmış, başının üzerinde büyük ve ağır bir kalas tutuyor. Komandonun muhafızı olan eses, köpeğinin tasmasını gevşetip duruyor elinden. Köpek kudurmuçcasına havlayarak, kızın suratına atılıyor.

"Hırsızlık mı yapmış?" diye tahmin yürütüyorum tembel tembel.

"Hayır. Mısır tarlasında Petro'yla yakalamışlar. Petro kaçmış," dedi Andrzej.

"O kalası beş dakika tutabilir mi öyle?"

"Tutar. Güçlü kızdır."

Tutamadı. Kollarını büktü, kalası atıp hıçkıra hıçkıra ağlayarak yere yığıldı. Andrzej başını çevirip bana baktı.

"Sigaran var mı Tadek? Yazık kıza, hayat işte!"

Sonra ceketini başına örtüp rahatça uzandı ve uykuya daldı. Pipel beni sarstığında, uykuya dalmak üzereydim ben de.

"Kapo seni çağırıyor. Dikkat et, sinirli çünkü."

Kapo uyanmış, gözleri kıpkırmızı. Gözlerini ovuşturup kıpırdamadan boşluğa bakıyor.

"Sen," diyerek, parmağıyla göğsüme dokunuyor tehditkâr biçimde. "Çorbanı neden başkasına verdin?"

"Yiyecek başka şeyim vardı."

"Çorbana karşılık ne verdi sana?"

"Hiçbir şey."

Kuşkuyla başını sallıyor. Geviş getiren bir inek gibi, kocaman çenesini oynatıyor.

"Yarın sana çorba yok. Yiyecek başka bir şeyi olmayanlar alacak. Anlıyor musun?"

"Peki, kapo."

"Sana emrettiğim dört **tragay**ı neden yapmadın? Unuttun mu yoksa?"

"Zamanım olmadı. Öğleden önce ne yapıyordum, gördünüz."

"Öğleden sonra yapacaksın onları. Dikkat et de, onlardan birine sen yatma. Yapabilirim bunu."

"Gidebilir miyim artık?"

Ancak şimdi baktı yüzüme. Derin düşüncelerinden koparılmış bir insanın ölgün, boş bakışları takıldı üzerime.

"Niye buradasın hâlâ?" diye sordu.

VI

Kestane ağaçlarının altından boğuk bir insan çığlığı duydum. İngiliz anahtarlarını ve cıvata somunlarını topluyorum, tragaları üst üste koyup Janek'e sesleniyorum:

"Janek, kutuyu al, anneciğin kızar yoksa."

Yola doğru yaklaşıyorum.

Beker yerde yatmış, hırıldıyor ve kan tükürüyor, Iwan ise suratına, karnına, karnının altına, artık neresine denk gelirse tekmeler savuruyordu.

"Bak, bu *hadiuka*[174] ne yapmış! Senin bütün öğle yemeğini zıkkımlanmış. Lanet olası hırsız!"

Bayan Haneczka'nın içinde biraz yulaf kalmış sefer tası yerde duruyor. Beker'in yüzü gözü yulaf içinde.

"Ağzını burnunu tasa soktum," dedi Iwan soluk soluğa, "sen bitir işini, benim gitmem lazım."

"Tası yıka," dedim Beker'e, "sonra ağacın altına koy. Dikkat et de, kapo yakalamasın seni. Dört sedye yaptım. Bunun ne demek olduğunu biliyorsun?"

Andrzej yolun üzerinde iki Yahudiye talim yaptırıyor. Uygun adım yürüyüşü beceremiyorlardı, kapo kafalarında iki sopa kırıp öğrenmek zorunda olduklarını söyledi. Andrzej adamların ayaklarına değnek bağlamış, elinden geldiğince açıklıyor: *"Czortowe wy dieti, taj dywyś, ce lewa, a ce prawa, links, links."*[175] Yunanlar gözlerini kocaman açmış, korkudan ayaklarını yerde sürüye sürüye daire çizerek marş ediyorlar. Koca bir toz bulutu yükseliyor havaya. Benden ayakkabılarımı isteyen postun dikildiği hendeğin etrafında bizim çocuklar çalışıyor ve toprağı "planlıyorlar" üstüne küreklerle hafifçe vura vura, hamur açar gibi düzleyerek. Birileri üzerinden derin izler bırakarak öbür tarafa geçti mi bağırıyorlar.

"Ne haber Tadek?"

"Hiç, Kiev'i almışlar."

"Doğru mu bu?"

"Ne komik soru!"

Bas bas bağırarak konuşurken, onların yanından ge-

174. (Ukray.) Hain, yılan, engerek (ç.n.)

175. (Ukray.) Sizi işe yaramazlar, bakın bu sol, bu da sağ. / (Alm.) *links, links:* sol, sol. (y.n.)

çip hendek boyunca ilerliyorum. Arkamdan birinin seslendiğini duyuyorum anısızın.

"*Halt, halt, du, Warschauer.*"[176] Hemen sonrasında da beklenmedik biçimde Lehçe söylüyor. "Dur, dur!"

"Benim post" hendeğin öbür tarafından bana doğru koşuyor telaşla, tüfeğini hücuma geçmiş gibi bana doğrultmuş. Çok hiddetli. "Dur, dur!"

Duruyorum. Post böğürtlen çalılarının arasından geçiyor, tüfeğinin emniyetini açıyor.

"Ne dedin sen şimdi! Kiev hakkında bir şey mi söyledin? Demek siyasi dedikodu yapıyorsunuz burada! Gizli bir örgütünüz var burada demek! Numaranı, numaranı, numaranı söyle!"

Sinirden titreyerek bir kâğıt parçası çıkarıyor, uzunca bir süre kalemini arıyor. İçimden bir şeyin akıp gittiğini hissettim, ama biraz sakinledim.

"Özür dilerim, siz anlamamışsınız. Lehçe'yi pek anlamıyorsunuz. Andrzej'in yolun üzerinde Yahudilerin ayaklarına bağladığı değneklerden[177] söz ediyordum ben. Ve bunun çok komik olduğundan."

"Evet, evet, Bay Post, ondan söz ediyordu," diye koro halinde onaylıyor beni diğerleri.

Post hendeğin üzerinden bana ulaşmak ister gibi, tüfeği ileri uzattı.

"Aklını kaçırmışsın sen! Hemen bugün siyasi şubeye rapor edeceğim seni! Numaranı söyle, numaranı!"

"Yüz on dokuz, yüz on..."

176. (Alm.) Dur, dur, sen, Varşovalı. (y.n.)

177. Lehçe'de, dilimizde 'değnekler' anlamına gelen *kije* (okunuşu: kiye) ve Kiev anlamına gelen *Kijów* (okunuşu: kiyuf) sözcüklerinin söylenişi birbirine benzemektedir. (ç.n.)

"Kolunu göster!"

"İşte."

Numara dövmelenmiş kolumu uzatıyorum, uzaktan göremeyeceğinden de eminim.

"Yaklaş."

"Yaklaşmam yasak. Beni rapor edebilirsiniz, ama ben 'Beyaz Wańka' değilim."

"Beyaz Wańka" süpürge yapmak için birkaç dal kesmek üzere postların olduğu hatta yetişen bir huş ağacına tırmanmıştı birkaç gün önce. Kampta süpürge karşılığında ekmek ya da çorba alınabiliyor. Bir post tüfeğini doğrultup ateş etti ona, mermi göğsünden çapraz girip ensesinden çıktı. Oğlanı kampa taşıdık. Öfkeyle ayrılıyorum oradan, ama daha köşeden döner dönmez Rubin yetişiyor bana.

"Tadek, ne yaptın sen? Ne olacak şimdi?"

"Ne olacakmış?"

"Her şeyi söyleyeceksin, benim... Aman ne iyi yaptın öyle. O kadar yüksek sesle bağırılır mı yaa? Sen beni mahvetmek istiyorsun."

"Sen neden korkuyorsun ki? İhbar etmiyorlar nasılsa."

"Biliyorum bunu, sen de biliyorsun, ama *sicher ist sicher*. Güvenlik güvenliktir işte. Ver şu ayakkabılarını, posta vereyim. Anlaşmaya kesin yanaşır mı ki? Gidip konuşmaya çalışacağım onunla. Bedelini ben ödeyeyim bari. Daha önce ticaret yapmıştım onunla."

"İşte bu harika, siyasi şubeye bu da söylenecek şimdi."

"Tadek, geleceğimizi hiç parlak görmüyorum. Sen ver şu ayakkabıları, ben de gidip konuşacağım onunla. Güvenilir bir adam bu."

"Bu kadar uzun süre hayatta kalması şüphe uyandırıyor ama. Ayakkabılarımı vermem, kıyamam. Ama saatim var. Çalışmıyor, camı da çatlak, ama sen ne diye varsın ki zaten. Hem ayrıca, sen kendi saatini ver ona, sana bir maliyeti olmadı nasıl olsa."

"Off Tadek, Tadek!"

Rubin saatimi alıp saklıyor, uzaktan bir ses duyuyorum: "Demiryolcu!"

Arazide çaprazlamasına koşuyorum. Kaponun gözleri uğursuz uğursuz bakıyor, dudaklarının kenarları köpük köpük olmuş. Elleri, o kocaman goril elleri sabit bir ritimle ileri geri sallanıyor, parmaklarıysa sinirli sinirli kıvrılıyor.

"Rubin'le ne ticareti yaptın sen?"

"Gördünüz ya, kapo. Her şeyi gördünüz. Saatimi verdim ona."

"Nee?" Elleri yavaş yavaş boğazıma doğru yükselmeye başladı.

Korkudan taş kesildim. Hiç kıpırdamadan (onun vahşi bir hayvan olduğunu geçti aklımdan), gözümü ondan ayırmadan bir solukta anlattım:

"Saatimi verdim, çünkü post burada gizli iş yürüttüğüm gerekçesiyle siyasi şubeye rapor etmek istiyor beni."

Kaponun elleri yavaş yavaş gevşeyip iki yanına düştü. Çenesi, sıcaklamış bir köpeğinki gibi hafifçe aralandı. Anlattıklarımı dinlerken, elindeki küreğin sapını sallıyor kararsızca.

"İşinin başına dön. Görünen o ki, bugün seni kampa sedyeyle taşıyacaklar."

O sırada şimşek gibi ani bir hareket yapıp hazırola geçiyor ve başından şapkasını çıkarıyor. Arkadan gelen bisiklet çarpınca sıçrıyor yerinden. Şapkamı çıkarıyorum. Harmenze'nin sahibi olan Unterscharführer sinirden kıpkırmızı kesilmiş halde bisikletinden atlıyor.

"Bu aklını kaçırmış komandoda neler oluyor böyle? Bu adamlar niye ayaklarına bağlanmış değneklerle yürüyorlar orada? Şimdi çalışma zamanı!"

"Uygun adım yürümeyi beceremiyorlar!"

"Beceremiyorlarsa, öldürün gitsin! Bir kaz daha kaybolmuş, haberiniz var mı?

"Ne dikiliyorsun öyle aptal aptal!" diye bağırdı bana kapo. "Andrzej işlerini bitirsin adamların. Los!"

Patikadan uçarak koştum.

"Andrzej, bitir işlerini! Kapo öyle emretti.!"

Andrzej değneği kapıp rastgele vurdu adama. Yunan kendini eliyle korudu, böğürüp yere yıkıldı. Andrzej değneği adamın gırtlağına dayadı, değneğin üzerine çıkıp sallanmaya başladı.

Çabucak yürüyüp uzaklaşıyorum oradan.

Kapoyla esesin benim postun yanına gittiklerini ve onunla uzun uzun konuştuklarını görüyorum uzaktan. Kapo elindeki küreğin sapını sallayarak el kol işaretleri yapıyor sert sert. Şapkası başında. Onlar oradan ayrılınca, Rubin postun yanına gitti. Post banktan kalkıp hendeğe yaklaştı, nihayet hendeğin üzerine çıktı. Kısa bir süre sonra Rubin başını sallayarak işaret ediyor bana.

"Seni rabor etmeyeceği için Bay Post'a teşekkür et."

Saatim Rubin'in elinde değil.

Posta teşekkür edip atölyeye doğru gidiyorum. Iwan'ın grubundaki yaşlı Yunan yolda durduruyor beni.

"*Camerade, camerade,*[178] şu eses kamptan geldi, değil mi?"

"Başka nereden olacak ki?"

"Bugün seçme olacak mı gerçekten?"

Kır saçlı, kuruyup kalmış, Selanikli tüccar Yunan tuhaf bir vecd içinde küreği elinden atıp ellerini yukarı kaldırıyor:

"*Nous sommes les hommes misérables. O Dieu, Dieu!*"[179]

Soluk mavi gözleri aynı derecede soluk ve mavi olan göğe bakıyor.

VII

Dekovil vagonunu kaldırıyoruz. Tepeleme kum dolu vagon scheibe'nin[180] üzerinde raydan çıkmıştı. Dört çift cılız kol bir ileri bir geri itip sarsıyor aracı. Adamlar sallayıp ön iki tekerini kaldırdı ve rayların üzerine koydular. Tekerleri alttan destekliyoruz, araç rayların üzerine yükseliyor, ama aracı birden bırakıp doğruluyoruz.

"Toplanın!" diye yırtınıp ıslık çalıyorum uzaktan.

Araç başıboş halde düşüyor, tekerleri toprağa giriyor. Biri gereksiz bir çubuğu bir yana atıyor, kumu araçtan doğrudan scheibe'nin üzerine boşaltıyoruz. Yarın temizlenecek nasıl olsa.

178. Bkz. 128. dipnot (ç.n.)

179. (Fr.) Ne kötü kaderimiz var. Ah Tanrım, Tanrım. (y.n.)

180. (Alm.) Disk (ç.n.)

Antretene gidiyoruz. Bunun için çok erken olduğunu ancak bir süre sonra fark ediyoruz. Güneş hâlâ tepede duruyor. Toplanma zamanında burun ucu dayandığı ağacın tepesine varmasına biraz daha var. En geç saat üçte. İnsanların yüzlerinde huzursuz ve kuşkulu bir ifade var. Beşerli sıralar halinde dikiliyor, torbalarımızı ve pantolon kayışlarımızı çekiştirip düzeltiyoruz.

Kâtip sürekli sayıyor bizi.

Avlu tarafından esesler ve bizim postlar geliyorlar. Etrafımızı sarıyorlar.

Öylece dikiliyoruz. Komandonun en arkasında üzerinde iki ceset olan sedyeler var.

Yol üzerinde her zamankinden daha büyük bir hareket oldu. Harmenzeli insanlar oradan erken ayrılışımız nedeniyle huzursuz olmuş halde bir oraya bir buraya yürüyüp duruyorlar. Ama eski lagerliler mesele açık; lagerde gerçekten bir seçme olacak.

Bayan Haneczka'nın açık renkli baş örtüsü birkaç kez görünüp kayboluyor.

Kadın soran gözlerle bakıyor bize. Elindeki sepeti yere koyuyor, sırtını samanlığa dayayıp bakıyor. Neye baktığına bakıyorum. Iwan'a bakıyor endişeyle.

Eseslerin hemen arkasından kapo ve o çelimsiz komandoführer[181] geliyor.

"Açılın ve kollarınızı havaya kaldırın," dedi kapo.

O zaman herkes anladı, üstümüzü arayacaklar. Ceketlerimizin düğmelerini çözüp torbalarımızı açıyoruz. Eses marifetli ve hızlı. Elleriyle üstümüzü arayıp torbalarımıza uzanıyor. Benim torbada, kalan ekmeğin

181. Bkz. 159. dipnot (ç.n.)

yanı sıra, birkaç soğan, bayatlamış domuz pastırması ve meyve bahçesinden geldiği aşikâr olan elmalar var.

"Nereden buldun bunları?"

Kafamı kaldırıyorum, "benim" post.

"Evden gelen paketten çıktılar, Bay Post."

Bir an gözlerimin içine bakıyor alaycı biçimde.

"Bugün öğle yemeğinden sonra aynı elmalardan yedim ben."

Ceplerden ayçiçeği parçaları, mısır koçanları, otlar, kuzukulağı çıkarıyorlar, birbiri ardına kısa feryatlar kopuyor; adamları dövüyorlar.

Unterscharführer ansızın sıranın ortasına dalıp torbası dolu yaşlı Yunanı kenara çekti.

"Aç!" dedi kısaca.

Yunan titreyen elleriyle torbasını açtı. Unterscharführer torbanın içine bir göz atıp kapoyu çağırdı.

"Kapo, bak, bizim kaz."

Koca kanatları açılmış haldeki kazı torbadan çıkardı.

Koşup torbanın yanına gelmiş pipel zafer kazanmış bir edayla, "İşte burada, işte, ben dememiş miydim?" diye bağırdı kapoya.

Kapo sopasıyla vurmaya yeltendi.

"Vurma!" dedi kaponun elini tutan eses.

Tabancasını kılıfından çıkardı, doğrudan Yunana dönüp elini anlaşılır bir biçimde sallayarak:

"Nereden buldun bunu? Söylemezsen, vuracağım."

Yunan hiçbir şey söylemedi.

Eses tabancasını doğrulttu. Iwan'a baktım. Beti benzi atmıştı. Göz göze geldik. Ağzını büzüp sıradan çıktı.

Esesin yanına gitti, şapkasını çıkarıp, "Kazı ona ben verdim," dedi.

Bütün gözler Iwan'a kilitlendi. Unterscharführer kırbacını yavaşça kaldırıp Iwan'ın suratına bir, iki, üç kez indirdi. Sonra kafasına vurmaya başladı. Kırbaç ıslık çalıyor, tutsağın suratında kanlı yarıklar açılıyor, ama Iwan yere düşmüyordu. Şapkası elinde, kolları iki yanında, dimdik duruyordu öylece. Başını eğmiyor, sadece bedeni sallanıyordu.

Unterscharführer elini indirdi.

"Bunun numarasını yazıp rapor edin. Komando - marş!"

Uygun adım yürüyerek uzaklaşıyoruz oradan. Ardımızda bir yığın ayçiçeği, öbek öbek ot, paçavralar ve torbalar kalıyor, tüm bunların ardında da beyaz kanatları açık, kırmızı kafalı büyük bir kaz yatıyor. Komandonun en arkasında, kimseye dayanıp destek almadan Iwan yürüyor. Onun ardında da üzerleri dallarla örtülmüş iki ceset taşıyorlar sedyelerde.

Bayan Haneczka'nın yanından geçerken, başımı çevirip ona baktım. Beti benzi atmış, ellerini göğsüne bastırmış halde dimdik duruyordu. Dudakları sinirli sinirli titriyordu. Bakışlarını kaldırıp bana baktı. İri, kara gözlerinin gözyaşları içinde kalmış olduğunu gördüm o an.

Yoklama sonrasında bizi bloklarımıza sürdüler. Ranzalarda uzanmış, baraka tahtalarındaki yarıklardan dışarıyı izleyerek seçmenin bitmesini bekliyoruz.

"Tüm bu seçmeden ben sorumluymuşum gibi hissediyorum. Sözcüklerin ne garip bir gücü var. Şu lanet olası Oświęcim'de kötü sözcüklerin bile gerçekleşme gücü

var."

"Boş ver," diye karşılık verdi Kazik, "şu ezmenin yanına yiyecek bir şey ver sen bana en iyisi."

"Domatesin yok mu?"

"Papaz her gün pilav yemez."

Hazırlanmış sandviçleri itiyorum elimle.

"Yiyemiyorum."

Avluda seçmeyi bitiriyorlar. Eses doktor kaydedilenlerin toplam sayısını alıp diğer bloğa gidiyor. Kazik gitmeye hazırlanıyor.

"Sigara satın almaya gidiyorum. Ama biliyor musun Tadek, eziğin tekisin sen, biri benim yulaf lapamı yeseydi, döve döve pestilini çıkarırdım onun, pestilini."

O sırada aşağıdan, döşeğin kenarından kırlaşmış, koca bir kafa belirdi ve mahcup mahcup kırpışan gözler baktı bize. Sonra Beker'in buruşuk ve daha bir yaşlanmış yüzü göründü.

"Tadek, senden bir ricam var."

"Söyle," dedim ona doğru eğilerek.

"Tadek, bacaya gidiyorum."

Biraz daha eğilip gözlerinin içine yakından baktım, sakin ve boş boş bakıyorlardı.

"Tadek, bunca zamandır o kadar açtım ki. Bana yiyecek bir şeyler versene. Bu son akşamım için."

Kazik dizime vuruyor eliyle.

"Bu Yahudiyi tanıyor musun sen?"

"Beker bu," diye karşılık veriyorum usulca.

"Al bakalım Yahudi, çık döşeğe de tıkın şunları. Doyunca, geri kalanını al götür bacaya. Çık döşeğe hadi.

Ben burada uyumuyorum nasılsa, bitlerin umrumda değil o yüzden."

"Tadek," diyerek kolumdan tutuyor Kazik, "gel benimle. Blokta harika bir elmalı turtam var, annem göndermiş."

Döşekten inerken kolumu dürttü.

"Baksana," dedi fısıldayarak.

Beker'e baktım. Gözlerini kapamış, yukarı tırmanmak için tutunmak üzere ranzanın tahtasını bir kör gibi el yordamıyla nafile aranıyordu.

AKŞAM YEMEĞİ

Karanlığın tümüyle çökmesini sabırla beklemeye koyulmuştuk. Güneş tepelerin ardına çoktan çekilmişti, yer yer kirli karla kaplı, yeni sürülmüş yamaç ve vadiler üzerine akşamın süt beyaz sisiyle dolu, gittikçe koyulaşan gölgeler çöküyordu, ama göğün yağmur bulutlarıyla şişip sarkmış göbeğinde gün batımının pembemsi hüzmeleri yer yer salınıp duruyordu hâlâ. Islanıp ekşimiş toprağın kokusuyla dolu, şiddetli ve sanki estikçe kararan bir rüzgâr, içiçe geçmiş bulutları önüne katmış sürüklüyor ve tıpkı buzdan hançerler gibi kesiyordu bedeni; katranlı kâğıdın güçlü rüzgârın kopardığı bir parçası bir başına ve tekdüze biçimde çatıya çarpıp takırdıyordu. Çayırlardan ferahlatıcı, ama içe işleyen bir serinlik geliyor, vadide vagonların tekerleri rayların üzerinde tıngırdıyor ve lokomotifler acı acı pofluyordu. Etrafa nemli bir alacakaranlık çöküyor, açlık gitgide daha can yakıcı biçimde hissediliyor, şose yol üzerindeki hareketlilik yavaş yavaş kayboluyordu. Rüzgâr kırık dökük

cümleleri, arabacıların bağırtılarını, toynaklarını patikanın mıcırları üzerinde tembel tembel sürüyen ineklerin koşulmuş olduğu arabaların ağır aksak tıkırtısını gittikçe daha seyrek taşıyordu kulaklara; cumartesi eğlencesi için neşeyle kasabaya akan köylü kızların, tahta terliklerinin asfalt üzerindeki tıkırtıları uzaklaşıyor, içten kahkahaları gittikçe duyulmaz oluyordu.

Nihayet karanlık epeyce yoğunlaşmış ve yağmur çiselemeye başlamıştı. Yüksek direklerin ucunda sallanan mor lambaların loş ışığı, yol kenarındaki ağaçların birbirine dolanmış kara dallarına, muhafız kulübelerinin parıldayan çatılarına, ıslak bir kayış gibi ışıldayan ve artık tenhalaşmış olan yola vuruyordu; askerler bu ışığın altında uygun adım yürüyüp karanlıkta kayboldular, ayaklarının altındaki çakılların çıkardığı sesler gittikçe daha da belirginleşiyordu.

O sırada komutanın şoförü elindeki ışıldağın, üstündeki siperinin bastırdığı ışık hüzmesini **blok**ların arasındaki geçiş yoluna doğrulttu ve **blokbaşı**lar elleri arkadan dikenli tellerle bağlanmış, üzerlerinde çubukluları bulunan yirmi Rus'u tuvaletten çıkarıp toprak tümseğin üzerinden ite kaka sürüdüler, sonra başları açık hâlde, çıt çıkarmadan ve aç bilaç saatlerdir kıpırdamadan dikilen insanlara yan çevirerek, kamp sokağının taşları üzerinde sıraya dizdiler. Rusların keskin ışığın sarıp sarmaladığı bedenleri eriyip kaba, pamuklu bir kumaşa bürünmüş ve üzeri gölgeyle kaplanmış bir et yığınına dönüşüyordu adeta; giysilerindeki her bir kırışık, kabarık ve kıvrım, eski püskü pabuçlarının patlamış tabanla-

rı, pantolonlarının paçalarındaki kurumuş kil topakları, apış aralarındaki kalın dikişler, pamuklu kaba kumaşların çizgileri üzerindeki kıvrım kıvrım beyaz iplikler, pantolonlarının kıç kısımlarından sarkan yamalar, eklem yerlerinde pıhtılaşmış kan damlaları bulunan, parmakları acıdan kasılıp beyazlaşmış gergin elleri, içine saplanan paslı dikenli telin morarttığı bileklerinin yay gibi gerilmiş tendonları, ikinci bir telle birbirine doğal olmayan bir şekilde yanaştırılmış çıplak dirsekleri - tüm bunlar adeta donmuşcasına karanlıktan yontulmuşlardı net biçimde; Rusların baş ve sırtları karanlıkta kalıyor, sadece, tıraşlı olduğu için biraz daha beyaz olan enseleri parıldıyordu ceketlerinin yakaları üstünde. Bu insanların uzayan gölgeleri yolun ve çiy damlacıklarıyla ışıldayan dikenli tellerin üstüne düşüyor, seyrek, sararıp solmuş ve kuru kuru hışırdayan bir sazlıkla kaplı tepenin yamacındaki dikenli tellerin ardında kayboluyordu.

Kampların özel olarak bu akşam için kentten kampa gelmiş kır saçlı ve yanık tenli komutanı, yorgun ama enerjik adımlarla ışık hüzmesinden geçti ve kenarda dikilip Rusların oluşturduğu iki sıranın birbirine uygun mesafede olduğuna kanaat getirdi. Sonrasındaki olaylar her ne kadar hızlı gerçekleşmiş olsa da, barakadaki kazanlarda sıcak değilse bile hâlâ ılık olma ihtimali bulunan yarım litre çorbayı on yedi saattir bekleyen aç bir mide ve soğuktan donmuş bir beden için vakit geçmek bilmiyordu.

"Sanmayın ki, bu önemli bir şey değil!" diye bağırdı komutanın önüne geçen gencecik lagerältester.[182]

182. Bkz. 133. dipnot (ç.n.)

Bir eli siyah bir kumaştan tam ölçülerine göre dikilmiş, rütbesini vurgulayan kabanının yakasındaydı, diğer elinde çizmelerinin konçlarına ritmik bir biçimde vurduğu söğüt bir kırbaç vardı.

"Bu insanlar, bunlar suçludurlar. Nedirini nasılını söylemek zorunda değilim size. Bunlar komünist, öyle değil mi? Sayın komutan bunların ibret olsun diye cezalandırılacaklarını size çevirmemi emretti bana ve sayın komutan bir şey diyorsa... Evet çocuklar, benden size tavsiye, ayağınızı denk alın, tamam mı?"

"*Los, los,*[183] biz aceledeyiz,"[184] dedi kısık bir sesle komutan, paltosunun önü açık subaya. Komutan kalçasını küçük Skoda aracın çamurluğuna dayamış, elindeki eldiveni çıkarıyordu uyuşuk uyuşuk.

"Bunu uzatmaya gerek yok," diye cevap verdi paltosunun önü açık olan yüzbaşı. Elini gelişigüzel sallayıp sinsice sırıttı.

"*Ja,* tüm kamp bugün öğle yemeğinden mahrum olacak yine," diye bağırdı gencecik lageraltester, "blokbaşılar çorbayı mutfağa geri götürecekler, hele bir litresi eksilsin, ben de sizi eksiltirim o zaman, anlaşıldı mı millet?"

Kalabalığın içinde derin bir iç çekiş dalgalandı. Arka sıralar öne doğru yavaş yavaş sokulmaya başladı, yolun kenarında ileri atılmaya hazırlanan sıkışık haldeki insanların ısıttığı sırtlardan huzur verici bir sıcaklık yayıldı.

Komutan eliyle işaret verdi ve küçük arabacığının ar-

183. Bkz: 63. dipnot (ç.n.)

184. Almanca *in Eile sein* ifadesinin Lehçe'ye sözcük sözcüğe aktarılmış biçimi (y.n.)

kasından ellerinde tüfekleriyle SS'ler çıktı peş peşe, her biri kendisine düşen Rus'un arkasında göze çarpan bir ustalıkla yerini aldı. Hâl ve hareketlerinden bizimle birlikte **komando**dan dönmüş oldukları anlaşılmıyordu artık, arada karınlarını doyurmuşlar ve yeni ütülenmiş töreni üniformalarını giymişler, hatta kendilerine *manicure* bile yapmışlardı; tırnakları düzgün kesilmiş parmaklarının uçları dipçikleri sıkı sıkı tutmaktan pembeleşmişti; belli ki, kızlarla eğlenmek için kasabaya gideceklerdi. Tüfeklerini gürültüyle ateşe hazırlayıp dipçiklerini kalça kemiklerine, namlularını da Rusların traşlı enselerine dayadılar.

"Achtung! bereit, Feuer!"[185] dedi komutan sesini yükseltmeden.

Tüfekler gürledi, askerler dağılan kafalardan saçılan parçalar üstlerine sıçramasın diye birer adım geriye atıldılar. Ruslar bacakları üzerinde sallanarak, dağılan beyinlerinin ve kanlarının şapırtıyla aktığı taşların üzerine ağır birer çuval gibi yığıldılar. Askerler tüfeklerini omuzlarına atıp alelacele muhafız kulübesine doğru yöneldiler, cesetler dikenli tellerin altına gelişigüzel çekildi, komutan maiyetiyle birlikte, etrafı dumana boğarak kapıya geri geri yanaşmış olan Skodasına bindi.

Kır saçlı ve yanık tenli komutan oradan mutlu mesut ayrılır ayrılmaz, yola üşüşmeye başlamış suskun kalabalık kana bulanmış taşların üstüne çığ gibi çöktü acı bir ciyaklamayla, ardından bir insan yumağı halinde tepişip taşların üzerinden geçti ve bütün kamptan oraya çağırılmış blokbaşıların ve koğuşbaşıların coplarıyla

185. (Alm.) Dikkat! nişan al, ateş! (y.n.)

dağıtılınca herkes kendi bloğuna kaçıştı. Ben infaz yerinden az ötede olduğum için oraya zamanında yetişip de nasiplenememiştim, ama ertesi gün bizi yine işe koştuklarında, benimle birlikte boru taşıyan **müslümanlaş**mış Estonyalı bir Yahudi, insan beyninin pişirilmeden, çiğ çiğ yiyilebilecek kadar yumuşak olduğuna gün boyu şevkle inandırmaya çalıştı beni.

GERÇEK YAŞAMDAN BİR ÖYKÜ

Redaktör Stefan Żółkiewski'ye[186] *ithafen*

Öleceğimi düşünüyordum o sırada. Çıplak bir saman şilte üzerinde, benden öncekilerin irinlerinin ve kurumuş boklarının leş gibi koktuğu bir battaniyenin altında yatıyordum. Öyle mecalsizdim ki, pireleri defetmek için kaşınmaktan vazgeçmiştim. Kalçalarımda, kıçımda ve omuzlarımda koca koca yatak yaraları açılmıştı. Kemiklerimin üzerinde gerilip kalmış derim kırmızıydı ve yeni olmuş bir yanık gibi sızlıyordu. Bedenimden tiksiniyordum ve başkalarının hırıltılarını dinleyip rahatlıyordum. Susuzluktan boğulacağımı sanıyordum bazen. O zaman da çatlamış dudaklarımı açıp bir kupa soğuk kahvenin hayalini kurarak, sonuna kadar açık pencerenin ardında uzanan boş gökyüzüne boş boş bakıyordum. Hava bozuyordu, çünkü külvari, cesetvari bir du-

186. Edebiyat eleştirmeni, edebiyat tarihçisi ve kuramcısı, politika yazarı. 1945-48 yıllarında "Kuźnica" (Demirhane) adlı haftalık derginin redaktörü ve baş yazarı. (y.n.)

man damların hemen üstüne kadar inmişti. Damların üzerindeki katran erimiş, güneşte cıva gibi parlıyordu.

Kıçımdaki ve sırtımdaki etler yanmaya başlayınca, engebeli saman şilte üzerinde yan dönüp başımı yumruğuma dayayarak, bakışlarımı yan yataktaki şişmiş adama, Kwaśniak soyadlı **kapo**ya çeviriyordum umutla. Yanındaki sehpada bir kupa kahve ve yarısı yenmiş bir elma vardı, bunların etrafında da ufalanan küçük bir ekmek parçası öylece duruyordu. Düşünceli karısının gönderdiği yeşil domatesler yatağının ayakucunda, çarşafın altındaki karton kutuda saklı halde olgunlaşmaktaydı.

Kapo Kwaśniak, hareketsizliğe tahammül edemiyordu. Kadınlar lagerinde çalıştığı komandosunu özlüyordu nostaljik biçimde. Sıkılıyordu. Krankenbau'da tek eğlencesi, doyana kadar yemek de elinden alınmıştı, çünkü böbreklerinden rahatsızdı. Öbür yanındaki yatakta Hollandalı bir kemancı olan bir Yahudi vardı ve zatürreden bir başına ölmekteydi. Bu yüzden kapo Kwaśniak, benim şiltenin hışırtısını duyup hep dirseği üzerinde doğruluyor ve şiş gözlerini araştırır biçimde kırpıyordu.

"Uykunuzu aldınız nihayet," diyordu öfkeyle, içinde kabaran sabırsızlığı güçlükle gizleyerek, "bir şeyler daha anlatın hadi. Neredeyse sağlıklı olan insanın bir **müslüman** gibi yatmak zorunda olması zor şey. Epeydir **seçme** yok."

Bayağı kitapların özetleri, macera filmlerinin öyküleri, büyük bir repertuvardan dramalar onu memnun etmiyordu. Romantik yapıtlar fonundaki inanılmaz öykülere katlanamıyordu. Ne var ki, şayet benim gerçek yaşa-

mımdan olduklarına onu ikna edebilmişsem, önemsiz ve duygusal konulara tutkuyla veriyordu kendini. Ve bir zamanlar başımdan geçmiş ilginç ne varsa hepsini, korucu sevgilisinin akşamları pencerenin altında gitarla serenat yaptığı teyzemi, fizik dersinde profesörü kızdırmak için dolaba kapattığımız, ama bir türlü ötmemiş olan o canlı horozu, bazı yaşanmışlıklar sayesinde bana Polonya eylülünü anımsatan, dudaklarının köşelerinde uçuklar olan kızı vs. çoktan anlatmıştım aslında. Sadece iki tane olduğu için acı acı hayıflanarak, aşklarımı da tümüyle anlatmıştım ona. Dürüsttüm ve en yalın sözcüklerle gerçeği, başka hiçbir şeyi değil, sadece gerçeği söylüyordum. Ama zaman çok ağır ilerliyordu, benimse ateşim gittikçe yükseliyor ve susuzluğum gittikçe artıyordu.

"Hapisteyken, bir bodrumdaki hücremize genç bir oğlan gelmişti. Kendisini bir polisin getirdiğini söylemişti. Söylenenlere göre, tebeşirle duvara yazı yazdığı için," diye başladım ağır ağır anlatmaya, dilimi dudaklarımın üstünde gezdirdim ve İncil'li oğlanın birkaç yıl sonra bir öyküde[187] tekrarladığım öyküsünü ilginç bir özet halinde anlattım ona.

"Oğlanın yanında bütün bir gün boyunca okuduğu *Kutsal Kitap* vardı. Hiç kimseyle konuşmuyordu, arkadaşların sorularını kısaca ve ters ters yanıtlıyordu. Öğleden sonra genç bir Yahudi sorgudan geri döndü bizim hücreye. Oğlana baktı ve onu gestapoda gördüğünü söyledi. 'İtiraf et, sen de benim gibi Yahudisin. Korkma, burada biz bizeyiz,' diye ekledi. İncil'li oğlan kendisini polisin getirdiğini ve Yahudi olmadığını söyledi. Oğlan

187. "İncil'li Oğlan" adlı öyküden söz edilmektedir. (y.n.)

akşam diğerleriyle birlikte götürülüp avluda kuşuna dizildi. Bu oğlanın adı Zbigniew Namokel'di ve dediğine göre, bir banka müdürünün oğluydu," diyerek, gerçek bir öyküyü daha bitirdim alelacele.

Kapo Kwaśniak sessizce doğrulup yatağının ayakucunu eşelemeye başladı. Karton kutusundan bir domates çıkarıp bir süre elinde tuttu tereddütle.

"Bu sizin yaşamınızdan bir olay değil," dedi sertçe, gözucuyla bana bakarak. "Ben burada sizden biraz daha uzun bir süredir yatıyorum. Bilmek ister misiniz? O burada, hastanedeydi, şu sizin anlattığınız Zbigniew Namokel. Sizin gibi tifüsten muzdaripti. Şu an sizin yattığınız yatakta öldü o."

Sırtını yastığına rahatça dayayıp domatesi bir elinden diğerine geçirdi.

"Kahvemi içebilirsiniz, bana yasak nasılsa," dedi kısa bir süre düşündükten sonra. "Ama hiçbir şey anlatmayın bana artık."

Domatesi battaniyemin üzerine attı, kahve kupasını bana doğru itti ve başını eğip dudaklarımı kupanın içindeki sıvıya nasıl yapıştırdığıma baktı büyük bir ilgiyle.

PAKETLİ ADAM

Adolf Rudnicki'ye[188]

Bizim şrayber[189] Lublin'li bir Yahudiydi ve Oświęcim Kampı'na Majdanek'ten[190] artık deneyimli bir lagerli olarak gelmişti, ama krematoryumlardan elde edilmiş servetleri sayesinde lagerde muazzam derecede etkili olan sonderkomandodan yakın bir tanıdığını bulmuş olduğu için derhal hasta taklidi yapmaya başlamış, hiçbir güçlük yaşamadan KB zwei'a -Birkenau'nun hastane için ayrılmış bölümüne (Krankenbau II ifadesinden) kısaltarak böyle deniyordu- gitmiş ve orada bizim bloğun şrayber'liği gibi muhteşem bir mevki elde edivermişti hemen. Şrayber bütün bir gün boyunca aç acına toprağı kürekle alt üst etmek ya da çimento çuvalları taşımak

188. Nesir yazarı, *Kuźnica* (Demirhane) adlı derginin redaksiyon grubunun üyesi. Savaştan sonraki yıllarda sanatının çok büyük bir bölümünü Yahudi toplumunun gördüğü işkencelere, "fırınlar devri"ne adamıştır. (y.n.)

189. Bkz. 61. dipnot (ç.n.)

190. Lublin kenti yakınlarında kurulmuş, 1941-1944 yılları arasında etkinlik göstermiş Nazi toplama kampı. Başlangıçta Sovyet esirlerin tutulduğu bir kampken, sonrasında Yahudilerin kitlesel kıyımının yapıldığı bir toplama kampı olmuştur. Bu kampta yaklaşık 360 bin insan ölmüştür. (y.n.)

yerine, sekreterlik işine bakıyor -ki bu, tanıdıklarını da mevkilere getiren diğer kodamanlar için bir kıskançlık ve entrika mevzusuydu- hastaları getirip götürüyor, bloktaki yoklamaları yapıyor, hasta kartlarını hazırlıyor ve kırk üç yılının sonbaharında kampımızın tüm bölümlerinde neredeyse iki haftada bir düzenli olarak yapılan, Yahudileri ayıklama işlemlerine dolaylı olarak katılıyordu; çünkü şrayber akşamları araçların o günlerde henüz dönüşümlü çalışan dört krematoryumdan birine götürdüğü hastaların flegerlerin yardımıyla waschrauma götürülmesinden sorumluydu. Nihayet kasım ayında bir gün şrayberin, hatırladığım kadarıyla soğuk algınlığı nedeniyle ateşi yükseldi ve bloktaki tek hasta Yahudi olduğundan, ilk seçmede *zur besonderen Behandlung*'a,[191] yani gaza gönderilmek üzere seçildi.

Seçmeden hemen sonra, nezaketen blokbaşı dediğimiz baş fleger bizim şrayberi önceden onlara bırakıp böylelikle şrayberin bizim bloktan waschraum'a diğerlerinden ayrı götürülmesi gibi nahoş bir sorundan kurtulmamızı sağlamak üzere, neredeyse sadece Yahudilerin kaldığı on dördüncü bloğa gitti.

On dördüncü bloktan geri dönüp kulağında steteskopla masada oturmakta olan başhekime, "Onu *auf vierzehn*[192] ferlegeyeceğiz[193], Doktor, *verstehen*?[194]" dedi.

191. (Alm.) zur besonderen Behandlung: özel muameleye (Sonderbehandlung (kısaca SB): tutsakların farklı yöntemlerle, örneğin gaz odalarında öldürülmesini ifade etmek üzere Naziler tarafından resmi olarak kullanılmış hüsnütabir) (y.n.)

192. (Alm.) on dörde (y.n)

193. Orijinal metinde, Almanca *verlegen* (aktarmak, götürmek) eylemi okunuşuyla Lehçeye uyarlanmış olup çeviride de yazarın dil üslubunun korunması adına, bu eylem okunuşuyla dilimize uyarlanmıştır. (ç.n.)

194. (Alm.) anlamak? (ç.n.)

Doktor yeni gelmiş bir hastanın sırtına büyük bir itinayla hafif hafif vuruyor ve kaligrafik bir yazıyla hasta kartına bir şeyler yazıyordu. İşine ara vermeden eliyle işaret etti.

Şrayber üst ranzada çömelmiş, içinde dize kadar bağcıklı Çek malı çizmelerinin, kaşığının, bıçağının, kurşun kaleminin ve KB'deki hemen hemen tüm Yahudi doktor ve flegerlerin yaptığı gibi (onlar Polonyalıların aksine, kamp dışından hiç kimseden hiçbir paket almıyorlardı. Evlerinden yardım paketleri alan KB'deki Polonyalılar ayrıca hastalardan da tütün ve yiyecek alıyorlardı.), çeşitli şrayberlik işleri karşılığında hastalardan aldığı sıvı yağlarının, küçük yuvarlak ekmeklerinin ve meyvelerinin bulunduğu karton kutuyu iple bağlıyordu itinayla.

Şrayberin karşısında, birkaç aydır neden blokta tutulduğu belli olmayan Polonyalı yaşlı bir binbaşı kulaklarını baş parmaklarıyla tıkamış, kendi kendine satranç oynuyordu, altındaki ranzada nachtwacha[195] cam bir ördeğe tembel tembel işiyordu ve hemen sonrasında yorganın altına gömüldü. Diğer **koğuş**larda balgam çıkarılıyor ve öksürülüyor, sobada domuz pastırması cızır cızır cızırdıyordu, her akşamüstü olduğu gibi, nemli ve boğucu bir hava vardı.

Şrayber yataktan inip, kutusunu eline aldı. Blokbaşı ona bir battaniye verdi hoyratça ve takunyalarını giymesini söyledi. Bloktan çıktılar, pencereden görünüyorlardı, on dördüncü bloğun önüne varır varmaz blokbaşı şrayberin sırtından battaniyeyi, ayaklarından takunyaları çe-

195. Gece bekçisi kastedilmektedir (y.n.), (Alm.) nachtwache (gece nöbeti) sözcüğünden. (ç.n.)

kip aldı ve sırtına bir iki defa hafifçe vurdu, üstünde artık sadece, rüzgârın şişirdiği geceliği kalmış olan şrayber ise başka bir fleger eşiğinde on dördüncü bloğa girdi.

Ancak akşamüstü, koğuşlarda akşam tayını, çay ve paketler dağıtıldığı sırada, flegerler Müslümanları bloklardan çıkarmaya ve üstlerinden battaniyelerini, ayaklarından terliklerini çekip alarak, blok kapıları önünde beşerli sıralar halinde dizmeye başladılar. Lagere muhafız SS geldi ve kimse kaçmasın diye flegerlere waschraum önünde bir zincir oluşturmalarını emretti; bu sırada bloklarda akşam yemeği yeniyor ve yeni gelmiş paketler kurcalanıyordu.

Bizim şrayberin on dördüncü bloktan elinde paketiyle çıktığı, beşli sırada yerini aldığı ve flegerlerin bağırışıyla alelacele diğerleriyle birlikte banyoya sürüldüğü, pencereden görülüyordu.

"*Schauen Sie mal, Doktor!*"[196] diye seslendim doktora. Doktor steteskopu çıkardı, miskin adımlarla pencereye geldi ve elini omzuma koydu. "Biraz daha mantıklı olabilirdi, sizce de öyle değil mi?" dedim.

Avluda hava kararıyordu, bloğun önünde hareket eden beyaz gömlekler görülüyordu, insanların yüzleri seçilmiyordu, yan tarafa geçip görüş alanından çıktılar; dikenli tellerin üzerinde lambaların yandığını fark ettim.

"Eski bir lagerli bir iki saat sonra paketi, gömleği olmadan, çıplak halde gaza gideceğini çok iyi bilir çünkü. Mülkiyet kalıntısına bu ne inanılmaz bir bağlılık böyle. Paketini bir başkasına verebilirdi oysa. Ben olsam..."

196. (Alm.) Bakın, doktor! (y.n.)

"Gerçekten böyle mi düşünüyorsun?" diye sordu doktor kayıtsızca. Elini omzumdan çekti, diliyle oyuk bir dişini kurcalıyormuş gibi çenesini oynatıyordu.

"Bağışlayın, *Doktor*, ama sanmıyorum ki, siz..." dedim yeri gelmişken.

Doktor Berlinliydi, Arjantin'de karısı ve bir kızı vardı ve bir Yahudi'nin acılı kederiyle eski bir Prusya subayının gururunun birbirine karıştığı bir gülümsemeyle kendinden *wir Preussen*[197] diye söz ederdi zaman zaman.

"Bilmiyorum. Gaza gidiyor olsaydım, ne yapardım bilmiyorum. Ben de paketimi yanıma alırdım herhalde."

Bana dönüp şaka yollu gülümsedi. Çok yorgun ve uykusuz olduğunu gördüm.

"Sanırım, **baca**ya gidiyor olsaydım bile, yolda bir şey olacağına inanırdım kesinlikle. Paketimi bir başkasının eliymiş gibi tutardım, biliyor musun?"

Pencereden uzaklaştı, masaya oturup diğer hastayı getirmemi buyurdu; ertesi gün lagere göndermek üzere iyileşenler abgang'ını hazırlıyordu.

Hasta Yahudiler waschraum'u, feryat ve iniltilerle dolduruyorlardı, binayı ateşe vermek istiyorlardı, ama hiçbiri gözleri kapalı biçimde köşede oturmuş ya uyuyormuş gibi yapan ya da gerçekten uyuyan sıhhiyeci SS'e dokunmaya cesaret edemiyordu. Gecenin erken saatlerinde lagere kocaman krematoryum kamyonları ve birkaç SS geldi, Yahudilere üzerlerindeki her şeyi waschraum'da bırakmaları emredildi ve flegerler çıplak Yahudileri kamyonlara fırlatmaya başladılar, ta ki kamyonlarda ağlayarak ve küfürler savurarak, aşağıya

197. (Alm.) Biz Prusyalılar (y.n.)

düşmemek için birbirlerinin elinden umutsuzca tutarak, projektörlerin ışığıyla aydınlatılmış halde lagerden ayrılan insanlardan oluşmuş kocaman yığınlar yükselinceye dek.

Nedendir bilmem, daha sonrasında lagerde, gaza giden Yahudilerin kimsenin anlayamamış olduğu İbranice sarsıcı bir şarkı söylediklerinden söz ediliyordu.

SUSKU

Onu Alman **kapo**ların barakasında, bir bacağını pencere pervazından attığı sırada enselediler. Tek söz etmeden çekip aşağı indirdiler ve nefretle soluyarak kampın yan yoluna sürüklediler. Orada, etrafları suskun bir kalabalık tarafından sıkıca çevrelenmiş halde, onlarca açgözlü elle üzerine bastırıp onu ezmeye başladılar.

Ansızın kampın kapısının oradan, ağızdan ağıza yayılan uyarı haykırışları geldi. Ellerinde silahlarla hafif öne eğilmiş askerler kampın anayolunda, yol üzerinde önlerinde dikilen, çubuklular içindeki küçük insan gruplarının yanından geçiyorlardı koşarak. Kalabalık, Alman kapoların küçük evinin önünden kaçıştı ve tıklım tıklım, pis kokan ve gürültülü barakalarına girip saklandı. Barakalardaki duman tüten sobalarda, geceleri civardaki bauerler'den[198] edinilmiş her tür yiyecek pişiriliyor, ranzalarda ve ranza aralarında küçük değirmenlerde tahıl öğütülüyor, tahta plakalar üzerinde etlerin sinirleri alınıyor, kabukları doğrudan yere atılarak

198. (Alm.) Bauer: köylü, çiftçi (y.n.)

patates soyuluyor, bir yığın çalınmış puro için kâğıt oynanıyor, pasta hamuru yoğruluyor, buharı çıkan yulaf lapaları oburca tıkınılıyor ve duygusuzca pire kırılıyordu. Yiyecek kokusu, duman ve çatının kirişlerinde yoğunlaşıp insanların, malzemelerin ve yiyeceklerin üzerine çiseleyen bir yağmur gibi tekdüze bir biçimde düşen su buharıyla karışık, boğucu, sanki terli kokular havada dalgalanıyordu. Kapıda bir kaynaşma oldu, başında mukavva bir miğfer olan çok genç bir Amerikan subayı barakaya girdi ve ranzalara ve masalara dostça göz gezdirdi. Üzerinde iyi ütülenmiş bir üniforma vardı. Açık kını içindeki tabancası uzun kayışların ucunda asılıydı ve genç askerin uyluklarına sarkıyordu. Subaya sivil takım elbisesinin kolunda sarı renkli "interpreter"[199] bandı olan bir çevirmen ve üzerinde yazlık beyaz bir ceket, bir frak pantolonu ve spor ayakkabılar olan, Tutsaklar Komitesi Başkanı eşlik ediyordu. Barakadaki insanlar sustular ve ranzalardan eğilerek ve başlarını çanaklardan, kâselerden ve sefertaslarından kaldırarak subayın gözlerinin içine dikkatle baktılar.

"Gentlemen" dedi subay, başından miğferini çıkarırken, çevirmen ise söylediklerini cümle cümle çeviriyordu hemen.

"görüp geçirdiklerinizden sonra, cellatlarınıza karşı derin bir nefret duyduğunuzu iyi biliyorum. Biz Amerikan askerleri ve siz Avrupalılar, adaletin adaletsizliğe egemen olması uğruna savaştık. Diğer tüm kamplarda olduğu gibi, bu kampta da tüm suçluların cezalandırılacağını bilmelisiniz. Yakalanan SS'lerin, ce-

199. (İng.) Çevirmen (y.n.)

setleri gömme işinde kullanıldıkları yönünde bir örnek de gördünüz."

"Gerçekten de, hastanenin arkasındaki meydanda yapılabilir bu. Henüz hepsini yakalamadılar," diye fısıldadı alt ranzadan bir adam.

"Ya da **sığınak**lardan birinde," dedi fısıldayarak bir diğeri. Ranzanın kenarına ata biner gibi oturmuş, ellerini battaniyeye bastırıyordu.

"Kesin be! Başka zaman mı yok? Subay beyin ne dediğini dinleyin," dedi kısık sesle, aynı ranzada çaprazında uzanan üçüncüsü. Subayı göremiyorlardı, çünkü barakanın o tarafında toplanmış, sıkış tıkış kalabalığın arkasında kalmıştı.

"Arkadaşlar, komutan bey tüm kamp suçlularının, SS'ler gibi, Häftling'lerin[200] de adil bir biçimde cezalandırılacağına şeref sözü veriyor," dedi çevirmen. Tüm ranzalardan alkışlar ve haykırışlar yükseldi. Okyanus ötesinden gelmiş bu genç adama jest ve kahkahalarla sempatilerini ifade etmeye çalışıyorlardı.

"Bu nedenle, komutan bey sizlerden," diye konuşmaya devam etti çevirmen biraz boğuk bir sesle, "sabırlı olmanızı ve hukuksuz bir şey yapmamanızı, zira bunun sizin aleyhinize olacağını, sadece, bu alçakları kamp muhafızlarına teslim etmenizi rica ediyor, tamam mı?"

Baraka tek bir uzun haykırışla yanıt verdi. Komutan çevirmene teşekkür edip tutsaklara iyi bir dinlenme ve yakınlarını kısa zamanda bulmaları dileğinde bulundu. Dostça bir gürültüyle uğurlanarak barakadan çıkıp bir sonraki barakaya geçti.

200. (Alm.) Häftling: tutsak (ç.n.)

Subay tüm barakaları bu biçimde dolaşıp askerler eşliğinde komuta binasına geri dönmüştü ki, onu battaniyelere sarmalanmış, yüzü şilteye gömülmüş, bedenlerimizin altında boğulmuş halde yattığı o ranzadan çekip çıkardık, sobanın altına beton zemine sürükledik ve tüm barakanın ağır, nefret dolu solumaları arasında tekmelerle bir temiz benzettik.

ÇOCUKLA BULUŞMA

Barakaların ardındaki toprak sette gündüz vakti gördükleri oyuğu bulup her ikisi de kollarını gözlerine siper etmiş halde, sırtlarını çakıllara sürte sürte dikenli telin altından dikkatle sürünerek sıvıştı. Toprak setten aşağı kaydılar ve yüzükoyun yatıp batan güneşin kırmızı ışıltılarıyla aydınlanmış uzun otlara doğru dirsekleri üzerinde süründüler. Köşedeki küçük yaylanın[201] altında, üzerinde *Off Limits*[202] yazan sarı plakalarla donatılmış kulübenin içinde bir Amerikan askeri oturuyordu, bankın üzerinde yanı başında mukavva miğferi ve otomatik tüfeği duruyordu. Küçük yaylanın tahtalarından iri damlalar düşüp bir gece önceki sönmüş ateşin küllerine sessizce vuruyordu.

Dikenli telden yeterince uzaklaşmış olduklarına karar verince, ot yığınının içinde oturup çubuklularındaki cıvık kil topaklarını özenle temizlediler ve diz ve dirsekleri üzerindeki kahverengi lekeleri bıçaklarla kazıdılar.

201. Gözetleme kulesi. (y.n.)
202. Burada: geçiş yasaktır. (y.n.)

Nihayet ayakları üzerinde doğruldular ve terk edilmiş **sığınak**ları, yıkılmış topçu mevzilerini geçip akşam yakılmış ateşlerin mavi dumanlarının tüm alanı üzerinde yükselmekte olduğu kampın etrafında büyük bir yay çizerek, kayan adımlarla ıslak çayırdan şoseye doğru bata çıka yürümeye başladılar, kırılmış tahtaların çıtırtıları ve binlerce insanın gürültüsü geliyordu kulaklarına.

"Rüzgâr bize doğru esiyor, cesetlerin kokusu geliyor," dedi elinde çıkın olan uzun boylusu, hastanenin önündeki, ağaç tomrukları arasında yatan cesetlerle dolu alanın etrafından dolandıkları sırada. Şiş ve çopur bir yüzü vardı ve bir albinoydu. Seyrek saçları kafatasında kıl gibi sert bir çıkıntı oluşturuyordu. Başının ortasında bir deri kesiği şeridi uzanıyordu. Kamp ceketinin oldukça kısa olan kolları cılız, çilli, kıllı kollarını açığa çıkarıyordu. Burnunu çekip, "Yakmaya fırsat bulamamışlar," dedi.

"Belli ki," dedi kısa boylu olan. Boğuk bir sesi vardı, kırık dişlerinin arasından sürekli tükürüyordu. Bu kıl yumağı, başının ortasından kırkılmış kara bir anızlıktı. Kısa süre önceki yağmurdan ıslanmış çayırın gümüş renkli pelüşünde koyu, kıvrımlı patikalar uzanıyordu. "Bak, bizden önce geçmişler buradan. Vagonlara gidiyorlar," diye ekledi.

"Rahat ol. Sana da yeter," dedi uzun boylu olan. Lokomotifi olmayan vagonların sıra sıra durduğu demiryolunun ardında bulunan yerleşim yerine doğru, kestane ağaçlarının uzamış gölgesinde şosenin aşağısına indiler.

Vadi, ardında bakır rengi güneşin batmakta olduğu

kara bir ladin ormanıyla çevrelenmişti. Yuvarlak sütunları olan, tek ailenin yaşadığı villalar ormanın kenarında, vadinin dibinde, çiçeklenmiş bahçeler arasında, gümüş renkli yağmurun iğne ve damlacıklarıyla parıldayan, coşkun, verimli, kararan yeşillikler içinde tıpkı bir avucun içindeymiş gibi yayılmış, pembe alçılarıyla parıldıyordu. Gökyüzü sanki ipektenmiş gibi hafiflemiş, saydamlaşmış halde, serinlikle bir kubbe gibi yavaş yavaş kapanıyordu vadinin üstünde. Sadece dağların ormanlık yamaçlarında seyrek gri sisler süzülüp ladinler arasında dağılıyordu.

"İşte senin vagonlar, git doyur karnını," dedi kısa boylu olan. Turfanda patates tarlalarını geçip demiryoluna çıktılar. Vagonların kapıları açıktı ve ayakları kapıya doğru istiflenmiş haldeki morarmış cesetlerle doluydu. Ceset yığınının tepesinde, kolalanmış yastıklar gibi beyaz ve şişmiş çocuklar yatıyordu.

"Yakmaya fırsat bulamamışlar," dedi uzun boylu olan. Sinyal tellerinin üzerinden atlayıp bir vagonun altından emekleyerek geçtiler.

"Belli ki," dedi kısa boylu olan. Birbirlerine bakıp dudaklarını büzerek gülümsediler. Sinyal tellerinin üzerinden tekrar atladılar, toprak setten aşağı kaydılar ve bahçeler arasında zikzak çizerek vadinin dibine, subay villalarına doğru indiler.

Kampın yüksek rütbeli subayları ve aileleri için tutsakların elleriyle inşa edilmiş bu yerleşim yeri boştu ve bakımlı bahçeleri, küçük beyaz perdelerle örtülü pencereleri ve bacalarından gökyüzüne sürünen dumanlar olmasaydı, buranın ölü olduğu sanılabilirdi.

Ana yolu geçip ormanın kenarındaki yan patikaya saptılar. Güneş dağların tepelerindeki yarık üzerinden parıldıyordu hâlâ, gölgenin kıyısında bir başına duran bir villanın yanında çiçekli bir bornoz içinde bir kadın şezlongda yatıyordu. Saçları ensesinde klasik, sıkı bir topuz yapılmıştı. Kadının yanında, üzerinde mavi bir elbise olan kıvırcık saçlı küçük bir kız çocuğu, içinde bir oyuncak bebeğin olduğu vernikli bir bebek arabasıyla oynuyordu.

Patikada durup kısık gözlerle birbirlerine baktılar. Dudaklarını açmadan birbirlerine gülümsediler. Bakışlarını çocuğun küçük başına çevirdiler, çocuğun başını tıpkı elleriyle okşar gibi yumuşacık ve tümüyle okşadılar bakışlarıyla. Ardından, bir çimenlikle patikadan ayrılmış villanın keskin köşesine çevirdiler gözlerini ve yine çocuğa baktılar. Uzun boylu olan öne bir adım attı, o sırada başının gölgesi kadının bacaklarına düştü ve göğüslerine doğru yükseldi.

Kadın yuvalarından uğramış gözlerini yukarı çevirip ağzını açtı. Üst dudağı tıpkı bir tavşanınki gibi büküldü. Kadınla göz göze gelen iki oğlan genişçe gülümseyip kamp modasına uyarak kalçalarını sallaya sallaya çocuğa doğru acele etmeden yürüdü.

OCAK SALDIRISI

I

Ulusların Avrupa'nın ortasında tehlikeli biçimde kaynayıp fokurdayan bu inanılmaz, aynı zamanda da komik potası içinden bir röportaj seçkisi hazırlamak üzere, savaş sona erdikten sonraki ilk sonbaharda karısı ve (klasik filoloji eğitimi almış) bir hanım arkadaşı eşliğinde Batı Almanya'ya seyahate çıkmış Polonyalı bir şairden duyulmuş, ders verici nitelikli, kısa bir anekdot anlatacağım şimdi. [203]

Batı Almanya'da aptallaşmış, korkmuş, açlık çeken, her yerde tehlike kokusu alan, nerede, ne kadar süreliğine ve ne için kalacaklarını bilmeyen, Amerikalı yeni yetme delikanlılar tarafından kasabadan kasabaya, kamp-

203. Borowski 1946 yılının ekim ayında Münih'te Nürnberg mahkemesi için muhabir olarak Almanya'ya gelmiş olan şair Jerzy Zagórski ile karşılaşmıştır. Savaş öncesi dönemde Vilnius'daki edebi grup "Żagary"nın bir üyesi olmuş olan Zagórski'nin genellikle felaketçi olarak nitelenen şiirler kaleme almış olması, dolayısıyla, Borowski'nin *Gdziekolwiek ziemia* (Herhangi Bir Toprak) başlıklı şiir kitabında etkilerini bulmanın mümkün olduğu bu şiir akımını temsil ediyor olması bu öykünün sonraki bölümü için önem arz etmektedir. (y.n.)

tan kampa, kışladan kışlaya sürülmekte olan insan sürüleri kaynaşıyordu o sıralarda. Amerikalı delikanlılar kıtanın fethi ve dönüştürülmesi için havariler gibi gelmiş ve işgal altındaki Almanya'da kendi bölgelerine nihayet yerleşip şüpheci ve inatçı şehirli Almanlara demokratik *baseball* oyununu ciddiyetle öğretmeye ve sigara, ciklet, prezervatif, bisküvi ve çikolataları fotoğraf makineleri, altın dişler, kol saatleri ve kızlarla değiş tokuş ederek, onlara serbest zenginleşme ilkelerini aşılamaya başlamış, Avrupa'da bulunuyor olmalarından dolayı aynı derecede aptallaşmış ve aynı derecede korkmuşlardı. Sadece zekâ ve cesarete bağlı başarıya dair bir kült içinde yetiştirilmiş, her insana eşit fırsat tanınması gerektiğine inanan, bir adamın değerini gelirleri toplamıyla hesaplamaya alışık, kader tarafından hep sürgün edilen bir şansın sevinçli beklentisi ve yaşam sevinciyle dolu, tıpkı üniformaları gibi temiz, taze ve düzgün, görevleri gibi akla uygun, yalın ve basit dünyaları gibi dürüst zihinli olan bu güçlü, atletik, açık ve samimi Amerikalı delikanlılar mal varlıklarını koruyamamış, işletmelerini, mevkilerini, işlerini kaybetmiş ve toplumun dibine düşmüş insanlara karşı içgüdüsel ve kör bir aşağılama hissi besliyorlardı; buna karşın, kültürlerini faşizmden kurtarmış olan nazik ve düşünceli Almanlara ve güzel, kaslı, neşeli, arkadaş canlısı ve tıpkı kız kardeşler gibi iyi ve yumuşak olan Alman kızlarına dostça, anlayışla ve hayranlıkla yaklaşıyorlardı. Politikayla ilgilenmiyorlardı (bunu onlar için Amerikan istihbaratı ve Alman basını yapıyordu), görevlerini yapmış olduklarını düşünü-

yorlar ve biraz can sıkıntısından, biraz nostaljiden, biraz da işlerini ve yaşamın kendilerine sunacağı şansları kaybetme korkusundan evlerine dönmeyi arzu ediyorlardı.

Bu yüzden, bu cin gibi tetikte olan ve yaftalanmış "sürülenler" kitlesinden kopup özgürlüğe kaçmak ve Polonya yurtsever örgütlerine kaydolup karaborsa zincirlerine dahil olarak normal bir özel yaşama başlamak, bir daire, bir araba, bir sevgili ve resmi izinler elde edip toplumsal hiyerarşide gittikçe daha yükseğe tırmanmak, Avrupa'da kendi evindeymiş gibi hareket etmek, kendini özgür ve tam bir insan hissetmek için daha büyük bir kente girmek çok zordu.

Kurtuluştan sonra, çevreden özenle izole edilmiş halde, DDT[204] tozu serpilmiş Dachau'nun pis barakalarında keyifli ve güzel kokulu bütün bir mayıs ayı boyunca ot gibi yaşadık; sonra zenci şoförler bizi yazı geçirmemiz için bir **koğuş**ta tembel tembel yayılıp yattığımız, yurtsever dergilerin redaksiyonunu yaptığımız, neredeyse mistik duyulara sahip, bizden yaşça büyük, dindar bir arkadaşımızın önderliğinde olabilecek her şeyin ticaretini yaptığımız ve duvarlarının ardına çıkmanın yasal yollarını bulmak üzere düşünüp taşındığımız bir kışlaya götürdüler. İki ay süren böylesine korkunç ve böylesine eğlenceli çabalar sonrasında, ki bu çabaları bir ara ayrıca anlatmak gerekir, dört arkadaş bir Bilgilendirme Ajansı kurduğumuz, sonrasında ise bizim için biraz mobilya ve dini tablo bırakması söylenip bir süreliğine akrabalarının

204. Evrensel bir böcek ilacı, savaştan sonra yaygın olarak kullanılmıştır. İnsanlar ve hayvanlar üzerindeki zararlı etkisi nedeniyle günümüzde kullanılmamaktadır. (y.n.)

yanına defedilmiş, eski Nazi partisinin bir eylemcisinin boşalttığı dört odalı, rahat bir daireye kamp belgeleri sayesinde -dürüstçe ve yasaya uygun olarak- geçmeyi başarabildiğimiz Münih'te, hararetli biçimde etkinlik gösteren Polonya Komitesi'ne ait küçük bir odaya taşındık. Geri kalan mobilyayı ve kütüphaneyi bunlardan yararlanılmayan Komite'den getirdik. Önderimiz UNRRA'dan[205] ve Londra'daki PCK'dan[206] memurlarla iletişim kurdu ve Amerikan paketlerinin kamplardaki dağıtımıyla ilgilendi, savaştan önceki sanatsal etkinliğine geri döndü, kentin park olan bir semtindeki Bavyera tarzı, şık bir villaya iyice yerleşti, bize düzenli olarak maaş vermeye başladı, yanımıza bir çavuşa ait, yeni boyanıp rengi değiştirilmiş, harika bir horch'la gelip gidiyordu.

II

O sıralarda inatçı göçmenlerdik ve dördümüz de yerle bir edilmiş ve tıpkı bir getto gibi kapatılmış Avrupa'dan olabildiğince çabuk kaçmayı, huzur içinde öğrenim görmek ve zengin olmak için başka bir kıtaya taşınmayı arzu ediyorduk. Bir hevesle yakınlarımızı bulmaya çalışıyorduk o sırada. Birimiz Almanya sınırları içindeki kampa giderek, orada Pruszków'da[207] ayrılmış olduğu karısını,

205. United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi) (ç.n.)

206. Polski Czerwony Krzyż (Polonya Kızıl Haçı) (ç.n.)

207. Varşova Ayaklanması sırasında Almanlar Pruszków'da Varşova'da yaşayanlar için bir geçiş kampı (Dulag) kurmuşlardır. Bu kamptan (bir kısmı çalıştırılmak üzere Almanya'ya gönderilmiş) yaklaşık 650 bin kişi geçmiştir. (y.n.)

diğerimiz Ravensbrück'de[208] izini kaybettiği nişanlısını, üçüncümüz ayaklanmada vurulmuş kız kardeşini, dördüncümüz kırk dört yılının ekim ayında Gross-Rosen, Flossenburg, Dachau'ya[209] giden sevkiyatla Birkenau'dan ayrılırken, Çingeneler kampında hamile halde bıraktığı sevgilisini arıyordu; dördümüz de genel bir çılgınlığa kapılmış halde ailelerimizi, dostlarımızı ve arkadaşlarımızı arıyorduk. Buna rağmen, ister kaçak ister gönderilmiş olsun, Polonya'dan gelenlere görünürde samimiyetle, ama aslında sanki tifüslülermiş gibi iğrenç bir güvensizlikle, şüpheyle ve ihtiyatla yaklaşıyorduk. Polonya'dan gönderilmiş olanlarla, edinilmiş bilgileri doğrudan İtalya'ya ileten Świętokrzyski Tugayı istihbaratı ilgileniyordu, kaçaklar ise arkalarında iz bırakmadan isimsiz bir sürgünler kalabalığına karışıyor ve bir süre sonra tereyağ, çorap, çekirdek kahve ya da posta pulunun yerel kralları olarak sık sık ortaya çıkıyor, bazen de Nazilerden kalan fabrika ve firmaların işletmelerini alıyorlardı, ki bu, daha yüksek bir terfi derecesiydi onlar için.

Ama anlaşılabilir bir meraka yenik düşerek, kısmen de, ülkede şairi sarmış olan ünün cazibesine kapılarak, üçümüz şairi karısı ve hanım arkadaşıyla birlikte birkaç gün konuğumuz olması için davet ettik. O sırada Kızıl Haç bürosunda çalışıyor, aile bireylerini aramaya dair uzun bültenlerin redaksiyonunu yapıyor, basıyor ve posta yoluyla dağıtıyorduk, bu yüzden, dairemiz öğleden

208. 1939-1945 yılları arasında kullanılmış Nazi toplama kampı, genellikle bir kadın kampı olmuştur (1941 yılında yanında küçük bir erkek kampı kurulmuştur). Maria Rundo (bknz. 107. dipnot - ç.n.) Oświęcim'in tahliyesinden sonra Ravensbrück'de bulunmuştur. (y.n.)

209. Gross-Rosen, Flossenburg (Flossenbürg), Dachau: Nazi toplama kampları. (y.n.)

önceleri boş oluyordu; öğleden sonraları güneşlenmek ve yüzmek için yürüyerek nehir kenarına gidiyor, akşamları ise basımı, satışı ve kazanmasını beklediğimiz ünü kıtadan kaçmamıza yardımcı olacak, toplama kampı konulu kitabımızı[210] yazıyorduk özenle. Karısı ve (klasik filoloji öğrenimi görmüş) hanım arkadaşıyla birlikte, ev sahibimizin burjuva tarzı, maun evlilik yatağında birkaç gün boyunca dinlenerek yol yorgunluğunu üzerinden atan şair (gücünü topladıktan sonra beklenmedik bir canlılık gösterdi, yerle bir edilmiş kentin her bir köşesini öğrendi, karaborsanın sırlarını tümüyle kavradı ve çok dilli sürgün edilenler kitlesinin çetrefil sorunlarıyla ilk elden tanıştı) sıkıntıdan kitabımızın birkaç bölümünü okudu ve kitaba insana yönelik çok sağır ve umutsuz bir inançsızlığın sızmış olduğunu söyleyerek tepki gösterdi.

Üçümüz de bu savaşta ahlakın, ulusal dayanışmanın, yurt aşkının, özgürlük, adalet ve insan onuru duygusunun insanın üstünden çürümüş bir paçavra gibi döküldüğünü savunarak, şairle, suskun karısıyla ve (klasik filoloji öğrenimi görmüş) hanım arkadaşıyla hararetli biçimde tartışmaya başladık. İnsanın kendini kurtarmak için işleyemeyeceği bir suç olmadığını söyledik. İnsanın kendini kurtardıktan sonra gittikçe daha önemsiz nedenlerden, sonrasında görev saydığından, daha sonra alışkanlıktan, nihayetinde de bundan zevk aldığından suç işliyor olduğunu söyledik.

Bize tüm dünyanın bir toplama kampı gibi olduğunu; güçsüzün güçlü için çalıştığını, şayet çalışmaya gücü

210. Sözü edilen, *Byliśmy w Oświęcimiu* (Oświęcim'deydik) başlıklı kitaptır, bkz. 3. dipnot (ç.n.)

yoksa ya da çalışmak istemiyorsa ya çalacağını ya da öleceğini öğretmiş olan çetin ve çileli toplama kampı yaşamımızdan pek çok öykü anlattık zevkle.

"Dünyayı ne adalet ne de ahlak yönetir, suç cezalandırılmaz, erdem ödüllendirilmez, ilki de ikincisi de aynı derecede çabuk unutulur. Dünyayı erk yönetir, erki de para verir. Çalışmanın kesinlikle bir anlamı yoktur, zira para çalışarak kazanılmaz, sömürüyle gasp edilir sadece. Şayet olabildiğince çok sömüremiyorsak, hiç olmazsa olabildiğince az çalışalım. Ahlaki sorumluluk mu? Biz ne insanın ahlakına ne de herhangi bir rejimin ahlakına inanıyoruz. Alman kentlerinde vitrinlerde kitaplar ve dini eşyalar vardı, ama ormanlarda krematoryumlar tütüyordu.

"Dünyadan ıssız bir adaya kaçmak mümkün olurdu elbet. Ama gerçekten mümkün mü? O halde, Robinson'un kaderi yerine, Ford'un kaderi[211] yönünde bir umudu seçiyor olmamıza kimse şaşırmasın. Doğaya dönüş yerine, kapitalizmi seçiyoruz. Dünyaya karşı sorumluluk mu? İyi de, bizimki gibi bir dünyada insan kendine karşı sorumlu olabilir mi ki? Dünyanın kötü olmasından biz suçlu değiliz ve dünyayı değiştirmek adına ölmek istemiyoruz. Yaşamak istiyoruz, hepsi bu."

"Hümanizmi aramak için Avrupa'dan kaçmak istiyorsunuz," dedi şairin klasik filoloji öğrenimi görmüş hanım arkadaşı.

"Öncelikle kendimizi kurtarmak için. Avrupa kaybedilmiş olacak. Etrafımızda kabaran ve üzerimize geldiğinde papaz cübbelerini ıslatacak, fabrika hisse senetle-

211. Ford'un kaderi: Metinde, büyük otomobil fabrikasının kurucusu olan Henri Ford'un (1863-1947) finansal ve toplumsal kariyerinin simgesidir. (y.n)

rini, konferans protokollerini yıkayacak, mülkiyeti, kiralamayı, karaborsayı ve polisi sulara gömecek, insanın özgürlüğünü -tıpkı giysisini soyup çıkarır gibi- üzerinden soyup çıkaracak olan bir selden ince bir setle ayrılmış halde günbegün yaşıyoruz burada. Ama insanın kendini savunmak için neler yapabilecek yetenekte olacağını kim bilebilir ki? Krematoryumların ateşi söndü, ama dumanları yere çökmedi henüz. Bedenlerimizin çıra olarak kullanılmasını istemem. Krematoryum fırıncısı olmak da istemem. Yaşamak istiyorum, hepsi bu."

"Haklısınız," dedi şairin hanım dostu hafif bir gülümsemeyle.

Şair bu kısa tartışmayı sessizce dinliyor, yatak odasında büyük adımlarla dolaşıyor, hanım arkadaşını olduğu kadar bizi de başıyla onaylıyor ve yolundan sapıp yabancı bir dünyaya düşmüş bir insan gibi (çözümleyici ve görsel şiiri savaş öncesinde böylesi bir tutumdan ve manzumelerinin uzunluğundan dolayı ün kazanmıştı) gülümsüyordu, sonunda, şairin suskun ve düşünceli karısının hazırladığı ve cinsiyet, din, politik görüş farkı gözetmeksizin Polonyalıların kalplerini açan renkli, yerli votkamızın bolca olduğu akşam yemeğinde, şair ekmek parçalarını parmakları arasında ufalayarak ve topakları kül tablasına atarak, kısaca tekrarlayacağım şu anekdotu anlattı bize.

III

Sovyet orduları ocak ayında Oder Nehri hattına tek bir kurt sıçrayışıyla ilerlemek için Vistül Nehri hattındaki

cepheyi yararken, şair, karısı, çocukları ve klasik filoloji öğrenimi görmüş filolog hanım arkadaşıyla birlikte ayaklanmadan sonra kendilerini yanına almış bir doktor arkadaşıyla onun kent hastanesindeki lojmanını paylaştıkları, Küçük Polonya eyaletinin büyük bir kentinde bulunuyormuş. Saldırı başladıktan bir hafta sonra Sovyet zırhlı birlikleri, düşmanı Kielce yakınlarında bozguna uğratıp kente siper olan küçük nehri bir gece ansızın geçmiş ve top desteği olmadan, kendilerine eşlik eden piyade birliğiyle banliyölere kuzeyden saldırarak, görevlilerini, belgelerini ve tutsaklarını tahliye etmekle meşgul Almanlar arasında bir panik yaratmış. Çarpışmalar bütün bir gece boyunca devam etmiş, sabah kentin caddelerinde ilk Sovyet piyade devriyeleri ve ilk istihbarat tankları görünmüş.

Tüm kent sakinleri gibi, kent hastanesi personeli de acele etmeden, ama yavaşlamadan da Batı'ya doğru düşüncelere dalmış halde yorgun argın yürüyen, üstü başı kirli, sırılsıklam olmuş ve sakalları uzamış askerleri karmaşık duygularla izliyormuş. Sonra kentin dar ve kıvrımlı sokaklarından tanklar geçmiş gıcırdaya gıcırdaya hızla ve ardından, brandalı kamyonlardan oluşan konvoylar, atlı topçu birliği ve mutfak taşıtları ağır ağır ve miskince geçmeye başlamış. Zaman zaman, kaçmayı başaramamış olan, yolunu kaybetmiş ve kararlı Almanların bir bodrumda ya da bir bahçede hâlâ saklanmakta oldukları bilgisi Sovyet askerlerine verildiğinde, askerler araçlardan aşağıya sessizce süzülüp çaktırmadan gözden kayboluyorlarmış. Hemen sonrasında dışarı çıkıyorlar ve konvoy yoluna miskin miskin devam ediyormuş.

Hastanede ilk hareketsizlik ve şaşkınlık sonrasında sabah itibariyle bir hareket ve kargaşa egemen olmuş, çünkü yaralı askerler ve kent sakinleri için salonlar ve pansumanlar hazırlanıyormuş. Herkes yuvalarına çomak sokulmuş karıncalar gibi telaşlı ve heyecanlıymış. Bir ara başhekimin odasına bir hemşire dalmış, soluk soluğa ve iri göğüslerini dimdik tutarak, "Buna siz bir bakın doktor bey!" demiş. Doktoru kolundan tutup koridora çıkarmış. Endişelenmiş olan doktor, parıldayan muşambada kirli bir leke oluşturan sudan sırılsıklam olmuş üniformasıyla bir duvarın dibinde yerde oturan genç kızı görmüş koridorda. Kız genişçe açık dizleri arasında bir Rus otomatik tüfeği tutuyor, yanında da asker torbası duruyormuş. Sibirya tarzı kürk kalpağının gizlediği solgun, neredeyse şeffaf yüzünü kaldırıp doktora çevirmiş, bir gayret gülümsemiş ve yerden güçlükle kalkmış. Kızın hamile olduğunu o sırada görmüş herkes.

"Sancılarım başladı doktor," demiş Sovyet kız, tüfeğini yerden alırken, "doğurmak için bir yeriniz var mı?"

"Bulunur," diye yanıtlamış doktor ve, "demek Berlin'e yürümek yerine doğurmaya gelinecek, öyle mi?" diye espri yapmış.

"Her şeyin bir zamanı var," diye yanıtlamış kız hüzünle.

Hemşireler kızın etrafında işe koyulmuş, onu soymuş, yıkamış, ayrı bir odada yatağa yatırmış, üniformasını da kuruması için asmışlar.

Doğum normal olmuş, çocuk sağlıklı doğmuş ve öyle yırtınıyormuş ki, sesi tüm hastanede duyuluyormuş. Kız ilk gün sakince yatıp sadece çocuğuyla ilgilenmiş, ama

ikinci gün yataktan kalkıp giyinmeye başlamış. Hemşire doktora koşmuş, ama kız doktora kısa ve öz bir ifadeyle kendisine karışmamasını söylemiş. Rus kız üniformasını giyip çocuğunu çarşafa sarmış, onun üzerine de battaniye sarmış ve çocuğu Çingenelerin yaptığı gibi sırtına bağlamış. Doktora ve hemşirelere veda edip eline makinalı tüfeğini ve torbasını almış, merdivenlerden inip sokağa çıkmış. Sokakta yoldan geçen ilk adamı durdurup *"Kuda na Bierlin?"*[212] diye sormuş kısaca.

Adam gözlerini anlamsızca kırpıştırmış, kız soruyu sabırsızca tekrarlayınca, kızın ne sorduğunu anlamış ve askeri araçların ve yaya asker kafilelerinin aralıksız aktığı anayolu işaret etmiş eliyle. Rus kız enerjik bir baş hareketiyle teşekkür etmiş ve makineli tüfeğini omzuna atıp büyük ve emin adımlarla batıya doğru yürümeye başlamış.

IV

Şair hikâyesini bitirmiş, gülümsemeden bize bakıyordu. Ama biz susuyorduk. Ardından memleket votkası dolu kadehlerimizi genç Rus kızın sağlığına kaldırıp, üçümüz de bu masalın ustaca uydurulmuş olduğunu söyledik. Ama şayet şair kent hastanesinde doğuran Rus kızı gerçekten duymuş olsa bile, çocuğunu ve tüfeğini sırtlayarak ocak saldırısına pervasızca katılıp en yüce insani değerleri gereksiz yere tehlikeye atmış olan bu kadın bir hümanist değildi kesinlikle.

"İnsanın ne zaman hümanist olduğunu bilmiyo-

212. (Rus.) Berlin'e ne taraftan? (y.n.)

rum," dedi şairin hanım arkadaşı. "Gettoya kapatılmış bir insanın silah almak üzere sahte dolar basmak ve konserve kutularından el bombası üretmek için hayatını feda etmesi midir hümanizm yoksa insanın, kendi hayatını kurtarmak ve Pindar'ın Epinikos'unu[213] okumak için gettodan ari tarafa kaçması da hümanizm midir?"

"Hayranız size," dedim kadehine memleket votkasının kalanını dökerken, "ama söylediklerinizi yapmayacağız. Sahte dolar basmayacağız, gerçek para kazanmayı tercih ederiz. El bombası üretme niyetimiz de yok. Bunun için fabrikalar var."

"Hayran olmayabilirsiniz," dedi şairin hanım arkadaşı ve kadehini bir yudumda içti, "ben gettodan kaçtım ve tüm savaşı, dostlarımın evindeki bir kanepede otururak geçirdim."

Az sonra hafif bir gülümsemeyle ekledi, "Evet, ama Epinikos'u ezbere bilirim."

V

Şair daha sonra Münih'te elden düşme bir Ford satın aldı, kendine bir şoför tuttu ve ailelerimizin adreslerini, arkadaşlarımıza siparişlerimizi alıp karısı, (klasik filoloji öğrenimi görmüş filolog) hanım arkadaşı ve sandıklarla birlikte Çekya üzerinden ülkeye döndü. Baharda biz iki arkadaş da kitapları, Amerikan battaniyesinden yapılmış giysileri, sigaraları, Batı Almanya'da edindiğimiz acı

213. Pindar (M.Ö. 518-446): Thebai'li Antik Yunan şairi. Epinikos: spor oyunlarında zafer kazananları öven şarkılar. (y.n.)

anıları ve yurdumuza duyduğumuz güvensizliği yanımıza alarak bir sevkiyatla Polonya'ya döndük. Birimiz kız kardeşinin ayaklanmada üzeri molozla örtülmüş cesedini arayıp buldu ve defnetti; mimarlık okudu ve yerle bir olmuş Polonya kentlerinin yeniden inşası projeleri hazırlıyor şimdi; diğerimiz toplama kampında bulduğu nişanlısıyla çok burjuvaca evlendi ve sosyalizm uğruna savaşmaya başlayan bir yazar oldu ülkede. Kapitalizmin aziz adamı, ruhun reenkarnasyonu, kötülüğün kendini yok etmesi ve insan düşüncesinin yaşayanlar ve ölüler üzerindeki metafiziksel etkisi yönünde bir inanç yayan, etkili ve zengin bir Amerikan tarikatının üyesi önderimiz arabalarını paraya çevirdi ve nadir bulunan posta pulları, pahalı fotoğraf makineleri ve kıymetli kitap baskıları satın alıp tarikatının başkentinde, İsveç'te ölmüş karısıyla iletişim kurmak için başka bir kıtaya, Boston'a gitti. Dördüncümüz illegal yollardan Alpler üzerinden geçti ve Britanya Adaları'na tahliye edilmiş ve çalışma kamplarında tecrit edilmiş İtalyan Kolordusu'na katıldı. Münih'ten ayrılışımız öncesinde, Çingene kampında hamile halde bıraktığı, Birkenau'dan kız arkadaşını Varşova'da ziyaret etmemizi istedi bizden. Kızdan aldığı mektuptan, çocuğun sağlıklı doğduğunu ve kampta doğan tüm çocuklar gibi, fenol enjeksiyonuyla zehirlenerek öldürülmüş olduğunu, ama yüzlerce hasta tutsakla birlikte gaza gitmeyi beklemiş olan kızın ocak saldırısı sırasında kurtulmuş olduğunu öğrenmişti.

"INDEPENDENCE DAY"[214]

Siyaset yazarı Kazimierz Koźniewski'ye[215] ithafen

Kanla şişmiş o parıldayan yüzünden terle birlikte akan isten ve dumandan yüzü gözü kararmış pis bir adam Almanlardan geriye kalan kışlanın tavan arasındaki, top mermisiyle dağılmış odada gayretle koşuşturuyor ve rastgele küfrederek, cılız ateşi şiddetle üfleye üfleye canlandırmaya çalışıyordu. Bir bauer'den[216] alınmış demirdöküm sobanın borusu yoktu ve her üfleme sonrasında odaya yoğun bir sıvı gibi dökülen süt rengi bir duman dalgası püskürtüyordu. Sobanın paslı sacında patates gevreğinden yapılmış sıra sıra yuvarlak çörek pişiyordu.

Kolunda beyaz-kırmızı bir pazu bandı olan, uzun boylu ve seçkin bir bey, odanın parçalanmış kapısında belirdi. Dumanın içine dalıp birden boğuldu ve öksürdü.

214. 4 Temmuz, ABD'nin en önemli bayramlarından biri. 4 Temmuz 1776 tarihinde ilan edilmiş Bağımsızlık Bildirgesi kutlanmaktadır. (y.n.)

215. Edebiyatçı, siyaset yazarı, anı nitelikli öykülerin yazarı. (y.n.)

216. Bkz. 254. dipnot (ç.n.)

"Çıkın buradan arkadaş! Söndürün şu ateşi! Bütün kışlayı yakıp başımıza mı yıkacaksınız?" diye seslendi şaka yollu. "Gizlice yemek pişirmenin yasak olduğunu duydunuz değil mi? E o halde? Gerçek bir Polonya'lı böyle davranmaz! *Go on*!" diye bağırdı İngilizce, biraz sabırsızdı.

Yüzü gözü pis adam başını ateşten kaldırdı, koluyla yüzünü sildi, seçkin adama göz ucuyla baktı ve yanıkları sacdan sakin sakin kazıyarak, "Köpoğlu köpek, daha fazla yiyecek ver, ben de pişirmeyeyim. Ben bunlara bayılıyor muyum sanıyorsun? Al da bir bak tadına!" dedi ve dumanı üstünde, çürük çürük kokan çöreği adamın burnuna dayadı. "Gördün mü bak? Sen hırsızlık etmeseydin, ben de bunu pişirmezdim, merak etme. Bizim tereyağını kaşık kaşık zıkkımlanıyorsun, sonra da şu çörekleri çok görüyorsun bana, öyle mi?"

"Bakın arkadaş, beni aşağılamayın," dedi diğeri. "Ama burada duman çok fena! Temiz havada kalmak daha iyi olmaz mı?"

"Tayınlarını zıkkımlanıp Yahudi karılara et götürene temiz hava da hoş gelir tabii. Ben burada iyiyim. Duman rahatsız ediyorsa, kapı orada."

Kolunda pazu bandı olan adam yüzü gözü pis adamı ceketinin yakalarından hoyratça yakalayıp sobanın yanından çekti ve kenetlenmiş dişlerinin arasından, "Başka bir yerin sana daha iyi gelip gelmeyeceğini göreceğiz bakalım!" dedi.

O sırada odanın eşiğinde kolunda pazu bandı olan, tıknaz, dar alınlı, kare çeneli başka bir adam belirdi ve hiç düşünmeden dumanın içine daldı.

"Vay orospu çocuğu!" dedi şarkı söyler gibi kendi kendine.

Kısa bir süre sonra üçü de dumanın içinden çıktı. Yanan ateşi ve pişmemiş çörekleri öylece bırakıp koridorun köşesinden dönerek gözden kayboldular. Merdivenden birlikte indiler, ama giriş katında ayrıldılar. Pazu bantlı, uzun boylu adam arkadaşına "Arkadaşım, siz onu kapıya götürün ve master-çavuşa[217] bu adamın polisi dövmeye kalkıştığını söyleyin, ben de o arada zıplayıp sucuk ve ekmek toplayayım. Yurtdışı gönderi formları gelmiş galiba, birkaç tane kazara örgütlemek lazım," deyip koridorda sola döndü.

Tıknaz adam alnını kısa kesilmiş saçlarının altında kaybolacak denli kırıştırarak, "Götürürüm arkadaş. Merak etme sen. Sana gelince adi herif, kaçayım deme, kemiklerini kırarım yoksa," dedi.

Tıknaz adam, yüzü gözü pis adamın kolunu arkadan büktü. Pis adam iğrenç bir biçimde küfretti. Beton bir meydandan geçip kapıya vardılar. Demir kapının yanındaki binada bir sığınak vardı. Sığınağın önündeki küçük meydanda dimdik duran bir asker, direğe Amerikan bayrağı çekiyordu. Birkaç asker beyzbol topunu ve topu tutan kauçuk eldivenleri bir kenara bırakmış, bayrağı selamlıyordu. Adamlar binada gözden kaybolmadan önce askerler yarım bıraktıkları oyuna geri döndüler.

"Independence Day" vesilesiyle *master-sergeant* tüm suçluları sığınaktan salıvermişti; yüzü gözü pis adam bu genel aftan sonraki ilk suçluydu. Onu boş bir hücreye gö-

217. (İng.) Master sergeant: Amerikan ordusunda bir astsubay rütbesi. (y.n.) ABD kara ordusunda astsubay başçavuş. (ç.n.)

türüp orada bir hafta kalmak üzere bıraktılar. Adam hücrenin taş zemininde çömelmiş, avluya açılan pencerenin dar aralığından bakıyordu. Vakit akşamüzeri olmalıydı artık. Ağaçların rengi maviye bürünüyor ve karanlık, havayı sıkıştırıp eziyordu. Ağaçların altında sevdalı çiftler dolaşıyordu. Bunlar mutfaktan araklanmış yiyecekle kendilerine kız satın alan aşçılardı. Yüzü gözü pis adam ayağa kalkıp cebinden küçük bir kurşunkalem çıkardı, kalemi pantolonuna sürtüp diliyle yanağını şişirerek, pürüzlü duvara kitap harfleriyle şöyle yazdı gayretle:

"İki kez sığınağa atıldım:

21.09.1944 - 25.09.1944 – Alman KL Dachau'daki bir çalışma sırasında, patates gevreği çöreği pişirmekten ibaret sabotaj suçundan.

4.07.1945 – KL Dachau'dan gelmiş e.[218] heftling'ler[219] için olan Amerikan toplama kampındaki asayiş kurallarını patates gevreği çöreği pişirmekten ibaret ihlâl suçundan."

Altını şevkle imzaladı ve dirseklerini pencere pervazına dayayıp kızların aşçılarla birlikte dolaştığı avluya hasetle bakmaya başladı.

218. Eski (ç.n.)

219. Heftling: Yazar Almanca häftling (tutsak) sözcüğünün okunuş biçimini kullanılmıştır. (ç.n.)

SAVAŞIN SONU

Çınarların gölgelediği otoyolun kenarında bir yığın betondan, çıplak kışla yapısı[220] yükseliyordu. Büyük bir sıcak, tutuşup havayı kavurarak kül gibi kurutuyordu. Tavan arasının deliklerinden bir duman dalga dalga yükseliyor, koyun eti suyundan yapılmış çorba pis pis kokuyordu. Pencerelerin altındaki çimenlerde cam kırıkları çıtırdıyor, kitap parçaları etrafa saçılıyor, ayakların çarptığı miğferler çınlıyor, havaya saçılan beyaz, ısıran bir tozla dolu torbalar kurtmantarları gibi gürültüyle patlıyor, bir yığın çürümüş siyah asker kravatı masalarla, ranzalarla ve dolaplarla birlikte pencerelerden uçuyor ve yüzüstü düşer gibi boğuk bir sesle yere çarpıyordu. Amerikan hızar kamyonları jilet gibi şık, kayıtsız askerler tarafından korunan kapıdan kükreyerek giriyor ve çevredeki kamplardan, fabrikalardan ve çiftliklerden taşınıp getirilmiş, üstlerinde hırpani kıyafetler

220. Borowski'nin Dachau-Allah kampının kurtarılışı sonrasında bulunduğu, savaş sırasında kamplara getirilmiş ve savaş bittikten sonra ülkelerine henüz geri dönmemiş sığınmacılar için olan, Münih yakınlarındaki kamp, eski SS kışlasında yer almıştır. (y.n.)

olan adamlardan, başlarında kareli eşarplar olan kadınlardan, çocuklardan oluşan yığınları, balyaları, bohçaları avlunun betonu üzerine boşaltıyordu. İnsan kalabalığı meydanda tembel tembel yayılıyor, öğle yemeği pişirmek için kocaman ateşler yakıyor ve sistematik biçimde camları kırarak, aynaları, avizeleri ve fayansları parçalayarak, hastanenin, sinemanın ve depoların araç gereçlerini tahrip ederek, kütüphanenin kitaplarını ve arşivde bulunan yığınlarca parti kimliğini avluya atarak, odaları, hücreleri, koridorları, tuvaletleri, katları, bekçilerinin odalarını birbiri ardına darmadağın ederek kışlanın içinde kör bir nefretle bir yönetim sergiliyordu; kamyonlar ise uluyarak ve homurdanarak otoyola çıkıyor ve kentteki molozların kaldırılması işinde edepli, ama tetikte bir gözetim altında bütün gün hizmet veren SS'lerin kaldığı geçici kampın yanından geçip yeni mallar için belirlenmiş toplanma noktalarına gidiyordu tam gaz. Gülümseyen Zenciler oradan geçmekte olan Alman genç kızlarına şoförün arkasından dostça el sallıyorlardı. Genç kızlar ölçülü biçimde gülümsüyor ve geçen araç dizisinin ardından uzun uzun bakıyorlardı.

SS kampından otoyolla ayrılmış kışlanın hemen yanında, varoş niteliğinde bir işçi semti vardı. Yeni yetişmiş sarmaşıkların sardığı kireç duvarları, kobalt rengi bir göğün örttüğü pembe damları olan küçücük evler gür yeşillikler arasında parıldıyor, iri yarı kestane ağaçları bunların üzerine kocaman gölge lekeleri bırakıyordu. Evlerin küçük tüllerle örtülü küçük pencereleri önünde ayçiçekleri şevkle çiçekleniyordu; fasulye ince

sırıklara dolanıyordu; çelimsiz küçük çiçekler bahçe kapıları üzerinden sarkıyor, şeftali rengi taçyaprakları sessizlik içinde titreşiyordu. Ahududu çalılıkları içinde, verandalarda ve kameriyelerde kadınların açık renkli elbiseleri parıldayıp gözden kayboluyor, gelip geçenlerin çarptığı çiçekler uzun sapları üzerinde sallanıyordu. Daksund cinsi bir köpek tiz sesiyle havlıyordu, pantolon askılı adamlar küçük bir bahçede çalışıyor, dalgın çocuklar yolda yürürken sopalarla çitlerin tahtalarına vurup takırdatıyorlardı.

Bu yerleşim yerinin içlerinde, etrafı kaldırım döşenmiş ve çiçek sarmış bir çitle çevrili küçük bir meydanın önünde ufak bir kilise vardı. Üzerlerine çaprazlama düşen gölgede neredeyse kahverengi görünen merdiven basamakları gri taştandı; çatısının üzerinden bir asma aşağıya süzülüp yeşil buz sarkıtları gibi sallanıyordu, bunların arasında siyah mermerden sade bir haç, demir kapısının üzerinde gotik harflerle taşa oyulmuş bir ayet vardı. Titreşen havaya kilisenin bahçesinden gelen yumuşak, yatıştırıcı bir çiçek kokusu sinmişti. İki motorlu bir bombardıman uçağı uluyup gürleyerek kilisenin üzerinden geçti, gümüş renkli karnı dönerken parıldadı ve kulaklarda çınlayan bir sessizlik bırakarak ağaçların ardında gözden kayboldu.

Küçük kilisenin taştan iç kısmı bir kameriye gibi hoş ve serindi. Kenetlenmiş ellere benzeyen yüksek kubbesi altın sarısı ve mor dallardan oluşan süslemelerle kaplıydı. Güneş ışınları yuvarlak vitraylarda gökkuşağı renklerinde kırılıp, cam bir küre içine düşer gibi, kilisenin

duvarlarına düşüyordu. Beyaz örtülü sunağın üzerinde, uzun çiçeklerin arkasında bir tablonun içinden pirinç borazanlı bir melek eğilmiş, şişkin yanaklarıyla elindeki borazana üflüyor ve diğer eliyle rüzgârın savurduğu mavi giysisini tutuyordu. Küçük kilisenin ortasında yuvarlak bir sütuna dayanmış, ahşap bir direk üzerinde duran, bir çikolata kutusu kadar hafif olan küçük, yuvarlak bir kürsü vardı. Oturma sıraları da elle yontulmuş ahşaptandı. Sıraların önlerindeki çengellerde diz çökmede kullanılan küçük yastıklar asılıydı.

Kilisenin bir duvarı boş, boyasız ve renksizdi. Duvarın önündeki sıralar kaldırılmış, zemine bir halı serilmiş, taze kesilmiş çiçeklerle ve saksı çiçekleriyle, güllerle, latin çiçeğiyle, glayöllerle, karanfillerle, zambaklarla, şakayıkla, mersinle ve lalelerle kaplanmıştı; çiçekler bir renk cümbüşü yaratıyor ve kokularıyla insanı büyülüyordu. Alevlerini kimsenin soluğunun değip de dalgalandırmadığı balmumu mumlar eşit oranda ve sakin sakin yanıyordu. Duvarın dibinde tabelalarla ve emaye fotoğraflarla donatılmış ahşap haçlar duruyordu. Fotoğraflardan dürüst, sıradan asker gözleri bakıyordu, adamların ağızları ciddiyetle kapalıydı, göğüslerinde demir haçlar kararıyor, yakalarında gümüş rengi işlemeli SS sırmaları parıldıyordu. Tabelaların üzerindeki yazılar bu oğulların, kardeşlerin, kocaların ve babaların Rusya'nın uzak bozkırlarında, Yugoslavya'nın dağlarında, Afrika'nın çöllerinde ve başka başka yerlerde vurulup düşmüş olduklarını, annelerinin, kız kardeşlerinin, karılarının ve kızlarının Tanrı onlara mutlu ve sonsuz bir yaşam versin diye onlar için dua ediyor olduklarını, onları andıklarını gösteriyordu.

ZİYARET

Gecenin içinde yürüyordum, beşinci sıradaydım. Yakılan insanların bedenlerinden çıkan kahverengi alevler mor göğün ortasında salınıyordu.

Bu hafif karanlık içinde gözlerimi dört açmıştım ve süngüyle delinmiş uyluğumdan sızan kan, bedenime, acı verinceye dek her adımda yoğunlaşan bir sıcaklık yaymış olsa da ve arkadan, erkek adımlarının çıkardığı sık ve gayretli patırtılar arasından kadınların (aralarında bir zamanlar benim olan kız da yürüyordu) küçük, ürkek adımlarını hissetmiş olsam da, gözlerimi dört açarak gördüklerim dışında, o geceden hiçbir şey hatırlayamıyorum.

Yarı çıplak, sonrasında buhar olup uçan bir adamın, içinde artık hava kalmamış bir hayvan vagonundan kamp rampasının çakılları üzerine nasıl düşüp de ferahlatıcı, serin bir karanlığı derince içine çektiğini, bir başka adama doğru nasıl sendelediğini ve omzunu sıkıca kavrayıp ona şuursuzca "Kardeş, kardeş..." demeye başladığını görmüştüm o gece.

Bir başka adam da (vagonda, yarığın dibinde, hava almak için verilen savaşta boğulmuştu) bir kulübede, dumanı tüten bedenlerden oluşmuş bir yığında yatarken, üzerine eğilmiş ve bir ölüye artık gerekmeyen, hemen hiç kullanılmamış, krom rengi subay pabucunu ayağından çekiştiren hırsızı tüm gücüyle tekmeleyivermişti aniden.

Sonrasında, erkeklerin kazma kürek başında ve dekovil hattında çalışırken nasıl ağladıklarını gördüm günler boyunca. Rayları, çimento çuvallarını, beton çit direklerini nasıl taşıdıklarını, toprağı titizlikle nasıl düzlediklerini, hendeklerin duvarlarını bellerle nasıl düzlediklerini, barakaları, muhafız kulübelerini ve krematoryumları nasıl inşa ettiklerini gördüm. Uyuzun, bağdokusu iltihabının, tifüsün ve açlığın onları nasıl kemirdiğini gördüm. Pırlantalar, kol saatleri ve altınlar biriktirip bunları toprağa özenle gömerek saklayan başkalarını gördüm. Bir diğerleri züppelikten, olabildiğince çok insan öldürmeye ve olabildiğince çok kadına sahip olmaya çalışıyorlardı.

Ha, kalaslar taşıyan, at arabalarını ve el arabalarını iten, göletlerde setler inşa eden kadınlar da gördüm. Bir parçacık ekmek için bedenlerini sunan kadınlar da gördüm. Ölmüş insanlardan yağmalanmış ipek gömlekler, altınlar ve mücevherlerle kendilerine sevgili satın alan kadınlar gördüm. Cildi ülserlerle kaplı, kel bir kız da (bir zamanlar benim olan) gördüm, ama bu benim kişisel meselem.

Bağdokusu iltihapları, uyuz ve tifüs nedeniyle ve oldukça sıska oldukları için gaz odasına gönderilen tüm o insanlar (kendilerini krematoryum kamyonlarına yük-

leyen) hemşirelerden olan bitene bakıp bunları unutmamalarını rica ediyorlardı. Ve insana dair gerçeği, bu gerçeği görmemiş insanlara söylemelerini.

Yabani asmaların sardığı bir pencereden bakıyorum şimdi, pencerenin ardında üst katına kadar yanmış bir ev, onun ilerisinde bir sütunun üzerinde zarar görmeden kurtulmuş bir amforası olan klasik bir kapının molozları, koku salan ve çiçeklenen sıradan bir ıhlamur ağacı ve bulutları, pırıltılı bir nehrin diğer tarafındaki yıkıntıların ufkuyla birleşen bir gökyüzü var.

Yabancı bir odada, benim olmayan kitaplar arasında oturmuş, gökyüzünü, o erkekleri ve kadınları gördüğümü yazarken, sadece kendimi görememiş olduğumu düşünüyorum ısrarla. Genç bir simgeci-gerçekçi şair, keskin bir küçümsemeyle benim bir kamp kompleksine sahip olduğumu anlatıyor.

Az sonra elimdeki kalemi bırakıp o günlerde görmüş olduğum insanları özleyerek, bugün hangisini, şimdilerde kentin elektrik santralinin mühendisi olan, asker çizmeli o boğulan adamı mı yoksa bir zamanlar bana "Kardeş, kardeş..." diye fısıldayan, şimdilerde mükemmel işleyen bir barın sahibini de mi ziyaret etsem acaba, diye düşüneceğim.

Toprağa karışmış, çürümüş insan küllerini eşeleyerek, içlerinde kayıp altınları dikkatle aramakta olanlar, diğerlerini ziyaret ediyorlar şimdi.

OŚWIĘCİM İFADELERİ [221]

Ortamın sosyal çeşitliliği ve egzotikliği, pek çok dil grubunun bir araya gelmesi, resmi dil Almanca - tüm bu unsurlar, tıpkı yeraltı örgütlenmesinin dili gibi, derleyicisini bekleyen özgün bir kamp dilinin oluşmasına yol açmıştır. Metnin belirli bölümlerinin anlaşılmasını belki kolaylaştıracak olan, Oświęcim'de kullanılmış bazı ifadelerin anlamlarını sunuyoruz.

Abgang: (Alm. çıkış - ç.n.) Bloktan bloğa, hastaneden kampa, kamptan hastaneye giden grup, aynı zamanda insan. *"Bugün bizim bloktan otuz kişilik bir abgang ayrıldı." "Senin kaç abgangın var?"*

Antreten: (Alm. dizilmek, sıraya girmek - ç.n.) Sıraya dizilme. Kamp yaşamı iki andan ibaretti: tutsağın yalnız yürüdüğü an ve sırada yürüdüğü an. *"Antreteni duymuyor musun?" "Antretene gidiyoruz."*

221. Bizzat yazar tarafından hazırlanmış bu mini sözlükte yer alan sözcüklerin/ifadelerin açıklama bölümlerinde koyu harflerle göreceğiniz sözcükleri yine sözlük içinde bulacaksınız. (ç.n.)

Arbeitskomando: [Alm. *arbeit* (iş, çalışma) / *kommando* (komando) - ç.n.] Çalışma birliği. Sığınakta bulunanlar ya da hastanede yatanlar hariç, her tutsak bir çalışma birliğine dahildi. *"Yeni komandonda işler nasıl gidiyor?"*

Baca: Krematoryumla ve gaz odasındaki ölümle eş eşanlamlı kullanılan sözcük. *"Bacaya tıkıştırılan Yahudi gibi ne tıkıştırıyorsun kendini böyle."*

Blok: Kamp barakası. Bunlar eski Oświęcim denilen kampta tutsaklar tarafından inşa edilmiş, sağlam ve katlı evlerdi. Birkenau'da bunlar neredeyse istisnasız olarak ahşaptan yapılmış at barakalarıydı. Her tutsak, yoklama için yanında ayakta dikilmek zorunda olduğu bir bloğa dahildi. Belirli komandolar belirli bloklarda kalırdı. Kampın kodaman tutsakları kendilerinin özgürce seçtiği bloklarda yaşarlardı. *"Yoklama için bloktan çık(ış)." "Altıncı blok bit temizliğine."*

Blokbaşı: Bloktan sorumlu olan tutsak. Bloğun asayişinden sorumluydu, bloktaki tutsaklara yemek, paket vs. dağıtımını denetlerdi, yoklamanın kurallara uygun biçimde yapılmasından sorumluydu. Ara sıra yaptığı diğer işler: firari tutsakları arama (büyük postenketta alanı içinde), resmi infazlar vs. sırasında fiziksel ceza verme. Suça batmış durumdaydılar (bazıları birkaç bin insanın ölümünden sorumluydu), görevleri zamanla, asıl yönetimi şrayber'e (kâtibe - ç.n.) ve koğuşbaşına bırakarak, bloğu eseslere karşı temsil etmek yönünde

rahat bir mevkiyle sınırlandırılmıştır. Son dönemde Birkenau'daki karantinadan[222] olan blokbaşılar, özellikle Polonyalı olanlar (örneğin, 1825 numaralı Franek Karasiewicz) ün kazanmıştır.

Culaga: Çalışan tutsaklar için ek gıda. *"Bugün culaga var, yarın öğle yemeğine kadar dayanmak daha kolay olacak."*

Cyklon / Cyklon B: Gaz odalarında kullanılan gaz. 1944 yılında, tasarruf yapmak amacıyla tek doza düşürülmüştür. Sonderkomandodaki Yahudilerin anlattıklarına göre, tutsakların ölümü beş dakika yerine, on beş ila yirmi beş dakika arasında gerçekleşmekteydi. Bu gaz özel bir Alman şirketi tarafından üretilmekteydi.

Çingenelerinki: Çingene kampı. Tüm Avrupa'dan getirilip Oświęcim'de gözaltına alınmış Çingeneler, gözaltına alınmış insanların tüm haklarını ve görünüşteki haklarını hemen yitirmişler ve açlığa, pisliğe, hastalıklara, **eses**lerin barbarca tutumlarına ve kamp işlerine kitleler halinde kurban gitmişlerdir. *"Çingenelerinkine gidiyorum." "Bu, Çingenelerinkinde olduğu gibi değil kardeşim."*

Çubuklu: Özel bir kumaştan (ısırgan bitkisinden yapılmış olduğunu söylüyorlardı) gri-mavi şeritli olarak hazırlanmış kamp giysisi. İyi dikilmiş, bedene uyan bir çubuklu onu giyen tutsağın refah durumunu, **mevki**sini ve iyi ruh halini gösteren bir işaretti.

222. Bkz. 82. dipnot

DAW: Deutsche Abrüstungwerke, temelde, Almanya üzerinde düşürülmüş uçakların imhasıyla ilgilenen ağır komando. Klasik firar yeri. *"Siren çalıyor, yine biri DAW'dan firar etti kesin."*

Dikilme: Uzayan yoklama sırasında ayakta durma. Oświęcim'de en uzun süreli dikilme: iki gün.

Döşek: ya da ranza, uyumak için iki katlı yapı. **Blok**ta başka yapılar (ve bu yapılar için yer) olmadığından, insanın (tuvalet ihtiyacı hariç) yeme, bit kırma, çamurdan temizlenme, eve mektup yazma ve örgütleme gibi, her türlü işini gördüğü yer.

Durchfall: (Alm. ishal - ç.n.) Kanlı ishal, dizanteri, klasik kamp hastalığı, tüm tutsakların korkulu rüyası. Vakaların çok büyük bir çoğunluğunda teşhis ve tedavi edilemez nitelikteydi. Durchfall ile verilen savaşta her tutsak ancak kendi başının çaresine bakıyordu. Bu savaş Oświęcim'in yazılmamış destanlarından biridir. *"Su içme, çünkü durchfall olursun." "Durchfall için en iyi ekmek kömürde pişmiş olandır."*

Eski Numara: Tutsağın kampta uzun süredir bulunduğunu gösteren düşük (küçük) numara. Diğer eski numaralar ve yeni numaralar, yani kampa daha sonra gelmiş, milyonlular olarak adlandırılan tutsaklar tarafından gösterilen saygı ve hürmetin kaynağı. Kamptaki en iyi **mevki**leri doldurma, kamp yaşamına karşı olağanüstü kayıtsızlık, kamp yurtseverliği.

Fleck: (Alm. leke, benek - ç.n.) Lekeli humma, tifüs, Oświęcim'in klasik üçüncü hastalığı. 4 Nisan 1943'e kadar tüm fleck hastaları mutlaka gaz odasına gönderilmiştir. Pek çok tutsağın belleğinde fleck, hastanenin tifüs bulaşmamış diğer bloklarında flegerlerin arkadaşları tarafından saklanan tifüs hastalarının ve bitlerin yılmaz avcısı Dr. Zenkteller'i çağrıştırır.

Fleger: [Almanca *pfleger* (hastabakıcı) - ç.n.) Hastanede erkek hastabakıcı, aşağı yukarı, lagerdeki koğuşbaşı mevkisindedir. *"Bay fleger, su verin." "Fleger doktordan daha önemlidir."*

Flegmona: Bağdoku iltihabı, Oświęcim'in klasik ikinci hastalığı, durchfall gibi, uzun yıllar boyunca insanları gaz odasına göndermiştir.

Gaskammer: (Alm. - ç.n.) Gaz odası. Oświęcim'in birkaç küçük salonundan birkaç yıl boyunca milyonlarca insan geçmiş ve -kampta ironik bir biçimde söylendiği gibi- "**baca**dan duman olarak" çıkmıştır. Zira her büyük toplama kampı kendi krematoryumlarına ve gaz odalarına sahipti, bunların sayısı yüzlerle ifade edilebilir. Yirminci yüzyıl mimarisi. *"Tüm sevkiyat gaza gitti." "Endişelenmeye ne hacet, her hâlükârda gaza gideceğiz."*

Gong: Kalk borusu, çalışma, yoklama, uyuma vaktini bildiren işaret. *"Kalkın bakalım hatırlı konuklar, ikinci gong çaldı artık."*

Hırthış: Değersiz eşya, giysi. *"Topla şu hırthışı."*

Holzhof: Müslümanlardan oluşmuş ünlü komando, aynı zamanda odun deposu.

İğne: Oświęcim'de ilk yıllarda müslümanları öldürmede kullanılan, kalbe enjekte edilen fenol şırıngası. *"Hepsi iğneye gitti."*

Kanada: Kamptaki zenginliğin, refahın simgesi. *"Şimdi kampta kanada mevcut, daha önce gelmek gerekiyordu, işte o zaman görürdünüz."* Aynı zamanda, kampa ve gaz odasına gelen sevkiyatlarda çalışan komondo. *"Kanada **rampaya** gidiyor."*

Kapo: (capo), işçi grubunu yöneten tutsak. Yapılan işi denetliyor, çorba dağıtıyor, ödül veriyor ve sopa atıyordu. Tutsaklar üzerinde sınırsız hâkimiyeti vardı. Esasen kötü (Weichsseldurchstich) ve esasen iyi (örneğin kadınlar kampında çalışanlar) komandolar mevcut olmuş olsa da, komandonun iyiliği özellikle kaponun iyi olup olmamasıyla ölçülürdü. Genellikle her kaponun dinlenmek, uyumak, ticaret yapmak, içmek ve **eses**lerle gizli kapaklı iş çevirmek ya da kendi **pipel**leriyle malum ilişkilerde bulunmak için, üzerinde çalışılan arazide kendi yeri, **kulübe**si vardı. *"Kaponun sana dediği gibi, bunu yapmak zorundasın." "Yapmak istemediğini kapoya söylerim."*

Kazık: Tutsağın arkadan bağlanmış ellerinden ip geçirilir ve tutsak kazıktaki halka ya da -bu özel düzenek olmadığı durumlarda- bloktaki çapraz kiriş vasıtasıyla yukarı çekilir. Bu halde bir, iki saat asılı kalır. Kollar omuzlardan çıkar, tendonlar kopar. Tüm bu işlem "kazık" olarak adlandırılır.

Kodaman: ya da "hatırlı konuk", istediği her şeye erişebilen, iyi bir konumda olan, temiz, şık, sardalyaya doymuş, "lagerlileştirilmiş" tutsak. Hafif bir aşağılama içeren betimdir. Hiçbir kodaman kendisinin bir kodaman olduğunu söylemezdi.

Koğuş: Blokun salonu ya da bir bölümü. *"Altıncı blokta, üçüncü koğuşta, üst döşekteyim."*

Koğuşbaşı: Koğuş komutanı. Yemek dağıtıyor, koğuşun temizliğini denetliyor ve -anlaşılacağı üzere- komandoya girmiyordu. Tutsak üzerinde sınırsız hâkimiyeti vardı.

Komando: Kendine ait bir **kapo**su, denetleyen bir **SS**'i (komandoführer'i) olan ve belirli bir yerde belirli bir işte çalışan çalışma birliği.

Krankenbau: Hastane, "KB" olarak bilinir.

Kreca: [Almanca Krätze (uyuz) sözcüğünden türetilmiş olmalı. (ç.n.)] Uyuz, Oświęcim'in klasik dördüncü has-

talığı. Uyuz bulaşmış tüm **blok**lar sık sık gaza gidiyordu. *"Kreca mı kaptın? Çay sür oralara."*

Kulübe: Blokun ön bölümüne yapılmış, blokbaşının ve şrayber'in (kâtibin - ç.n.) kullandığı küçük odalar. Genellikle (mutlak surette) çok lüks döşenmiştir. Blokta yaşayan tutsakların bu odalara girmesi elbette ki mümkün değildi. *"Gürültü yapma **müslüman**, blokbaşı kulübede uyuyor."*

Lager: (Alm. - ç.n.) kamp (kastedilen: toplama kampı)

Lagerlileştirilmiş: Sadece gerçek (somut) yaşam kategorileriyle düşünen ve kampın ahlak anlayışına göre davranan insan. *"Sen tümüyle lagerlileştirilmiş bir insansın."*

Leichenhalla: [Alm. *leichenhalle* (morg) - ç.n.] Günün hasılatının (cesetler yan yana, üstüste, uzun boylular uzun boylular üzerine, bir cesedin başı bir diğerinin bacakları arasına gelecek şekilde) istiflendiği kamp morgu. Her cesedin bir ölüm belgesi vardı; cesetler krematoryuma gönderilmeden önce, sol kollarına dövmelenmiş numaraları ölenlerin kimliğini tespit etmekte olan **eses** tarafından iyi görülebilecek biçimde hastanenin oradaki kamp yolu üzerinde sıraya dizilirdi. Akşam cesetler damperli bir kamyona yüklenirdi; krematoryum önünde otomatik olarak boşaltılırdı: işin geriye kalanını **sonderkomando** denilen Yahudiler ve ateş görürdü.

Meldung: (Alm. rapor, bildiri, haber - ç.n.) İhbar, ceza raporu. İhbar etme sistemi tutsaklar arasında çok yaygındı, özellikle konu yırtılmış bir battaniye parçası, çalışma sırasında sigara içme ya da çorba çanağını yıkamama olmadığında - bunlar da birtakım sonuçlara gebeydi, ama ihbar sisteminde konu **eski numara**ların eski hesaplaşmaları, kârlı işler, kadınlar, kirişler arasına saklanan altındı.

Mevki: Kamptaki (komandoda değil) iyi konum, resmi olarak iyi olması şart değildir (blokbaşının pipeli, ulak, hastanedeki fleger vs.). *"Çocuk şanslı, **mevkiye** geldi."*

Müslüman: Fiziksel ve ruhsal yönden tümüyle tükenmiş, yaşam savaşını sürdürmeye ne gücü ne de iradesi olan, genellikle durchfall (kanlı ishal), flegmonalar (deri ülserleri) ya da kreca (uyuz) nedeniyle bacaya (krematoryuma) gönderilmeye en uygun insan. Kampta bir müslümana yoldaşlarının takındığı aşağılayıcı tutum hiçbir biçimde açıklanamaz. Kamp otobiyografilerini anlatmaktan zevk alan tutsaklar bile kendilerinin "de" bir zamanlar müslüman olduklarını istemeye istemeye itiraf ederler. (y.n.) Müslüman ifadesi kampta, yazarın yukarıda sözünü ettiği tutsaklar için, teslimiyet anlamındaki "islam" sözcüğünden türemiş, teslim olmuş anlamındaki "müslüman" sözcüğüne atıfla kullanılmıştır. (ç.n.)

Örgütleme: Payına düşen yiyecekten fazlasını elde edebileceği araçları ya adilce (SS'lerin mutfağından, ürün-

lerden, rampadan) ya da adil olmayan biçimde (arkadaşlarının payına düşenlerden) edinme. Bu yaşam biçimine alışmış insan, yani örgütleyici çoğu zaman muazzam zenginlikler elde ederdi ve kampta her zaman tam bir saygı görür ve kıskanılırdı.

Pipel: Blokbaşının ya da kaponun hizmetinde olan oğlan çocuğu. Genellikle, Yahudi sevkiyatından kurtulmuş çocuk. Kadın cinsindeki karşılığı: ayakçı.

Post: Muhafız, **eses**. Kamp içindeki yaşamı denetleyen blockführer'ler (**blok** lideri - ç.n.) -yakalanmaları halinde- kural ihlali yaptıkları (ticaret, kadınlarla ilişki kurma vs.) gerekçesiyle "postlar"a gönderilirlerdi.

Postenketta: Kampı ya da çalışma yerini çevreleyen muhafız zinciri. Küçük postenketta geceleri kampın dikenli telleri boyunca uzanırdı. Büyük postenketta gündüzleri (firar olması halinde, yirmi dört saat boyunca) kampı birkaç kilometre çapında çevrelerdi.

Revir: Hastane, ama sadece, "KB" ifadesini kullanmayan kadınlar kampının jargonunda.

Rollwaga: İnsanların çektiği çekçekli ahşap el arabası. Kamp alanında yük hayvanı yoktu. Çorbanın, ekmeğin, giysilerin, kirlilerin, cesetlerin kamptan hastaneye taşınmasında insanlar kullanılıyordu.

Schutzhäftling: [Alm. *schutz* (koruma, himaye) / *häftling* (tutsak) - ç.n.] Her ihtimale karşın hapsedilmiş, "gözetimli", siyasi tutsak. Resmi kamp unvanı (numarayla birlikte).

Seçme: Yani müslümanların gaza gönderilmek üzere seçimi. Krematoryumların ve gaz odalarının aşırı yüklenmesi nedeniyle lagerde seçmelerin yapılmadığı zamanlar (örneğin 1944 yazı) olmuş olsa da, aşağı yukarı iki haftada bir düzenli olarak yapılırdı.

Sığınak: Kaçmayı planlayan tutsaklar tarafından yeraltına kazılmış gizlenme yeri. *"Sığınak olduğu sürece, kaçmak mümkün."* Aynı zamanda, kampta bir suç (ticaret yapma, soğuktan korunmak için yırtılıp sırta atılmış battaniye, firar denemesi, yasal olmayan mektup) nedeniyle "tutuklanmış" tutsağın, ensesi tavanına değerek, haftalar, günler ve geceler boyunca ayakta dikildiği, çimentodan yapılmış hücre. *"Evet, ama yakalarlarsa, taş sığınağı boylarız."* Aynı zamanda, kamp muhafızı için korunma yeri. *"Özellikle, kampın etrafına sığınaklar yaptıkları için. Gece nasıl geçeceksin bunlardan?"*

Sonder - Sonderkomando: Özellikle Yahudilerden oluşturulmuş, krematoryumda insanları gazlama ve yakma işinde çalışan özel **komando**.

Totenmeldung: [Alm. *töten* (öldürmek) / *meldung* (rapor, bildiri, haber) - ç.n.] Hastane ya da -şayet ölüm kampta

gerçekleşmişse- **blokbaşı** tarafından düzenlenen ölüm belgesi. Ölüm zamanını ve nedenini gösterir. Gazla öldürülmüş tutsakların ölüm belgelerindeki ibare: "özel işleme tabi tutulmuştur".

Traga: [Almanca *trage* (sedye) - ç.n.] Sedye. Aynı zamanda, ekmek taşıma kutusu. Aynı zamanda, toprak taşımada kullanılan tutamaçlı ahşap sandık.

Truppenlazarett: Büyük **postenketta** sınırları içinde bulunan **SS** hastanesi. Kampın son gününe dek tamamlanmamıştır.

Unterkunft: Kamp depolarının, ambarların, **komando**nun adı.

Ürünler: Başlangıçta, tutsakların özel eşyalarının depolandığı depolar. Sonraları aynı zamanda, barakalarında krematoryuma giden sevkiyatlardan toplanmış zenginliklerin bulunduğu (ve çürüdüğü), kampın bağımsız bir bölümü.

Vernichtungslager: İmha kampı. Söylenenlere göre, Oświęcim'in resmi betimi.

Vertreter: **Blokbaşı**nın vekili. Bloktaki gerçek yönetim.

Vorarbeiter: İngilizlerin *foreman* (ustabaşı - ç.n.) olarak adlandırdıkları, **kapo** grup yardımcısı.

Waschraum: Temelde tuvalet. Ama başka amaçlara hizmet ediyordu sıklıkla. Waschraum "eski" Oświęcim'de boks ve güreş karşılaşmalarının yapıldığı yerdi. Birkenau'da waschraum belirli bir dönem boyunca hastanede düzenlenmiş revülerin yapıldığı yerdi; hastanenin var olduğu süre boyunca, **seçme**den sonra hastanenin tüm **blok**larından waschrauma getirilip akşam araçlara bindirilerek gaza gönderilmiş **müslüman**lar için toplanma noktası olmuştur.

Winkiel: Kamp giysisi üzerinde göğsün sol tarafında taşınan, kamp numarasının önünde bulunan, suçun türünü ifade eden renkli üçgen. *"Onun kırmızı winkieli var, ama bir suçludan daha da kötü o."* (y.n.) Örneğin, yeşil winkiel adi suçluların, kırmızı winkiel siyasi tutsakların (sosyal demokratlar, sosyalistler, komünistler, sendikacılar, anarşistler vb.) taşıdığı üçgendir. (ç.n.)

Yoklama: Kamp mevcudunun her akşam yapılan sayımı. Her gün yapılan kutsal etkinlik. *"Yoklamaya gidelim."* Aynı zamanda, bir barakanın ya da kampın sayımdaki mevcudu. *"Yoklaman tamam mı?"* der blokbaşı şrayber'e (kâtibe - ç.n.).

Zauna: Banyo, bitlerden arındırılma yeri. Çünkü burada sevkiyatlarla getirilmiş, ama tutsaklar tarafından kullanılan eşyalar da bitten arındırılıyordu; zaunada çalışan insanlar, altından kitaba kadar her şeyi elde ediyorlardı. Kadınlar sadece erkekler tarafından (cascavlak) tıraş edilip dezenfekte ediliyorlardı.

ÇEVİRMENDEN

Eses - SS: [Alm. Schutzstaffel (Koruma Timi)]. İlkin Hitler ve diğer parti liderleri için özel muhafız birliği olarak kurulmuş, sonradan, toplama kampları kurulup bu kampların yönetiminden sorumlu tutulunca Waffen-SS (Silahlı SS) ve Allgemeine-SS (Genel SS) olarak iki gruba ayrılmış Nazi birlikleri.

ROMAN

TADEUSZ BOROWSKI

BİZİM BURADA AUSCHWITZ'TE

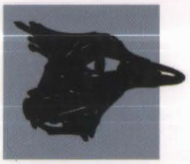
VE DİĞER ÖYKÜLER

Bak, nasıl da özgün bir dünyada yaşıyoruz: Avrupa'da insan öldürmemiş ne kadar az insan var! Ve diğer insanların öldürmeyi arzu etmediği ne kadar az insan! Biz ise bir diğer insana duyulan sevginin, insanlardan arınmış bir huzurun ve içgüdülerden arınmış bir dinginliğin var olduğu bir dünyanın özlemini çekiyoruz. Sevginin ve gençliğin yasası böyle anlaşılan.

Tadeusz Borowski'nin olağanüstü yeteneği, sürdüğü kısa ama korkunç yaşamın ürünlerini bir edebiyat ve insanlık anıtına dönüştürmüştür. Nazizmin insanlara ne yaptığını, toplama kamplarında nasıl bir yaşamın sürdüğünü ondan daha güçlü anlatan biri çıkmamıştır. Bu çağdaş klasiği, Seda Köycü'nün Lehçe aslından yaptığı titiz çevirisiyle sunuyoruz.

30 TL KDV'den Muaftır

ISBN 978-605-7746-03-0